

TISZATÁJ

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

XI. ÉVFOLYAM * 1955. AUGUSZTUS—SZEPTEMBER

TISZATAJ

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

Megjelenik kéthavonként

Szerkesztőbizottság: Baróti Dezső, Dér Endre, Ertsey Péter

Felelős szerkesztő: Nagy Sándor

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Szeged, Horváth Mihály u. 3. — Postafiók: 46. — Telefon: 33-52

A szerkesztőség lehetőleg gépelt írásokat kér.

Előfizetési díj egy évre 18 forint, félévre 9 forint. Országos Takarékpénztári csekkzámla 603.533

Kiadja a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja.

*

Tartalom

Nazim Hikmet:	Az atomfelhő (Gönczy Klára versfordítása)	221
Dér Endre:	Születésnap (elbeszélés)	222
Egri Lajos:	A vereség (vers)	230
Juhász Gyula:	elfelejtett verseiből	231
Lenévai Mihály:	A vadliba (elbeszélés)	235
Németh Ferenc:	Emberi óda (vers)	238
	Kiáltás (vers)	239
Petrovácz István:	A gyulai kertek alatt (vers)	239
László Ibolya:	Polgárokról (vers)	241
	Őszi álmodozás (vers)	241
Lódi Ferenc:	Levél fiamnak (vers)	242
Farkas László:	Falusi strand (vers)	242
Hajnal Gábor:	Kilencszáznegyvennégyben házasodtam (vers)	243
Simai Mihály:	Arat a család (vers)	243
Vincze András:	Tükörcserepek (karcolatok)	244
Juhász Ottó:	Üzenet (vers)	248
Mária Béla:	Az út kezdete (visszaemlékezés)	249
Ivan Bankov:	Ifjúságom napjai (Zánthó Róbert versfordítása)	257
A. Tvardovszkij:	Vallomás (Zánthó Róbert versfordítása)	257
Szergej Mihalkov:	Ku-ku-ri-ku (Zánthó Róbert versfordítása)	253
Marin Franicevics:	Beszélgetés Majakovszkijjal (Gurszky I. versford.)	258

TÜKÖR

Kiss Lajos:	Dér Endre: Az első próba	260
Osváth Béla:	Tanulságok és útravaló az új színházi évad előtt	263
Bellyei László:	Thomas Mann halála	267
Szádeczky Kardos Samu:	Aristophanes	269

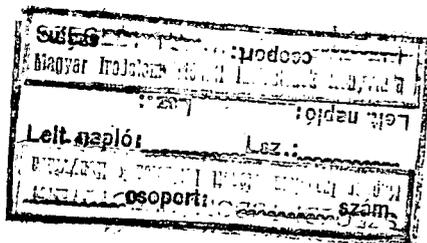
HALADÓ HAGYOMÁNYAINK

Mezősi Károly:	Móra Ferenc szülőháza	273
----------------	-----------------------	-----

SZEMLE

Németh Ferenc:	Ecda István: Búcsú az ifjúságtól	286
Nagyfalusi Tibor:	Tóth Endre: A forrás dala	287
Kaszás Györgyi:	Asztalos István: Jóska	288
Lőkös Zoltán:	Madarász Emil: Tegnap és tegnapelőtt	289
	Szelesi Zoltán: Nyilasy Sándor	290

A borítólapon Móra Ferenc szülőháza a 278. lapon lévő cikkünkhöz.

NAZIM HIKMET

Az atomfelhő

Anyáink által lettünk férfiak,
fényes napsugár érlelte létünk,
tüteket is anyátok méhe szült?
Ti urak, szánjatok minden anyát,
ne küldjetez gyilkos felhőt a népre!

Hatéves gyermek ugrál és örül,
sárkánya jegenyék felett libeg,
játsszattatok-e valaha ti így?
Ti urak, szánjatok a gyermeket,
ne küldjetez gyilkos felhőt a népre!

Ifjú ara mereng tükör előtt,
lèsi hogy kedvese merről közelg,
rátok is várt így hajdan valaki?
Ti urak, szánjatok minden arát,
ne küldjetez gyilkos felhőt a népre!

Idős korban az ember eltűnődik,
elfutó élte szép emlékein,
szánjatok meg hát, minden öreget,
ti urak, lesztek ti is öregek,
ne küldjetez gyilkos felhőt a népre!

Gönczi Klára fordította

DÉR ENDRE

Születésnap

Ezen a reggelen alig lehetett életet verni Blénessy Imre főagronómusba. Este bankettet rendezett a kisváros mezőgazdasági osztálya a központi kintünető elismerés örömére, s Blénessy fényes kedvében kicsit a kelletténél többet talált felhajtani a „csopaki”-ból.

Hogy minek örült Blénessy Imre? Főleg két dolognak. Egyrészt a minisztérium kiküldött emberének dicsérő szavaiból olyasmit hámozott ki, — még józan állapotban volt akkor —, hogy a megye vetéstervének teljesítéséért valószínűleg őt is ki fogják tüntetni. Másrészt annak örült szerfelett, hogy Török Vilma mégiscsak megszerette őt, — ez bizonyosabbá lett a halálnál. Harmadsorban: édesanyja beleegyezett abba, hogy a ma esti születésnap összejövetel alkalmából ellátogasson hozzájuk a lány. Több heti húzodozás után Vilma is hajlandó arra, hogy Blénessyné éles, vizslató anyai szeme elé álljon.

Kell-e ennél kézzelfoghatóbb bizonyítéka Vilma szerelmének? Meg annál, hogy amikor Blénessy kicsit nekihevült az este a beszédnek hormámorában, — mert mindig szeretett társasági hangodó lenni, — a zafosabb reakciós viccek se hozták ki a sodrából Vilmát. Csupán a fejét rázta rosszállóan, mégis elnézően, amint azt a bizonyos disszidáló magyar pulit magyarázta Imre teleszájjal. Igaz, Vilmának is fejébe szállt kicsit az ital: nem szokta a cigány a szántást. Kisebb-nagyobb mértékben mindenki mámoros volt már ezidőtájt, még a rideg osztályvezetőnő halszemére is rászállt valamiféle rózsaszín hályog, s oly álmosan pislogott mögüle, hogy minden percben arra lehetett számítani: fölborul székestül. Közömbös mosollyal hallgatta Blénessyt, akinek ide-oda ugrált kéjesen a szeme, úgy sorolgatta — jó előadókészséggel, meg is játszva, mi mindent kérdeztek a disszidáló magyar pulitól a nyugati komondorok.

Hihetetlen viháncolás, ugatásbahajló röhécselés kerekedett abban a sarokban, ahol Blénessy hatásvadászón előadta a históriát. Sokan furakodtak oda hirtelen, még a minisztérium kiküldötte is mosolyogva villantotta feléje szemüvegét:

— Hogy volt ez? Halljuk, halljuk!

De ő, persze, nem evett bolondgombát, annyira részeg azért mégse volt, hogy megismételte volna a disszidáló pulit. Egy veszélytelenebb történetkét mondott el inkább a saját farkával csevegő gilisztáról.

Akkora sikert aratott azzal is, hogy még most is zúg belé a feje, amint az anyja egyre erélyesebb költögetési kísérletei után álkapocscropogtatókat ásít s hátravetett karokkal nyújtózkodik a heverőn.

Girhes egy hencser ez bizony, zörögnék-kattognak benne a rozsdás drótok, kiáll a bordázata, mint a csontsovány vénemberé. Blénessy mégsem érzi keménységét, mert az anyja kibélelte a hencsert jóféle pehelypárnával.

Ilyen az anyja... Gondolatát is lesi az embernek s ami szem-szájnak ingere; megfőzi, elkészíti fiának és beletömködi. Felti, ajnározza, babusgatja őt, különösképp, amióta örökre meg kellett válnia férjétől. Mióta meg a kislányát is feleségül adta a Sulyok-párt volt titkárához, tekintve, hogy Svájc, ahova a fiatalok idejében kihúzódtak, messze van, minden szeretetét fiára árasztja. Árasztja? Valósággal belefojtogatja egyetlen fiacskáját az anyai rajongás egyre fokozódó, záporozó megnyilvánulásába.

Ilyen már az emberiség: szeretünk és gyűlölünk. Blénessyné szeret mindent és mindenkit, aki fiacskájának hasznára van, s gyűlöl mindent és mindenkit, aki fiacskájának ártója vagy ellensége. Kétféle ember van a világon: olyan, aki Imikéért született, s olyan, aki Imike rontására született. Üdv az előbbinek, — jaj az utóbbinak!

Egyetlen olyan lány akad a földtekén, akiről nem tudja megítélni Blénessyné, hogy melyik kategóriába tartozik: Török Vilma. Néhány éve kereskedőtanuló volt, innen zetét tekintve nem lenne kárára Imrének. Néhány éve kereskedőtanuló volt, innen emelték a technikumba, s annak esti tagozatát elvégezve a város Textilkereskedelmi Vállalatához. Édesapja vállalati igazgató. Imike előrehaladását nézve nem lenne közömbös, ha nem véve tekintetbe a nagy műveltségbeli különbséget — leereszkednék az egyszerű leányzóhoz és feleségül venné... De akkor mi lenne ővele, özv. Blénessynével? Hiszen jó fiú, hálás gyerek ez az Imre, de a fiatal nők nagymesterek a férfiak elbolondításában — s hátha sikerül Vilmának az első helyre törnie Imike szívében, — hátha a második hellyel kellene megelégednie neki, az édesanyának, aki gondolatán is csügg fiacskájának, aki csak azért él, hogy a fiáért minden áldozatot meghozzon, amire csak egy rajongó anya képes...:

Ennek a vasárnapnak a reggelén is ez a gond rág az ötven, év körüli, méltóságos tartású asszony szívében, s egykori „baba-arca” készülődő sírástól remeg, amint a kábító álomból eszmélő, hunyorgó fiút nézi.

Imre agyában egyre élesebben rajzolódik meg az anyja vonagló arca, könnytől fátyolosodó szeme, s ijedten ugrik fél, szinte a földig horpasztva a vén kanapé nyöszörgő rúgót:

— Mi baj, anyukám?... Mi keserített el ennyire?

— Semmi, semmi, — hüppög Blénessyné, s igyekszik rámosolyogni a fiára, úgy folytatja tréfásan: — Az, hogy... rossz vagy!

— Én?

— Te hát! Tudhatod, mennyi a gondom, bajom máma, s te alszol nyugodtan, akár a mormota... pedig már fél tíz! Mindjárt beálltanak a vendégek s én még sehöl se vagyok.

Imre felugrik az ágyból, megöleli anyját, összecsókolja könnyáztatta arcát s kicsit csinált lelkesedéssel hadarja:

— Dehogyan nem vagy, anyikám, nincs itt semmi hiba, azt nézd meg, hogy fogok én sütni-főzni, habot verni, kiflit dióval bélelni! Tésztát falni, krémet nyalni, pusztamérgesít nyakalni!

Rögtönzött rigmusokban beszél, mint mindig, amikor az anyját fel akarja vidítani hirtelen.

— Eredj, te bolondos, — legyinti képen az anyja gyengéden, mikor Imre derékonkapva őt, jobogó pizsamában, csattogó papucsban keringőzni kezd a rongyosszélű szőnyegen. Kishija, hogy közben rá nem tapos az álmosan nyújtózkodó, nyolc esztendőös macskára, Cinikére.

— Hopplá-hopp — ugrotta át Imre Cinikét, s abban a pillanatban eszébe villant a macskáról — a disszidáló puli... Ezen vidulna csak fel igaziból a mama!

— Anyikám! — ragyogott fel a szeme. De nem folytatta. Hiszen az anyja nyomban továbbadná a pulit a szomszédnőnek, a húsüzem volt tulajdonosa bánatos özvegyé-

nek, s egyéb se kéne. Kitudódnék, hogy ő reakciós viceket terjeszt, s mi lesz a karrierjével? ... Igaz, hogy az este ő maga mondta el, dehát a kutya se emlékszik arra a pulira, be volt ott csiccsantva az egész „násznép”...

A karrierre vigyázni kell, fene tudja, meddig tart ez így, talán örökké, s mi az ördögöt rontsa el az életét, hisz jól megvannak így is; hat rend kifogástalan, angol szövetű, amerikai fazonú ruhája van, tizenhat inge, miegymása, — anélkül, hogy mindent a hasukon kellett volna megtakarítaniok. Egyébként is, Vilma révén nemsokára a kommunistákhoz fog tartozni ő is, minek rontsa mindkettőjük boldogulását ilyesmivel? Viszket, viszket az ember nyelve, ezek a találó szellemességek nagyon kifelé kíváncznak, de azért jobb, ha lapitunk, alkalmazkodunk a körülményekhez, az idő kerekét úgysem lehet visszafelé forgatni, sem sürgetni tempós forgásában. Miért rontaná a Vilmával való viszonyt is? Nemcsak értelmes lány, hanem ennivalóan csinos is. Olyan alakja van, hogyha minden utánabámuló férfi nyakmerevedést kapott volna, hátratekert nyakkal mászkálna a városka férfiallományának kilencven százaléka. S persze Vilma se jár rosszul övele, sőt. Ő is hasznára lesz feleségének a magasabb műveltségével, társasági csizoltságával, szimpatikus szerénységével, no meg még egy csomó előnyös tulajdonságával. Hát kell ennél boldogabb házasság, kell ennél összeillőbb pár? ... Talán-talán az anyja is kezdi elismerni, hogy a körülményekhez képest jól választott. S az anyja barátnői, meg az ő barátai? ... Csak lesz annyi sütnivalójuk, hogy belássák: nem cselekedhetett másként, a jövője érdekében tette, amit tett. S kicsit bizony még az ő jövőjük, a barátok, barátnők érdekében is, hiszen nekik sem árt, ha a barátjuk felesége — épp Török Vilma.

Vilma nem néz ilyen töretlen nyugalommal a jövő elé, mint Imike, Nem, mintha nem kedvelné Blénessy Imrét. Az utóbbi napokban nagyonis megszokta, hogy Blénessy megvárja az üzem előtti téren, s ha valamilyen okból késik a fiú, mindig elfulladásztja lélegzetét valamiféle nyomasztó érzés, hogy talán vége mindennek, nem jön Imre soha többet. S ilyenkor egészen kihúny barna szemében a csitrilányos csillogás.

Nagyon rossz lenne, ha meggondolná magát a fiú s nem jönne! Hiszen roppant kedves hozzá, s nem valószínű, hogy csak úgy, szó nélkül elhagyja őt, de minden jó szava mellett is van Imrében valami furcsa kiismerhetetlenség. Ő, ha nem simogathatná többé Imre hullámos fekete haját, nem érezhetné erős tenyere szorítását, nem hallhatná mélyen zengő, férfias hangját!

Ez a hang kapta meg mindenekelőtt. Vagy az, amit a hang gazdája mondott? ... A Hazafias Népfront alakuló ülésén ütötte meg a fülét. Vilmát is beválasztották a városi bizottságba, s miután a megtiszteltetést piruló arccal és halkán megköszönte, tüzes tekintetű, lobogófürtű fiatalember állt fel, s megválasztását megköszönve kerek kis beszédet vágott ki. Simán gördültek szavai, s — amint rögtön megállapíthatta Vilma, — különösen az értelmiség irányában voltak rendkívül hatásosak és hasznosak.

Meg aztán, szó ami szó, legénynek sem volt utolsó Blénessy Imre. Kifogástalan-zakó feszült széles vállán, s mikor szenvedélyesen villogó fekete szemét a Vilma kicsit elnyílt csodálkozó és zavart tekintetébe mélyesztette, a leányt azt is megbocsájtotta, hogy fekete legény. Pedig a jövőendő férjét mindig mindig szókének álmodta. Maga sem tudta megmagyarázni miért, de ez régi követelményként élt benne ...

Persze, nem a hajszín a lényeges, hanem az ember. Azt pedig talpig becsületes, jellemes, figyelmes, szolid férfinak ismerte meg. Ragaszkodó volt Imre, áldozatos, udvarias — amilyen a Vilma ismerősei, az egykori tanonciskolátársak, a nyersmodorú, fölényeskedő újtelepi legények közt bizony kevés akadt.

Dehát elveszi-e csakugyan Imre? Persze, hogy el, hiszen olyan hévvel bizonygatta, hogy szereti! Csakhát a kettejük családja, meg a baráti kör... Az ő szülei is el-elkomorodtak, amikor a simulékony szavú, elegáns fiú egy-egy hazakísérés után igyekezett „leeresztkedni” hozzájuk s az „ő nyevükön” iparkodott közvetlenül beszélni az öreg Törököt érdeklő kérdésekről, a ládagyárról, az ottani munkáról. A szülők láthatóan nem nagyon újjongtak az úri fiúért, de az édesanyja többször megnyugtatta Vilmát:

— Ebben a dologban minden úgy lesz, ahogy te akarsz, kislányom. Ebbe mink bele nem szólhatunk, itt a szív dirigál.

Vilma barátaival már nagyobb baj volt.

— Falhoz állít az a jampi, meglátod! A szeme se áll jól. Érdekből csapja a szelet, — figyelmeztették nyakra-főre Vilmát.

— Csak ti lennétek olyan okosak meg figyelmesek — tromfolt vissza ilyenkor hevesen. — Micsoda dolog ez, valakit a külseje meg a származása után mindjárt elítélni... Az embert nézzétek.

Ezt az utóbbi mondatot halkán ejtette ki Vilma, mert akármilyen nagy bokrot vetett is szívében az Imre iránti érzés, az a kis bizonytalanság nem szűnt a lelke mélyén. Az a kiismerhetetlenség, titokzatosság, úgy érezte, az idő múlásával sem hagyott alább a fiúban. Mintha nem tudott, vagy nem mert volna olyan leplezetlenül őszinte lenni Vilmához, mint ő a fiúhoz.

Lám, azt is mekkora köntörfalazás után vallotta be Imre, hogy édesanyja bizony nem rajong ezért a kapcsolatért, s láthatólag nagy harcra fog kerülni, hogy a házasságba beleegyezzenek.

— Miért ítélkezik előre? — kérdezte akkor Imrétől önérettel. — Honnan tudja, hogy milyen vagyok, mikor még nem is ismer?! —

— Ő, hát nem kell ezt olyan tragikusan venni, — hadarta Imre. — Minden mama így van ezzel: jódarabig féltékeny a fia választottjára. Anyámnál különösen nem kell ezen csodálkozni. Én vagyok az egyetlen, aki megmaradt neki... Biztos vagyok abban, hogy megszeret, mielőst megismer! — nyugtatta a lányt. Bár maga sem volt valami bizonyos a jóslásai teljesezésében.

Vilma sem. Csak úgy dobog most is a máskor ugyancsak bátor szíve, ahogyan megáll Imréék ajtaja előtt és becsenget.

Imre nyit ajtót.

— Szerbusz, szerbusz — lelkendezik, — jaj, de jó, hogy mégis eljöttél! Már úgy izgultam, hogy meggondolod, édeském.

— Megígértem, — feleli Vilma, — s megszoktam tartani a szavam.

— Csak azért jöttél, hogy a szavad megtartsd?

— Dehogyan — mosolyodik el Vilma. — Azért is, mert...

Megakad s elpirul. Sose szokott előfordulni, hogy félbehagyja a megkezdett mondatot, mi a csoda van vele?... Igaz, miért is jött tulajdonképp? Azért mert... mert szembe akart nézni az Imre édesanyjával. Meg aztán... akárhová is elmegy ő, ahol együtt lehet Imrével...

— Ne ácsorogjunk itt az ajtóban, — fogja meg nevetve Imre a karját. — Kerülj beljebb, Kenyeresék már itt vannak.

Bent óriási cirmos fészkel az ütött-kopott, vén kanapén. Olyan az egész szoba berendezése, mint ez a kanapé. Hosszú támlájú, cikornyásra faragott nyakli székek merednek a kopott, barokkos asztal körül, fakó keretes családi képek a falon, az öreg elhúnyt Blénessy Imre gyászszalagos képe mellett a nagymama, dédmama, nagy-

asszonyos frizurában, — s Imike itt, Imike ott, Imike mindenütt, különféle kiadásokban, pólyásan, matrózbúzosan, kamaszosan, ifiurasan... Imike-kultusz mind a négy falon.

A legnagyobb méretű kép alatt oltáros-jellegű állványka emelkedik Imike diákori metszeteivel, dolgozataival.

Vilmának nagy kedve telnék belelapozni az emlékekbe, dehát nem lehet, mert mégiscsak furcsa lenne félrehúzódni Kenyereséktől.

Egyébként sem unalmas házaspár. A férfi agronómus, néhány éve még kétkezi földmunkás. Imre jónak látta ezt a kollégáját meghívni, mintegy bizonygatásképp Vilma előtt, hogy ő plebejus-származékokkal is barátkozik.

Vilmának nem is esett rosszul megfogni Kenyeres János bőrkeményedéses, nagyfészkű tenyerét. Kicsit biztonságosabban kezdte magát érezni ebben a sosemlátott, idegen lakásban. Kedves teremtésnek látszott Kenyeresné is pirozspozsgás, mosolygó arcával — bár szólni alig szólt.

Annál hangosabb volt a két férfi. Kenyeres János mindútalán a házasság körül forgatta a szót, s Imre nevetve, de belső kétségbeeséssel s folyton az ajtót lesve igyekezett más témára ugrasztani a beszédet. Attól félt, hogy a konyhából betoppan a mama, s mi lesz, ha Kenyeres vaskos csipkelődését hallja, amint a két fiatal firgynék szükségességéről beszél huncutul, arra biztatva Imrét, hogy rugaszkodjék el végre a legényélet partjáról s ugorjék fejest a házasetet vizébe...

— Előbb-utóbb lekopik a gubanc a koponyádról, komám, s a vén bakkecske kinek kell? Fiatal lányoknak aligha. Intézkedj, míg nem késő!

— Nem értesz te ahhoz, János. Nincs akit elvegyek. Nincs, akinek kellek.

— Nincs az ördögöt! Ilyent ne mondj, hisz még a szobából se kell kimenned érte. Helybe jön a szerencse, fene a jó dolgod!

— Kinek van jódolga? — lépett be egy tésztás-tállal özvegy Blénessyné.

— Hát a kedves fiának, — nevetett Kenyeres, — mindenki őt ajnározza. A munkahelyén is, idehaza is. A lányok egymás hegyin-hátán tolonganak, csakhogy a ruhája szegélyét érinthessék. Fene látott ilyen kapósságot, nekem három jócimbörám nyakát kellett kitekernem, hogy asszonyhoz jussak annakidején. Persze, a feleségem nem bánta volna utólag, ha ők tekerik ki az enyémet...

— Szemtelen — csóválta mosolyogva a fejét Kenyeresné. — Hálátlan fráter!

Blénessyné végigsímitott felcsavart ezüstös haján, mely keserű képének nem kevés méltóságot adott s derűsen szólt közbe:

— Ilyenek ezek a férfiak. A lelkünket kiadjuk értük s mi a hála? Az, hogy mindenkori gúnytárgyaik vagyunk.

— Anyikám édes, engedd meg, hogy bemutassam Vilmácskát — nyújtotta ki jobb karját szertartásosan Imre.

— Kezicsókolom, — biccentette meg fejét Vilma kislányosan, nagy zavarában. Blénessyné leereszkedően bólintott, erősen iparkodott ugyan uralkodni magán, mégis kissé érdesen és fagyosan zörgött elő szájából a közhely:

— A fiam sok szépet mondott magáról.

— Én is órála Vilmának, — kottyantott közbe Kenyeres, — bár nagy megerőltetésembe került. Sose szerettem hazudni...

Blénessynének még tréfa-ként se esett jól fia ócsárolása:

— Imike jó fiú, — simogatta fel fia haját annak homlokáról, mint valami kisfiút.

— Csak az ördög rossz, hogy el nem viszi, — szellemeskedett Imike.

Kenyeres ezt se állta szó nélkül:

— Elvinni elviszik, ezzel már számolni kell, csak, amilyen huncut szerencséje van ennek az Imrének, nem az ördög viszi el, hanem egy angyal...

Mindenki nevetett, jobbra kényszeredetten, különösen Vilma és Imre volt zavarban. Vilma, mivel bántotta szemérmességét ez a nyílt célozgatás, — Imre, mivel félt, hogy a baráti célozgatásból olyasmit olváshat ki a mama, hogy ő már „nyilatkozott”... Holott a mama megígértette vele, hogy előbb bemutatja neki a lányt, mielőtt akár Vilmának, akár a Vilma szüleinek határozottan nyilatkoznék.

Vilma zavarában a falon függő képekre kapta tekintetét, s erősen fürkészte azokat. Imre, ugyancsak zavarában, felugrott s buzgón kezdett magyarázni:

— Nagyszülők, dédszülők. Ugye milyen különös ruhaviselet volt hajdanában.

Blénessyné is a falra pillantott.

— Bár úgy becsülnék ma a férjek a feleségüket, mint akkor, — jegyezte meg jelentősen.

— Külsőség volt az mind, majomkodás.

— Csodáлом János, hogy ilyen tiszteletlenül beszél az elődökről.

— Én meg azt csodáлом, hogy Blénessy néni MNDSZ-asszony léteire ennyire eszményíti azt az időt.

— Szó sincs eszményítésről, fiam, csak ami igaz, az igaz. Amiért most kétségtelenül szociálisabb időket élünk, azért nem fontos eltagadni azt a sok szépet és jót, ami a régi időkben megvolt.

Imre nem állta meg, hogy ne segítsen az anyjának:

— Lenin is azt hangoztatja, hogy az emberi történelemből át kell menteni a pozitívumokat, a szépet és jót. A kétségtelen pozitívumokat, a tényeket nem szabad a materialista világnézetnek sem elvetnie. — Kenyeres mosolygott:

— Hát hiszt épp a tények mondanak ellent annak, amit édesanyád erősget!

— Csak nem állítja, hogy én... hogy én hazudok?!...

— Ugyan, anyikám, ezt senki sem állítja, — avatkozott gyorsan közbe Imre. — Fölösleges vita ez... Inkább azt mondd el Vilmának, mit csináltok, hogy dolgoztok az MNDSZ-ben, milyen problémáitok vannak? Jobban érdekel ez mindnyájunkat. Vilma biztosan sok jó tanácsot ad.

Blénessyné az asztal rojtjait morzsolgatta pár pillanatig, aztán felvetette fejét, s mintha a fia utolsó mondatát nem is hallotta volna, s mintha Vilma a világon se lenne, Kenyereshez fordult:

— Csakugyan, maga biztosan segíteni tudna. Nagy a részvétlenség, a gyűléseken a tagság egyharmada, ha megjelenik. Mert azt únják az asszonyok, amit eddig kaptak, Folyton csak a politika meg az újságkivonat. A könyökén nő ki mindenkinek. Agyontraktálják őket már az üzemben vele. A teadélutánjaink egy párszor, amikor nem a gyárról meg a termelésről hallottak az asszonyok, igen jól sikerültek. De ezzel a sok politizálással csak elriasztjuk őket.

— Az lenne a baj, hogy az emberek megtanulnak látni? Nem hiszem, hogy az asszonyokat nem érdekli, hogy a fejükre omlik-e vagy se a plafon, vagy az: hogyan lehet jobb sora családjuknak?

— Naiv ember maga, János! Nem ismeri az asszonyokat. Egészen más érdekli őket. Például az, hogy miért nincs citrom?... Ezt én se értem, s persze nem tudom megmagyarázni se, hiába van meg bennem minden jóakarát. Abban az annyiszor szidott reakciós világban annyit vehettünk, amennyit akartunk.

— Már akinek pénze volt. Az én anyám nem juthatott hozzá... De lám csak, Blénessy néni most is hozzájutott! Ebben a térszében citrom van, annyi szent!

— Hát ha az ember jóban van az illetékesekkel, akkor meg lehet szerezni... De azért „protekción nincs”! Folyton ezt szavalják s közben... — legyintett.

Kenyeres a fejét csóválta mosolyogva s tanácskérőn Vilmára pillantott, hogy mit is lehetne mondani Blénessynek. Hogyan kellene megfelelni, oly módon, hogy meg is cáfolja, amit mond s mégse bántsa meg.

Vilma egyre határozottabban érezte, hogy a fogai olyan keményen záródnak össze, mintha soha többé ki nem akarnák eresztetni a szavakat.

Imre Vilmát fürkészte. Szerfelett izgatta, hogy egyre kedvezőtlen vágányon fut a társalgás s félmondataival többször közbeavatkozott, iparkodott félbeszakítani anyját. Óvatos-halkan tette, hogy véletlenül se bántsa meg, ezért aztán minden szava belefűlt Blénessné ellentmondást nem tűrő, éles hangjába. Egyre rémültebben pislogott hát Vilma felé, s hogy mentsen valamit a hangulaton, felkapta az egyik zsúfolásig tetézett tésztástalat s bohóckodva nyújtotta Vilmának:

— Méltóztassék, könyörgöm!

— Köszönöm — rázta a fejét Vilma. Az édességet sohasem szerette, s most különösen nem kívánta... Úgy érezte, morzsányit se bírna lenyelni.

— Édeszkém, — selypített Imre, — ne adj kosarat! Hát van szíved?

— Nem kérek — mosolygott kényszeredetten a lány.

Blénessné szeme rátágult, mint a kobra kigyóé, mint a vizsgálóbíróé, aki szaván fogja a vádlottat:

— Nem szereti a tésztát?

— Nem-igen kedvelem.

Blénessné diadalmasan hirdeti:

— Imike imádja a tésztafélét!

— No, ez túlzás, anyikám! — hadarja közbe Imre.

Vilma picikét vállat von s hallgat.

Az óriási cirmos kihasználja az alkalmat: a kissé kínossá vált csendben Blénessné és Vilma közé lopakodik s hunyorgó szemmel dörgölődzik a háziasszonyhoz.

— Cinikém! — lelkesedik Imre, örülve, hogy elterelheti a figyelmet megint. Odaugrik a macskához s a hátára vereget:

— Cinikém! — visszhangozza Blénessné, a cirmos hatalmas, itt-ott megkopott bundáját simogatva.

— Anyikám — édes, adjunk szegénykének egy kis mignont! — hízeleg Imre az anyjának s tovább hízeleg kezével a macskának is.

— Eredj te csacsi, — csóválta a fejét Blénessné, — hiszen egész nap pákosztoskodott. Nem éhes ez...:

De azért két ujja közé fog egy tésztadarabot s a macska foga közé tuszkolja. Közben megbotránkozva pillant a mozdulatlan Vilmára:

— Maga nem szereti a cicát?!

— Nem különösebben.

— Nahát! — csapja össze a kezét Blénessné. — Hogy lehet a cicát nem szeretni?... S éles hangon teszi hozzá:

— Imike imádja a cicákat!

Vilma megint nem felelt. Kezdte meglátni, Blénessné egyre azon mesterkedik, hogy bebizonyítsa: nem illenek össze Imrével... Milyen mások az ő szülei: édesanya bizonyosan megkönnyezné a búcsúperceket az esküvő napján, mégis örömmel és jószívvel bízna őt arra az idegen férfire, akit ő, Vilma választ saját elhatározásából... Most már semmi kedvet nem érzett ahhoz, hogy bekapcsolódjék a társalgásba és — eredeti szándéka szerint — kedves próbáljon lenni. A jóféle gyulai kolbászal ékeskedő szendviczből se vett, pedig azt szerette.

— Nem rossz ez a gyulai — majszolta a szendvicset Kenyeres jóízűen. — Hiába, ebben a békésiek ma is az elsők.

— Á, nem olyan ez, mint az öreg Stéberl korában volt, — ellenkezett Blénessyné. — Dehát nem csoda. Azt mondja a sógorom, aki a húsüzemben dolgozik, hogy az irányító helyekre ott is tudatlan fiatalok kerültek, akárcsak egyebütt... Holmi inasokkal-mikkel elvégeztetik a középiskolát, persze, gyorstalpalással, aztán össze-
csapatják velük az egyetemet, diplomát adnak a kezükbe, s ők „irányítanak”. Olyan is az az irányítás, amilyen a tanulás volt...

— Ez rosszindulat! — szákította féibe Kenyeres.

— Igaza van Jánosnak — makogta közbe Imre is. — Sokan pompásan helyt állnak s állandóan tanulnak, képezik magukat, amikor csak alkalmuk van rá.

Blénessyné elsápadva mered a fiára. Hát ennyire vagyunk? Így „béfűzte” az ő fiát ez a kis buta nő?... Az ő pártjukra áll, szemben az anyjával?... Felforrít épével sziszegte:

— Hosszú évek tanulását nem lehet hónapok alatt utolérni! Érzik is az ilyenek, hogy nem sokat ér, amit tudnak, s úgy szoktak segíteni magukon, hogy hozzádörgölöznek egy igazi intelligenciával rendelkező fiatalhoz. Ha férfi az illető, keres egy művelt, jólnevelt leányt, aki pótolni tudja az ő tudatlanságát. Ha nő az illető, nyakába varrja magát egy intelligens fiúnak...

Halálos csend támadt erre a durva célzásra. Oly felháborító grombaságnak találta az asszony épével-zuborgó szavát a jókedélyű Kenyeres is, hogy elkomorodva nézett Blénessy szeme közé:

— Neked ehhez egy szavad sincs?

Vilma is égő szemmel pillantott Imrére: bizonyos volt abban, hogy ezt nem hagyja a fiú, visszautasítja anyja rágalmaival s megvédi őt.

Blénessy verejtékezve kapkodta a levegőt s kínosan mosolygott:

— Túlzás, amit anyuka mond, dehát nem csoda: nagyon megviseltek az idegei. Egészen másképp gondolkozik ő, csakhát nem tudja pontosan kifejezni magát. Egyébként mit rontjuk ezt az estét komoly dolgokkal? Ugye, nem meséltem még azt a gilisztát, amelyik egy szép nyári reggelen...

Kenyeresné a gilisztát szinte kettémetszve állt fel s kezdett szedelőzködni:

— Reggel korán kelek.

Kenyeres fél perc alatt segítette rá a kabátot, s máris az ajtón kívül álltak.

Vilma pár pillanatig gondolat nélkül révedt maga elé. A szíve táján valami furcsát érzett, mintha összetört volna valami odabent... Ám összeszedte magát s elhatározottan emelkedett fel.

Blénessyné nagyon megijedt. Most ébredt teljes tudatára annak, hogy mindenképpen s mielőbb jóvá kell tennie, amit rosszul fékezett indulatában elrontott. Imike jövője érdekében...

— Legalább maga ne legyen hűtlen, drágám, — erőszakoskodott anyásan, a kezénél tartva vissza Vilmát.

Vilma kiszabadította magát s az előszobába sietett.

— De kár, de kár gyerekek, — bájoskodott a vendégek után iparkodva Blénessyné. — Alig fogyasztottak valamit. Vilmuskám, — fordult tegezve a lányhoz, — feltétlen vigyél haza ebből a jó tésztaféléből!

S nagy hévvel perdült volna csomagolópapírárt. Vilma határozott hangon állította meg:

— Köszönöm, nem szeretem a tésztát.

— De kár, de kár, fiacskám, — sopánkodott Blénessyné s kedveskedve és erőszakkal nyomott csókot Vilma homlokára. — Csak gyere minél többször, mindig szívesen látlak! Hát még ez az én rossz fiam!

Hűvös szél vágott az arcukba, odakint szűrő esőcseppeket. Kenyeres János Vilma mellé húzódott s a villanyfényben jól látható, tarlottvégű falombokra intett fejével. Jelentőset hunyorított Vilmaára s nyomatékosan mondta:

— Sok kárt tesz a szövőlepké hernyója. Őrdög a dolgunkat, engedjük, hogy elszaporodjanak s most nekiszemtelenedve felfalnak minden zöldet...

Szerencsére még időben elkezdték az irtásukat — bölintott a felesége.

Amint a legközelebbi sarkon elbúcsúztak a fiataloktól, Imre a szokottnál ishevesebben karolt a lányba:

— Édeském, mitől vagy olyan rosszkedvű?

Vilma kifejtette kezét Imre karjából s búcsúzóra nyújtotta:

— Jó éjszakát.

— Dehiszen... Elkísérlek, kisanyám... sok a részeg ilyenkor.

— Ne fáradj!

Blénessy Imre megkövülten bámult a sötét utcába, ahova a lány belibbent nagyhirtelen. Éles nyillalást érzett a halántéka táján. Ebben a percben döbbsent rá: nem csak a karrier van oda, hanem egy tisztább világ lehetőségét is elherdálja örökre, ha a leányt elveszti. Kétségbeesve nézett fel a holdra, hátha utat mutatna néki Vilma után.

A hold felhődomb mögé húzódott.

EGRI LAJOS

A vereség

*Űreg paraszt a földje közepén
fáradt, liheg — alig bír az ekével.
Tűzes karikák futnak szerte széjjel
és elsötétedik a déli fény.*

„A nagy meleg... s a tarló is kemény...”

s a gondolat lassan szívéhez ér el.

„Magam vagyok” — döbbsent rá — „két gebével...”

„Na gyű, tovább...” — s nyom egyet az ekén.

*Köröskörül az őszi táj morog,
a széles táblán barna traktorok
puha fészket vájnak a búzamagnak.*

*A föld végén a két ló újra áll,
ekére dől a vén, piheg, zihál
— s a gépek messze, új határba kapnak.*

Juhász Gyula elfelejtett ifjúkori verseiből

Nemzeti klasszikusaink között Juhász Gyula tán az egyetlen, akinek életét és műveit még ma sem ismerjük igazán. Életében verseinek csak töredéke látott kötetben napvilágot, prózáját mindössze a *Holmi* című sovány válogatásból ismerheti meg az érdeklődő. Halála után kevéssel, 1940–41-ben megjelent ugyan verseinek összegyűjtött kiadása, Páku Imre gondozásában, de ez sem teljesnek, sem hitelesnek nem bizonyult. Az azóta megjelent válogatott kötetek jórészt ezen a pontatlansága ellenére is nélkülözhetetlen kiadáson alapulnak, s így érthető, ha még mindig nem tudnak a valóban hiánytalan teljességből meríteni; ha időrendjük bizonytalan, szövegközlésük nem mindig megnyugtató.

Juhász Gyula igazi arcát csak összes műveinek, mégpedig nemcsak verseinek, de prózai munkáinak, tárcáinak, publicisztikájának, satirikus karcolatainak, aforizmáinak stb. teljesen fölített anyagából ismerheti meg mind az irodalomtudomány, mind olvasó népünk. Ezért sürgős feladat a költő verseinek kritikai kiadása, amely jelenleg a szegedi egyetem irodalomtörténeti intézetében — Baróti Dezső egyetemi tanár és Péter László egyetemi könyvtáros vezetésével — tervszerű munkával készül. Ha az anyagi és technikai jellegű akadályok elhárulnak, a költő összes verseit tartalmazó mű. 1957. áprilisára, Juhász Gyula halála 20. évfordulójára népünk asztalára kerülhet. Prózai műveinek válogatása már előbb, 1955 végén vagy 1956 elején megjelenik.

A szegedi Juhász Gyula-munkaközösség gyarapodó anyagából közlünk itt mutatóba néhány ifjúkori Juhász Gyula-verseket.

A verseket Batki Jenő, Grezsa Ferenc és Kováts Miklós gyűjtötte.

Előszó

Magyar éjszakában
Pásztortüzek égnek,
Tüzei emléknek,
Tüzei reménynek.

Magyar hajnal táján
Pásztor-nóták szállnak,
Nótái a közel
Nagy föltámadásnak.

Szeged, 1928. április. 13.

Édesanyám

A Tisza partján él egy özvegyasszony;
Szeméből könnyet egyet se fakasszon
A nyomorúság, a gond és a bánat:
Ó, áldd meg Isten édes jó Anyámat!

A Tisza partján él egy özvegyasszony...
Tudom, hogy bűt hoz néki minden alkony,
Mert ő a jóság, szenvedés, a bánat:
Holtig siratja édes jó apámat!

Magyar Szemle, 1903. ápr. 26.

Első szerelmem

Egész szerelmem annyi volt csak:
Hogy láttalak, szemedbe néztem,
Egy mosolygásod volt csak minden,
De nekem elég volt egészen.

És én úgy őrzöm e mosolygást,
Miként a napsugárt a tenger,
Elrejtve mélyen, szomorúan
És — végtelen nagy szerelemmel.

Magyar Szemle, 1904. febr. 28.

Jön a vonat...

Nagy idegenből honi földre vágat
Fekete éjszakában a vonat,
Mely hozza büszke, fölüjjongó gyásszal
A fejedelmet, a nagyságosat.

Jön a vonat. Nagy, vörös szeme lángol,
Mint forradalom szent üszke, lobog,
Hosszan, gyönyörrel fölsír a határon,
Köszöntik a virrasztó városok!

Jön a vonat. Az új hajnalra várva
Egy láthatatlan szellem vezet,
Fölötte hősi árnyak seregi

És őszi éjjel csillagos palástja.
Így hozza hozzánk gyászpompás vonatját
Újjongva, sírva — a magyar Szabadság!

Szeged és Vidéke, 1906. okt. 28.

Titok

Vannak gyöngyök, mik titkosak,
Örvény mélyén teremnek,
Becsések, fénylők, nem valók
A kapzsi embereknek.
Vannak dalok, mik titkosak,
A szív legmélyén élnek,
Elfojtott, néma dalai
Emésztő szenvedélynek.

Pesti Napló, 1902. nov. 6.

Ősbánat

E bús erdők fölött
— Ma köd van és enyészet —
Egy ősi óriásnak
Mérőföldes lába döngve lépett.

Egy ősi óriás
— Még él a vén regében —
Árnyéka feketéllik
Ma is e letarolt vidéken.

S ez árny ma rámborul
— Most ősz van s lesz-e nyár még? —
Árnyak sorában én is árnyék.

A Hét, 1911. dec. 31.

Vita nuova

Örök tavasz,
Te sugározta fényedet felém,
Életem reggelén.

Szabad jövő,
Hajnalod áradi mosolyogva rám,
Gyermekkor alkonyán.

Csendes múltás,
Mely eszmelángot hamuvá temet,
Ez fojt most engemet.

Lassú halál,
Mely a nemlétebe csendesen halad,
Álomból ez maradt!

Emeld fel homlokod,
Kevély lélek, magasra törtető,
Dús eszmeforrás, szökj elő!
Enyém a diadal!

Bár minden vágyam semmiségbe hulljon
S minden öröme végalkony boruljon.

Örök tavasz,
Szabad jövő,
Mely behavaz,
Mely jőve jó,
Enyém, míg bennem egy parányi élet
Szikráját rejt a végtelen égnek,
Míg szebb világot tükrözik ragyogva,
Míg nézhetek a hívó csillagokra!

Magyar Szemle, 1905. júl. 16.

Sámson dala

*Lenyírva hajam,
Erőm leteperve.
Örökös homály
Száll a szememre.*

*Gyáva bakók
Kacagnak rajtam,
Oda szerelmem,
Oda hatalmam!*

*Buta mámorok
Ölébe dültök.
Ócska dal dadog
Hej, be örültök,*

*Filiszteusok
Kopott élc hallik,
De keleten már
Új nap hajnallik.*

*Recseg az oszlop,
Ropog a tető,
Meghalok én, de
Él a jövődő!*

Magyar Szemle, 1906. szept. 6.

Csendes csillagok alatt

*Egig emelnek ormos palotákat
Es gépeket és soha el nem fárad
A romboló kéz és az építő kedv.
Be irigylem e boldog építőket,
Nekem nem készül soha palotám,
Nekem csak egy házam, egy szentegyházam:
A mély magány!
S emelnek véres barrikádokat
Es harcolnak győzelmes harcokat,
A tusázó vágy s lárma el nem fárad,
Be irigylem a győző harsonákat,
Nekem nincs harcom, az én torlaszom
Csupán a csendes, árnyas, csillagos,
Nagy nyugalom!
Nekem nincs házam, váram, vágyam nincsen,
Magammal vívok sötét perceimben,
Engem nem vesznek paizsra mások,
Csak nagy bánatok és nagy látomások,
Magam leszek én, ha győzők, ha vesztek,
Reám nem várnak, csak hűs koszorúk,
Csak bús kerestek!*

Pesti Napló, 1910. július 1

Még egy bátor kiáltás

*Minden nap új bánatokat hoz,
Új fátjolokat új sebekre,
Nagyon megbénult már a harcos
S kevés csillagot hoz az este.*

*Asszonyi csókok elmaradtak,
Férji bátorság elinalt már,
Égető fénye már a napnak
S nincs pihenő az alkonyatnál.*

*Már himnuszt kezdeni bátorság,
Már ódát dalolni merészség,
Másé a hatalom, az ország,
Az indulás, a vágy, a készség.*

*De azért mégis, csak azért is,
Egy utolsó lángot bocsátok —
Egyszer még próbáljunk remélni,
Harsanjon még egy dal, egy átok.*

*Egy köszöntés kék zubbonyoknak,
Egy kézzorítás bús ökölnék,
Egy éljen a jövő harcoknak,
Egy csók az életszeretőknek!*

*Szürke hidján az elmúlásnak
Az élet mély vizébe nézek
És beledobok még egy rózsát
Azoknak, akik tovább élnek!*

*Beledobok még egy köszöntést
Azoknak, akik élni mennek,
Élni, akarni és letörni
S ó élet, végig hinni benned!*

*Ó élet, légy elnézőbb és jobb
Azokhoz, kik utánam jönnek,
Kiknek izma még acélos
És rendet vágnak a jövőnek!*

*És rendet vágnak a jövőnek,
Mely alszik szürke takaróban,
A rány, váró tavaszi rögben,
Az új csirákat akaróban!*

Népszava, 1909. április 25.

rekeit. Milyen szépen tudta mondani könyékre támaszkodva, hogy „meglásd Bözsi, ezt is szerzünk, meg azt is”, hogyha ő bizony a felét sem hitte el, azért igen megszerette ezért a nagy bizakodásáért. Mi is lenne velük a nagy szegénységben, ha az apjuk nem hinné, hogy egyszer az útjukba botlik a szerencse és megváltozik minden?

Péter végre engedett a minden oldalról való szorongatásnak és szép aprólékosan elmondta, hogyan találta meg a libát a kukoricájuk közepén. De előbb mindenféle mókával elmesélte, mennyire megijedt először a nagy feketeségtől, hogy veszett kutyának, még farkasnak, meg a jó ég tudja még minek képzelte és hason csúszva közelítette meg. A gyerekek tágra nyílt szemmel kapaszkodtak a nyakába, de az asszonynak is szaladgált a hátán a hideg. Nagy volt az öröm, amikor Péter megmutatta, hogyan emelte fel a libát.

— Honnan tudta ez a lúd, hogy melyik a mi földünk? — kérdezte a kisebbik.

— Honnan? — torkolta le az iskolás. — meglátja az ilyen a levegőből, hogy hol a legszebb a kukorica.

— Nem úgy volt az, gyerekek — mondta komolyan az apjuk. — Körvadászat volt vasárnap, véletlenül a mi kukoricásunkba esett és az urak szerencsére nem találták meg.

Ez a magyarázat senkit sem nyugtatott meg, de kimondta a családfő, hogy „szerencse”, és ettől kifényesedett a szoba. Újból körbefogták a libát. Tapogatták a szárnya alatt, hogy hány sörétet tudnak megszámlolni. Három volt benne, mint ahogy a mesékben is három a királyfi és három a szegényasszony szép lánya. Szerencsemadar volt ez, az már biztos!

— Ilyent csak az urak esznek! — simogatta a liba nyakát Péter.

Mindenki ránézett. Csakugyan! Közönséges libát ettek már, ha nem is sokszor, de vadlibát csak a levegőben láttak. Az az urak passziója! Ki tudja, milyen jó lehet a húsa.

— Meglehet három kiló is — mondta a szárnyánál fogva emelgetve a libát az asszony.

Péter kikapta a kezéből. Úgy nézett élete párjára, mint aki ölni készül.

— Ez? Ha nincs meg hat kiló, itt hagyom elvágatni a nyakamat!

A gyerekeknek még ez sem volt elég: Az asszony ismét összefonta karját. Világos dolog volt már, hogy erre a libára nem lehet semmi rosszat mondani. Magában bosszankodott, meg nevetett is az emberére. Olyan ez, hogyha csak egy kis öröme van, felfújja akkorára, mint az ég és sétál alatta. De ha nem így volna a szegényember, ugyan hova is jutott volna már a világ!

Magában azért józanul számítgatta, hogy mennyi ideig futja a liba húsa. Amikor nagysokára ágyba kerültek, meg is szólalt a sötétben.

— Megfőzöm, aztán apránként megteszi szombatig.

— Azt már nem! — mordult fel Péter. — Nem bánom, az aprólékból főzhetsz levest. De a többit megsütöd és elteszük vasárnapra. Meghívjuk a Madarász Tónit. Ki akarok békülni vele.

— Csak nem akarsz megint kezdeni valamit azzal a görbelébúval? — méltatlankodott szomorúan a feleség.

— Megcsináljuk közösen a darálót! — villant meg Lencse Péter szeme, mint a macskáé. — En faragom az állványokat meg az oldalát. Meglátod, hogyan dől majd belőle a pénz! A szerencsen isten hozta az utamba ezt a vadlibát...

Ezt kár volt mondani, mert a gyerekek felültek az ágyban. Már látták, hogyan repkednek a daráló ablakából a kék meg piros papírpénzek, s az ő apjuk ott áll és nevetve gyüri a zsebébe a bankókat. Kiskecskét követeltek, kicsikót, és galambokat.

Az apjuk még rajtuk is túltett. Kezeszarát a tarkója alá dugva hangosan tervezett saját házat, lovat, csizmát az asszonynak, bőrkabátot magának, újrúhát mindenkinek.

Lencsené haragosan fúrta fejét a párnába. Igen nagy kedve lett volna előhozakodni a földdel — de hogyan tehette volna, amikor körülötte mindenki olyan boldog volt!

Másnap délben mindegyikük igyekezett az asztalhoz. Az aprólékves olyan sárga volt, mint az olaj. Az úri cledel fénylő tisztelettelvással vonta be az arcokat.

A nagyobbik gyerek a szárny után kapott. A hús kifordult a szájából. Megszagolta.

— Milyen íze van ennek, édesapám?

— Biztos, hogy vasárnap volt az a körvadászat? — sietett az asszony is közölni a gyanúját, ami már főzés közben fellobbant benne.

— Milyen, milyen! — méltatlankodott Péter elborulva. — Vadíze van. Egyétek csak nyugodtan.

Ő hozzá is látott derekasan. Erre a többiek is megnyugodtak. Csendben fogyasztották el a levest és közben azon gondolkodtak — Pétert sem kivéve —, hogy az uraknak mégiscsak furcsa ízlésük van. Szokni kell hozzá.

Amikor a kisebbik a sült után akart nyúlni, az apja szépen felemelte és kivitte.

Hiába keresték a gyerekek egész héten a libahúst. Lencse Péter úgy eldugta, a szemük elől, mintha a föld alá tette volna. Valójában ott is volt. A bedőlt krumplisveremben a szalma alatt.

Így is vidáman múltak a napok. Péter füttyörszve törte a kukoricát és tervezte a jövőt. A gyerekek pöffeszkedtek a pajtasok között. A nyelvük majdnem letörött, mert nem szólhattak a vadlibáról, hátha a vadászok még el találnak jönni hozzájuk. Az asszony is rázendített néha lánykori nótáira. Még egyszer úgy hitte, hogy ez a Péter alighanem megcsinálja a szerencsését.

Eljött a vasárnap is, sőt a vasárnapi ebéd ideje is. A libahús a tűzhelyen melegegett. Madarász Tóni a konyhában veltogatta csámpás lábait és a daráló felől egyezkedett Péterrel. Közben-közben a tekintély kedvéért megnézte néhányszor nehéz nyelű óráját, amelynek láncát maga állította össze rézpénzekből.

Az asszony pirosan tessékete a férfiakat. A gyerekek behozták a kispadot a konyhából. Sok zörgés után helyet foglaltak a négyszögletes asztalnál.

Madarásznak kimeredt a szeme a pirosra sült liba látványától.

— Egy kis közönséges vadliba — kínálta Lencse Péter erőltetett nyugalommal. — Direkt a maga számára vettem, szomszéd.

Mindenki kivette a maga részét. Madarász két darabot is tett a tányérjára. Péter már hallotta a daráló bűgását. A szerencse angyala ott röpködött az ebédelő társaság feje fölött.

Madarász egyszer csak kiköpte a húst s felugrott az asztaltól.

— Bűdös hússal akar engem megmérgezni, szomszéd?

Péter kiejtette a villát a kezéből.

— Nem bűdös ez szomszéd, csak vadas.

— Vadas a kórság. Van ez két hetes is. Más bolondot keressen magának!

Megnézte az óráját és köszönés nélkül távozott. A gyerekek szótlanul bámulták a húst. Lencse Péter kiállt a küszöbre és Madarász után bámult. Az asszony előhozta a kisleveket. Szagolta.

— Még szerencse, hogy a zsírját kisütöttem.

Péter visszafordult az ajtóból. Nagyot csattantott a tenyerébe.

— Ha nekiállunk, elfogy egy nap alatt. Így pedig legalább egy hétig örülhetünk neki!

NÉMETH FERENC VERSEI

Emberi óda

Ezüstszínű gépmadarak húznak a híg levegőben,
s dübörög az égi üvegkupola.
Utakon, tereken rohanó motorok közt
autók surrannak nesztelenül,
s köztük jár-ke az ember.

Téglák és cementlapok közei
föltör a mély természet ezer ujjá:
lombok, levelek, a fű meg a gyom,
s a gyűrűkben növekedő fák
szertefeszítik a betont,
rügyeket bontanak az idegen anyagok közt
a gáz és hárszagú hűs levegőben,
s győzelme virágait nyitja fölöttük
a tavasz.

Új fényözön zúdul a földre
felforrósítani port, köveket,
vizeket.
Nőnek a napok, rövidülnek az éjek.
Száguldó bolygónk kékes légkörével
a tűzszórá nap fele közelít
érlelve betöltetlen vágyait.

A teste izzásával küzdő ember is
párhuzamba kerül most az idővel
s közös hevüknek szakad gyümölcse bő
ígéretekkel teljes, éltető.

Így zúg el az űrben ez a kék
tavaszos bolygó,
újult lendülettel bontva szét
nagy teste gomolygó
erejét
élő termékeibe.

Kiáltás

Semmi sem nyugtalanít,
és nem nyugtat semmi sem engem.
Szívós vagyok és jóévtágyú:
eszem-iszom szívesen
de éhkoppon is kibírom.
Szeretem a jóízű tréfát,
nem kevésbé a komoly beszédet.
Féktelen vagyok én,
akár a pusztán rohanó szél,
s mint szellő, oly szelíd.
Olyan vagyok épp,
mint ez, a Duna—Tisza táján lakozó nép,
amely méhéből fölvetetett.
Ha kíváncsiskodsz, nem vagyok sehol,
keress magadban, s rögtön rámtalálsz,
Kacagi csak asszonyodra
s engem hallasz nevetni.
S ha kellenék, hát fütytents,
s akár a kulcslyukon is átbúvok.
Kilépek a fényben lihegő mezőkre,
burjánzó buja fűben heverészek,
s testébe olvaszt ez a föld.
A monoton szó fáraszt és untat;
gyere, mondjuk el dolgainkat:
hadd harsogjon a hangunk.

PETROVÁCZ ISTVÁN

A gyulai kertek alatt . . .

Ősi ünnep május-ünnep.
Éjszakáján lányok ülnek
szép sorban a Köröspartra.
Dús hajukban fűzfabarka.

Jönnek deli, szép legények,
s tisztos vének. Száll az ének. —
On hallottam ezt a nótát,
az öregek így dalolták:

„A gyulai kertek alatt
folyik a szerelem-patak.
Aki egyszer fürdik benne,
beleesik szerelembe.” —

Szomorú volt a dal vége.
Egy pisze lány meg is kérte:
„Miért búsul Jóska bátya?
A legszebbik nóta bántja?”

Régi emlék... Szép menyecske?
„Ilyet fogni vén fejemre...
Hallgassátok. Nagyon régen
történt, néktek elmesélem...”

„Szép legény volt Barna Márton.
Nem volt párja hét határon.
Szép legény volt, s jó is, szorgos,
esze is volt a dologhoz.

Hogy tudta is, oly titokban,
minden lányszív érte dobbant,
de önéki már régóta
jegyese volt, Zsótér Zsóka.

... Így volt, este, május este,
Mindenki a holdat leste. —
Kis gyulai folyóparton
rég elfeküdt már az alkony. —

Néztük. Előbb fenn az égen,
aztán a folyó vizében.
Legény, leány mind őt kérde:
milyen lesz a szerencséje? —

Mondják, május-ünnep éjen
a szerencse hold jegyében
mutatkozik. Nézz beléje,
benne van a párod képe.

S aki akkor — így a nóta —
belefürdik a folyóba,
szerelmes lesz nyomban tőle,
s esküvő lesz esztendőre.

„Ügyse hiszem az egészet!” —
szólt Márton, s a holdba nézett.
S felkiáltott nagy csodálva:
„Olyan, mint az ispán lánya!

Vajon igaz-é a nóta?...
S belefürdött a folyóba.
Folyó vize fekete lett,
s felhő lepte be az eget. —

Barna Márton napról napra
soványabb lett, bánat marta.
Sóhajtott: „Miért hagytál Zsóka
megfürödni a folyóba”.

Látod, addig szerettelek,
minden este öleltelek.
Azóta meg?... Isten látja,
szívemben az ispán lánya. —

„Az ispánnak kényes lánya
nem lesz a te szíved párja.
Nem való az ily szegénynek,
földet turo bús legénynek...” —

Mindnyájan így óva kértük.
Nem fogadott szót minékünk. —
S az urak útjába álltak:
besorozták katonának.

Az ispánnak kényes lánya
könnyet se ejtett utána.
Hervadozott Zsótér Zsóka,
sűrűn járt le a folyóra.

Sírt... A folyó is sírt nagyon,
de harmadnap elhallgatott.
Benne úszott holdas este
Zsótér Zsóka szüzi teste...” —

Jóska bácsi így mesélte,
vizben-úszó holdra nézve...
„Májusban volt, így volt, régen,
jó anyátok idejében...”

A pataktól félni nem kell.
Sírirtartó szerelemmel
áld meg legényt s lányt azóta, —
hibékité Zsótér Zsóka.”

Drága kis gyulai kertek!
Töletek be távol vernek
őszi esők... kedves emlék
ez a nóta, őrizem még:

„A gyulai kertek alatt
folyik a szerelem-patak...”
... megfürödtem én is benne.
Onnan szívem nagy szerelme.

Polgárokról

Néha garázda nyelvek
többet pusztítanak
mint ha egy nap az égről
leszakadna a nap,
vagy művelt síkságokra
özönvíz ömlene,
s a föld népének többé
nem lenne kenyere.

Van úgy, hogy titka nincs
ki titkosnak tűnik,
vélt-titkát mégis
világgá kürtölik,
ha múzeumba tennék
ügyes vállalkozók,
áradna a közönség,
hasznót hozna a bolt.

Ó, ember mért is lázadsz?
— Világuk rendje ez:
ott mindég más a lényeg,
soha a Lényeges! —
Te, egyszerűen élél,
áradatuk ragad,
ha nem ügyelsz magadra,
disznók közt korpa vagy,

ha már disznóvá vedlesz,
akkor felkél napod,
csónadrágok és festett körmök
kivánnak jónapot,
jó tollad kicsorbítják,
népedtől elragad
a vesztétől menekvő
ravasz polgári had.

Betegek ők barátom,
és az lehetsz te is,
ha énekedben, benned
kedvüket meglelik.
Hűség páncélja védjen
népedről énekelj,
aljas rágalmakra
életteddel felelj!

Mit ér az ember egyedül,
egy csepp a tengerből
mit érhet?
Fegyver a tollad,
éle, igazság.
Azt védj vele, ki éltet,
a néped!

Őszi álmodozás

Bő szelekkel, bő esőkkel
jön az ősz, jön az ősz,
s mintha csak játszani jönne,
játszani, nem fosztogatni,
levelekkel kergetőz.
Szomorú-szürke felettünk
már az ég; a kerek ég,
nyomaveszett rég a nyárnak,
mezeink oly árván állnak,
mint elhagyott feleség.
Hogy mennék a madarakkal,
délre szállnak, délre,
cédrus lombokon pihennek,
pihennek és visszavágyanak,
hiszen itt van mindnek fészke!
Idegen táj bármi kedves,
marasztaló nem lehet,
a vándornak nem ad otthont,
hisz igazabb öröm itthon

szántani szabad eget.
Mennék mégis tengerlátni,
elbeszélni a haboknak,
Hazám egén mily más derű
aranyoz meg roskadásig,
csordulásig, napot, holdat.
Milyen a föld és a népe,
most, amikor jön az ősz,
s mintha csak játszani jönne,
játszani, nem fosztogatni,
levelekkel kergetőz.
Szállnék én a madarakkal
és tavasszal térnék vissza,
mikor friss lombok fakadnak
s a paraszt, a föld szabója
jó ekékkel újruháat szab,
kalász-ruháat földjeinkre.
Ó, a tavasz vissza hívna!

Levél fiamnak

Fiam, ma is rád gondoltam.
Mit csinálsz most otthon?
Mosolyomba beleszólek
drága, kicsi gondom.

Pedig itt a bácsik, nénik
olyan jók, mint otthon,
mégis-mégis gondolatban
tebeléd fogódzom

én, az erős. Ugye, nem baj?
Nézd el gyöngeségem.
Mikor mások hazamennek,
oly nagyon fájsz nékem.

Nem látom a mozdulatod,
— napról-napra érik —,
bocsásd meg, hogy a te apud
erről is lekésik.

Lekéstem az első lépted,
— akkor katonának
hívott el a haza tőled —,
azt is megbocsássad.

Igérem, a hintalovat
megvesszük a héten.
Nem is Pesten, hanem otthon,
veled, Szegedében.

S ígérem, hogy sétálunk is
kint a Tisza-parton.
— Száz kérdésed a szívemről
száz választ szakajtszon.

Attiláról, hun királyról
mesélek, mint szoktam,
s meg-megállunk hallgatni, hogy
a víz hogyan csobban.

Ennyit mára, zárom sorom.
Mondd meg anyukának,
olvassa föl ezt a verset
egyszem, csöpp /fiának.

FARKAS LÁSZLÓ

Falusi strand

Aholtág partján párás alkonyat
Gubbaszkodik a fűzek néma lombján,
A víztükör ring álmodozva, lomhán,
Hajók nem vernek bösz hullámokat.
Itt nincsen móló, bolya, trambolin,
Nem hallik motorok: rekedt krákogása,
A vizet korlát itt nem parcellázza,
Megül a fény a nád levelein.
Kikötve vár egy vén halászladik,
Gazdája is vén, foltozza a varsát.
Zsákmányt rabolva csobognak a harcsák,
A vérvörös nap a vízbe esik.
A földekről most tarka lánycsapat
Közeledik, szavuk idehallik.
Lassúkat lépve jönnek el a partig,
S a gyepre rakják a ruhájukat.
Blúz, szoknya mellett nyugszik a kapa,
Babos kendő, meg kés van a szatyorban,

Es csutkaorrát emelve magosan,
Kikandikál egy zöld üveg nyaka.
Itt alkonyatkor nyílik a szezon.
Alsószoknyában fürdenek a lányok,
Mostmár harsányak a sikongatások,
Öröm csillog a vizes arcokon.
A férfiak is jönnek. Arcukat
A földek pora szürkére belepte.
Csöndes-vidám most mindnek szava, kedve,
Derékig vízben állva mosdanak,
Szekérrel is jön egy-egy strandoló,
Kocsis- lovastól beáll a folyóba.
Az állat prüszköl, a vizet szagolja.
S az úszólecke hallik: „Gyta!... Hó!...“
A fürdőző nép hamar hazatart,
Elégült béke borul a vidékre...
Hát a Riviera vajon többet ér-e,
Mint e hínáros, csöndes Dunapart?

Kilencszáznegyvennégyben házasodtam

*Kilencszáznegyvennégyben házasodtam, —
de nem azért, hogy legyen otthonom,
vagy várjon minden este szeretet,
nem puha fészket ölelő karokban,
nem gyönyörűség villanyáramát
reméltem, hiszen ki tudta, a holnap
az üldözötteknek milyen halált hoz.
En bevallom, csak azért házasodtam:
kit szerettem, annak könnyebb legyen,
védelmet adják legalább nevémmel.
A lágerből kiszöktem esküvőre,
s az anyakönyvvezetőtől siettem
vissza keserves rabságba, robotba.
Alig csókoltam meg asszonyom arcát,
ő meg csak nézett könnyesen utánam,
s míg tavaszi esőre gyülekeztek
kis fellegek az égen, — állt magában.
Oly asszonynevű gyenge szűzleány,
rád gondoltam én szalmás priccsemen.
Almatlanul hevérttem éjtszakánkint,
s a kedves, mint az álmok temploma,
az ébrenlétnék ablakán benézett.
A szerelem a halál küszöbére
is győztesen lép, ezt én megtanultam.
Oly erőt ad, mely átröpít a gáton,
lángon s viharon át is célhoz ér.
Tűz zuhogott s vinnyogott a föld,
az égen fiók-napok tündököltek,
mikor titokban hozzá eljutottam,
szűz asszonyom ágyába befeküdtem, —
így lett enyém az igaz szerelem
e vérben, kínban vergődő világban.*

SIMAI MIHÁLY

Arat a család

*Facsaró víz a szennyes ing a testen,
egyszerre dől meg ember és kalász,
szalagot tép a súrló suhanás.
— Kaszál a férfi szép, nyugodt ütemben...*

*A kisgyerek a kötelet csinálja,
az asszony vaskos kévéket ölel...
Mint mikor senki távol és közel,
úgy arat üten Jancsó Pál s családja.*

*— Mégis, amint fenésre meg-megáll,
gyors tekintetét titkon odalopja
a már „közösből”, másképp aratókra,*

*s hogy jobb lett volna, érzi, tudja már...
Megfordul aztán, s színközömbösen
tovább tűnődik, hümmög és köhent...*

VINCZE ANDRÁS

Tükörcserepek

Mi a „különbség“?

Tatarozzák a szomszéd házát az udvarban, én is itt lakom, hátul. A KIK két öregot küldött e művelet végrehajtására. Az egyik a mester, a másik a kézaládogató. A mester hangos, kemény szavú, a segítője egész nap egy szót sem szól. Lehet, hogy nem néma, nem tudom, két napig szöszmötöltek, de száját ki nem nyitotta.

A mester egyre kiabált.

— Megszámoltad a vedret? Hárommal bele. Pali, hol a lupát? Pali, hozd ide a meszet. Pali ne ácsorogj, nem hallod? Siess Pali, siess, nem érek rá, megköt a cement! A Pali lehet hetvenéves, a mester is lehet annyi.

Haladnak szépen a munkával, látom. Régi kőművesek ezek, meglátszik ez már abból, ahogy kirakják a szerszámot, ahogy látszólag közömbösen meglekintik a végzendő munkát. Ifjú ember ilyenkor topog, méricskél, számol, ezek meg csak komótosan tesznek, vesznek s estig felszedik a konyha rothadt pallóját, kipucolják alatta a földet, kihordják a törmeléket, újratöltik, kiteglázzák s be is cementelik. Kész csuda, ahogy értik a dolgot. Hiszen ötven esztendőnél több ideje, hogy csinálják. Ezek már ott mentek a szegedi sztrájkmenetben a század elején, látták tizenkilencet, felépítettek egy egész városravaló házát, s elmalteroztak egy tehervonatnyi meszet.

Csak az nem tetszik, hogy a mester úgy palizza az idősebbet s annyit szalajtja. Jó szava miért nincs ennek az embernek? Mert az valami okból most csak az ő segédje? Hát ma ez nagyon szemetszúr, de az is lehet, hogy anyjira megszokta a mester a mesteries beszédet, a segéd meg a hallgatást, hogy ha szívükben barátok is, de dolgozni már csak így tudnak.

De azért hol itt a régi és az új világ közt a különbség?

Másnapra kijavúják a folyosót s meghagynak nekünk ingyen egy jó vedernyi oltott meszet, hemokot, s vagy harminc téglát. A Pali ugyan vinné mind a húzókocsira, de a mester nem engedi.

— Rakd oda a fal mellé, siess! Jó lesz beszogni azt a kis kertet.

Pali némán lerakodik s mennek. A mester elköszön. Mégis csak kikisérem őket s egy-két szóval talán bevilágíthatok a rejtélybe.

— Hány éve mester maga? Kérdem.

— Én? Nagyon nevet, hangja keményen és mégis vidáman csendül. — Éppen hét esztendeje.

Megdöbbenve nézek rá. Hiszen ez az ember megvan hetvenöt éves is. — Hogy lehetséges ez? Hiszen maga már nem fiatal ember. Vagy most tanulta volna a kőművességet?

— Dehogy dehogy. Hanem azelőtt nem adták ki nekem a mesteri levelet, mert már tanonc koromban szakszervezeti tag voltam s később vörös katona. Most mester vagyok.

— Hát ő? Intek a vén Pali felé, aki húzza a kiskocsit.

— Pali? Ő mester volt, de már húsz esztendeje nem dolgozott. Inkább vállalkozott, érti, én is jártam hozzá eleget.

Elment Pali után ő is s én egyre ámuldoztam. Hát itt a különbség!

Kánya

Kánya iszákos vénasszony, aki mocskos rongyaiban ül napközben az utak szélén és horgasujjú tenyerét alamizsnáért nyújtja.

Az összegyülekezett pénzt este valahol, ahol rejtőzködik megszámolja — mert pontos lakhelyét senki sem tudja — s reggel korán beviszi a trafikba vagy az első italtoltban elissza. Csak rumot iszik. Van úgy, hogy semmit sem jövedelmez az emberek szánalma és reggelre nincs mit megolvasni és beváltani nagyobb címletekre. Ekkor károgó-vijjogó hangokat hallat és elterül jajveszékelve valahol egy lezárt redőny tövében. Kínózza az alkohol szomjúsága.

Messziről láttam Kányát, nem törődtem vele. Egyszer elem állt — én voltam soron —, hogy féldeci rumját biztosítsam. Egy forintot adtam neki, de ő gúnyosan pislogott rám és nem ment tovább. Nézett és károgó nevetéssel kérdezte. — Hát nem ismer meg? . . .

De, megismertem. Ez Gabnainé, a volt tanárom felesége, hajdani nagygazda lánya, aki Pesten járt felsőiskolába és otthon egy gazdag bácsmegyei faluban, minden legény szerette. Mígnem értejt Gabnai tanár úr, aki úgy vélte, megtalálta fizikai kísérleteihez a szükséges anyagi fedezetet.

Ez a Kányának csúfolt iszákos vénasszony az a széparcú negyvenéves tanárné, aki megejtette diákszívemet és egy László-napon, Gabnai tanár úr tulajdon lakásán, az előszobában reszketve megcsókoltam, miután a szépasszony három pohár likőrt belémöntött és többször észvesztően rámnézett.

A kuláklányt mégsem fogadta be a „jó társaság”, hiába, paraszt volt. A vagyont elkísérletezte Gabnai tanár úr, aki sokáig nem vette észre sem előtte, sem utána, hogy felesége folytatja előző életét. Lassan elérkezett az az idő, mikor a tanári konferencia, titokban, Gabnai tanár úr mellőzésével, elhatározta, hogy felnyitja vak szeméit és választás elé állítja. Vagy lemond állásáról és ebben az esetben megtarthatja a rossz hírű asszonyt, vagy elválik tőle és érettségig végigviheti az osztályt.

Gabnai tanár úr elbőjt elborult a szörnyű valóság feltárására. Most is él valamelyik intézetben és horgas orrát bizonyára ugyanúgy szegi előre, mint mikor nevet szóltotta az osztálykönyvből. Feleségétől persze elvált.

Az asszony felment Pestre és egy napon bordélyba került. A háború alatt eltűnt, s most újra itt áll és fekete szemeiben mintha a régi tüzek villognának. Rongyos, bűdös, betegvérű, sovány, a tébolyodásig alkoholistá. Kánya. A szép Gizi, a falu gyöngye.

— Adjon még egy forintot, tudja már miért. Azért a csókért . . . Vihogva kunyarált és az volt a baj, hogy nem akadt több pénzem. Mások is megnéztek bennünket és már szerettem volna továbbmenni. De Kánya makacsul az egy csók árát követelte. Odaadtam neki öngyújtóm s tanácsoltam, adja el. Eleresztett. Vihogva vánszorgott az aszfalton, jól láttam, egyenesen egy kis maszek óráshoz. Vállaltvontam.

Amit koldul, elissza. Mozgó szeméthalom már, de még van benne élet, akárcsak annak a letűnt világnak szemétdombjában, amelynek kis darab hulladéka ő csupán.

A konok emberről

egy népnevelő mesélt nekem. Már az ablak alatt hallotta, amint vitatkozik a feleségével:

— Beadja kend a gabonát, vagy se. Utoljára kérdem.

— Fogd be a szádat, Maris. Tudod, hogy száraz esztendő volt...

— Istenem, de megáldottál vele... A flaszer még szárazabb, ahogy az a népnevelő is mondta.

— Hallgass, elmenj előlem. Csapjon ebbe a rongyos világba a ménkü!

— Ha bele is csap, nem lehetünk utcacsúfja, hallja-e? Csak mi vagyunk még hátra! Ma van az utolsó nap. Török Károly is, az elnök hiába gyúrta magát. Tudja-e mi lesz ebből?

— Tudja a ménkü.

— Megbűrságotlák s még többet vetnek ránk. Ezt se bánja?

— Bánja a ménkü.

— Nohát csapjon magába, de én nem eszem magamat többet.

Maris, a feleség evvel kiment a szobából és alaposan bevágta az ajtót.

Kara István csendesen elmosolyodott. Szerette az ő harcias Marisát, ezért is vette el. Szerette, ha az élet zajlik. De most megkötötte magát, mert igazságtalannak vélte, hogy ami neki termett, azt ne adhassa mind el annak, akinek akarja. Ha demokrácia, akkor legyen demokrácia. Minden évben szörnyű háborúságokkal adta be a részét s kivált most, a rossz esztendőben végleg megkötötte magát. Inkább kettérepedek, morogta, de nem adok.

Ült az árnyékos szobában és kinézett az akácfára, anü porosan állt őrt a háza ejlott. Valaki elment alatta, nyikordult a kapu. Idejön. Ugyan kit hozhat a balvégzet ilyenkor?

Ismeretlen fiatalember lépett be, nyílt tekintetű, tiszta ruhában. Ezt nem ösmerem, állapította meg. No, majd elvállik, mit akar.

De csak ült a széken és hagyta, hogy a másik beszéljen.

— Aggyisten! Kara Istvánt keresem! — mondta az idegen.

— Itt van:

— Szabadi — nyújtotta erős kezét a fiatalember. Kezeltek. De Kara nem invitálta, üljön le. Még nem lehessen tudni, mire megy ki.

— Kazánkovács vagyok Szegeden. Most én jöttem magához szomszéd, — mondta a fiatalember és vidáman terpesztette szét lábát s a kalapját fejebűbjára tolta. Kara megnézte a kalapot.

— Aha...

— Hát igen. Nehéz ügy ez. Nem is erőltetem! — folytatta a kazánkovács.

— Azt nem is lehet.

— Persze, hogy nem. Hanem nagyon megsomjaztam az úton, azon az autóbuzson nincs guruló kocsmá. Kérnék egy pohár vizet.

Kara megkönnyebbülve állt fel. S intett. — Üljön le, úgy is sült eleget az autóbuzsban.

Kicsit nevettek ezen, aztán meglett a víz is. A kazánkovács szétnézett. — Van itt sok új holmi — jegyezte meg.

— Van — mondta röviden Kara és kezdte nem szeretni, hogy leültette a kovácsot. Nem estek ezek a fejüklágyára. Ám ő sem. De nem ám.

— Ha már eljöttem, valamű másról beszélgessünk. Hallottam, hogy volt egy kislánya, valami kétéves korában meghalt.

— Meg szegény ártatlan! — dörmögte Kara és barna arca szinte feketére vált.

— Ugyan miben halhatott meg egy ilyen kisgyerek, mikor a szülei biztosan szerették, mindene megvolt?

— Az Évike? — Kara letette nehéz öklét az asztalra, mint egy valóságos tanút. — Hát abban, hogy az inflációban valakik eldugták előle a gyógyszert. Sehol sem tudtuk megkapni. Hát abban. Hogy a fekete polkol égesse ki annak a gyomrát, aki elrejtette.

— Nagy dolog ez, Kara szomszéd. Még élhetne. Éppen II esztendő lenne. Lassan eladósorba kerülne. — Nagy dolog ez, ezzel a gyógyszerrel. Amit eldugtak. Pedig nem az övé volt. Mégha ő is gyártotta.

— Nem hát, üsse meg a ménkü. De ne beszéljünk erről.

A kovács felállt s megfogta kalapját. — Na, elmegyek, itt is jártam. S csak úgy melleleg megjegyezte. — Nálunk is kérnek kenyeret a gyerekek, otthon, hatan vagyunk. Hiába mondom nekik, hogy száraz, vagy vizes volt az esztendő! De hát ha nem lehet, hát nem lehet. Azzal ment is volna, de Kara meghökkenve mozdult. — Várjon csak. Hogy van ez? . . .

— Hogy volna. Akinek volna gabonája, az nem adja be s nekünk nincs. Nálunk szövet terem, nem mag.

Kara elborulva nézett a csizmája orrára. Erősen gondolkodott. Bizony, az ő búzája sem a gyárakban termett, az is itt kint a jószágú földeken. S ő nem adja be! — Hm! — Gyanakodva pislantott a fiatalemberre. De az szomorkásan nézett ki a kókadt akácra.

Kara váratlanul nagyot káromkodott. . . Szidta a gyógyszeres embert. Csudálatos is az emberi lélek, hogy kapcsolja egybe a különféle dolgokat.

Még váratlanabb volt, amikor kijelentette, hogy üljön le a kazánkovács, majd hívja a felcséget. Erővel húzta el az ajtóból és lenyomta a székbe.

— Maris. Maris! Nagyot hallasz-e?

Az asszony gyanús hirtelenséggel bepördült. Kara nagyot vágott az asztalra. — Hallgass ide. A gabonát beadjuk s még megtetézzük egy pár tyúkkal. Úgy van az, hogy kiki avval megy, amit termel. Itt a szerszám, ott a tyúk.

Na, ez a hasonlat jól ütött ki, mindhárman akkorát kacagtak, hogy egészen eliszult Kara konoksága.

Mikor beszélőképes lett Kara, komolyan nézett feleségére. — De azt mondom neked, ha pálfordulásomért egyszer is kinevetsz, hát az a ménkü. . .

Most a kovács kezdett kacagni. — Várjunk csak. Nem addig van az. Nem szeretjük a ménkűt, inkább sebesen befele a gabonával, még csak négyre jár az idő. Bent vannak az átvevők.

Kara maga ugrott teljesíteni az előkészületeket és a két gyerek, meg az asszony segítettek neki. Kint álltak már a kiskapuban, a kovács komolyan elővett egy kisedd jegyzőkönyvet és egy nevet kihúzott belőle. Aztán megkérdezte:

— Ennek a Szabó Sándornak mi baja volt a rézi pappal? . . .

Kara ámulva nézte a jegyzőkönyvet, bele is pislantott. Ott állt a neve már előzőleg két áthúzott között. Ez a Szabó szintén konok egy ember. De nem a beadásban, hanem a szántásban. Ugyan mifénének kérli ez a kovács, hogy mi baja volt Sándornak azzal a iszákos pappal? Egyre komorodó ábrázattal nézte a könyvecskét s végre megértette.

— Annak az volt, hogy a pap becsúdolta a nyilasoknak s azok elverték. — Hanem tisztelt testvér, mire való az a könyvecske s a kérdés? . . .

A kovács barátságosan vállára tette kezét. — Abban vannak a konok emberek s a kérdésekben a kulcsocskák, amivel szívüket nyitogatom. Mind emberséges magyar

ember különben, de hátha olyan, konokak. Ilyenkor vasárnaponként előveszem ezt a kis könyvet és nekivágok a falunak. Testvérek vagyunk, segítsünk egymáson, nem igaz?

Kezetráztak, a kovács elment, Kara meg bement. Léült a székére és határozottan ámuldozott. Ilyen emberek is vannak?

Aztán, mivel kicsit rászédettnek érezte magát, megrázta erős vállát. De később kiverte fejéből a csúf gondolatot. Határozottan ügyesnek ítélte a kovácsot s már a mosoly bújkált szemében. Amikor megtértek az átvevőhelyről, azt mondta a feleségének:

— No, Maris, most átballagok a komához. A Sándorhoz. Ott van az aranykulcsos ember, a könyvecskével.

Maris azt hitte, eszement az embernek. Csak nézte, hogy siet ez a Kara, majd a nyakát töri. Mintha csudalátásra igyekeznék.

JUHÁSZ OTTÓ

Üzenet . . .

Ma délelőtt a traktorgyárban jártam,
az igazgató ebédre invitált.

A nagyablakú, tiszta ebédlőben
halkan sűrögtek
a fehér bóbíták.

János bátyám mellett ültem éppen,
vasalt szalvétából

bontotta ki az ebédkenyeret,
s én mondtam neki büszkén-mosolyogva,
hogy láttam ám,
ahogy a kenyér született,

— izzadt parasztok vágják Szentandráson.

— Nocsak, mondta

és huncutul hunyorgott

a drótkeretes szemüveg megett,
jövőre, öcskös, majd ha arra jársz,
már gép kaszál a paraszto! helyett. —

Az ebédidő után belezajdult
a külvárosba újra az üzem
és most formálja talán azt a gépet,
mellyel jövőre
Szentandrásnak üzen.

MÁRIA BÉLA

Az út kezdete

(Egy kommunista visszaemlékezései.)

1.

December eleje, 1944. A szovjet csapatok már Budapest külvárosában járnak, Szeged már vagy hat hete felszabadult, és mi még mindig itt rostokolunk Temesvárott. Igaz, hogy itt sem lopjuk a napot. Én magam, alighogy útnak engedtek a negyvenéves szerb partizánkórházból, Temesvár felé vettem utamat, hogy minél előbb hazajérjek. Temesvárra érve, azonnal elindultam, hogy megkeressem azokat az elvtársakat, akiket személyesen ugyan nem ismertem, de évek óta szellemi kapcsolatban voltam velük, amennyiben együtt dolgoztunk vagy tíz éven keresztül a Kolozsvárott megjelenő „Korunk” című magyar nyelvű legális kommunista folyóiratnál. Sikertelenül is felkutatnom M. J. elvtársat, aki nagy örömmel és szeretettel fogadott kényelmes és vendégszerető házában. Megkérdezte: vannak-e velem a volt partizánok közül írók és újságírók, mert szükség volna rájuk. Megneveztem közülük egyet-kettőt, így H. Jenőt, aki régi mozgalmi ember volt és a harmincas években a párizsi magyar emigráns sajtóban tevékenykedett és másokat. Nagyon megörült nekik, mert akkor indult az új magyar nyelvű demokratikus napilap, a „Déli Hírlap”, mely éppen átalskulóban volt és „Szabad Szó”-vá lett. Össze is hívtuk a társaságot és kinek-kinek kiosztottuk a reszortokat.

Én színes cikkeket, riportokat, politikai elmefuttatásokat, verseket írtam a lapba. Mi hoztuk nyomtatásban először Radnóti Miklós bori verseit, melyeket tragikus útja előtt Radnóti egyikünkre bízott. Így maradtak meg az „A la recherche...” és a „Nyolcadik ecloga” gyönyörű versei az utókornak.

Mégis mindannyian nyugtalanok voltunk. Félítettük hozzátartozóinkat, szereteteinket. Én magam sem tudtam, mi van feleségemmel, kisfiammal. Hiába olvastuk a hivatalos hadijelentéseket, el sem tudtuk képzelni, mi van mögöttük. „A szovjet csapatok elfoglalták Ullőt.” Milyen furcsán, érthetetlenül hangzott az ilyesmi. Mi idősebbek, megszoktuk, hogy orosz, francia, spanyol, abesszin városok nevét olvassuk a hadijelentésekben. De az teljesen érthetetlen volt számunkra, hogy „Budapest bekerítése egyre teljesebbé válik”. Mi lehet most Pesten? Hogyan élnek ott az emberek? Egyáltalában: élnek-e? ...

De bennünk, kommunistákban egy másfajta nyugtalanság is élt. Annyi év után, az elnyomatás hosszú évtizedeinek elmúlása után végre új, szabad élet következik. Vágytunk mi is résztvenni a harcban, jelen lenni az új élet indulásánál, a magunk munkájával is formálni ezt a csodálatosan induló új világot!

2.

Egy Szegedre induló szovjet katonai teherautóra kéredzkedtünk fel. Jeges szél fúj. A Temesvárott nekünk ajándékozott nem túlmeleg ruhákban bizony nagyon fáztunk. A szovjet katonák pokrócokat adtak kölcsön nekünk, azokba jól bebugyo-

láltuk magunkat. Bár még így is fáztunk, melegített bennünket belülről a helyzet újdonsága, a várható élmények izgalma. Ez az izgalom abban az arányban fokozódott, ahogy a magyar határhoz közeledtünk. Több volt ez, mint egyszerűen külföldről hazatérő magyaroknak szorongó és ugyanakkor boldog érzése. Ez valami egészen új érzés volt, igen, le merem írni: a honfoglalás magasztos, soha nem tapasztalt érzése. Egy olyan hazába tértünk vissza, ahol mindent előlről kell kezdeni, egy olyan hazába, melyet az embriesség, szabadság és igazságosság szellemében kell berendezni. A magunk álmait, évtizedes törekvéseinket kellett megvalósítani, olyan rendet, melyről kiváló tudósok és rettenthetetlen forradalmárok álmodtak, és melynek megvalósításáért életüket is feláldozva hősök ezrei harcoltak. Nem kis dolog ez! És amikor teherautóknak befutott egy határmenti, de már magyar faluba, az első magyar parasztnak láttán kitört belőlünk a hosszú idő óta belénkfojtott öröm érzése, és önfeláldozó kiáltottuk az autóról: Szabadság, elvtársak, szabadság! Már rég elrobogott az autó mellettünk, amikor naiv ábrándképeinkből sikerült felébrednünk, mert értetlenséggel és csodálkozással láttuk, hogy a parasztnak némán bámolnak ránk és egyáltalában nem osztottak elragadtatásunkban. Egy pillanatig arra gondoltunk, hogy tévedtünk, ezek még nem lehetnek magyarok, hiszen meg sem értettek bennünket! De egyes hangfoszlányok mégis elérték fülünket, amerre elhaladtunk: „Hát ezek miféle csodabogarak?” — meg ilyesmik. Nem értettük és, egy kicsit fel is voltunk háborodva. Ilyen naivan képeltük el akkor a „honfoglalást”. Azt hittük; a *mi* lelkesedésünk elég ahhoz, hogy mindenki kommunistává legyen. Nem mértük még fel magunkban akkoriban, milyen türelmes, mindennapos aprómunkára van szükség, hogy a 25 évig tartó horthyzmus által félrevezetett embereket átneveljük. És főleg: nem tudtuk azt, hogy a meggyőzésen kívül sok meggyőző *tette* van szükség, hogy a magunk igazsága mellé állítsuk a Horthy-idők elnyomított, elnyomott proletárját, szegényparasztját és lassan az egész lakosságot is.

Egyébként a „Szabadság”-gal való köszöntésünket is naivitásunk sugallta. A „Szabadság” a haladó magyar elemeket tömörítő „Magyar Népi Szövetség” köszöntési módja volt Romániában és ez nekünk néhányunknak, akik ott jártunk, nagyon tetszett. Természetesnek tartottuk, hogy az új magyar életnek, de különösen a kommunistáknak is ez lesz a köszöntése. A valóságban, mint később megtudtuk, nem volt eleinte külön kommunista köszöntésünk; általában a szocdemekkel közösen „Barátság”-ot köszöntünk egymásnak. De néhányunknak, Romániát megjárt volt szerb partizánnak kezdeményezésére később mégis általánossá lett a kommunisták között a „Szabadság”-gal való köszöntés.

De túlságosan elkalandoztam. Amikor megérkeztünk Szegedre, leugráltunk az autóról és kissé báméskodva néztünk körül. Azelőtt sohasem jártam Szegeden. Sem kiskvárosi, sem nagyvárosi jellege nem volt. Inkább valamely német, vagy olasz középvároshoz tudtam volna hasonlítani, főleg széles utcái és hatalmas terei miatt.

Néhány perces tétovázás után csoportunk egyik tagja „haditervet” dolgozott ki. Ketten-hárman felmegyünk a párthoz jelentkezni, míg a csoport másik része lakás után néz; aztán valahol találkozunk. H. Jenő, Sz. Pál és én indultunk el, hogy megkeressük a pártot. Különös érzés volt szabadon odamenni a járóelőkhöz és nyíltan a Kommunista Párt iránt érdeklődni.

A Hungária Szálló melléképületébe utasítottak. Kiderült, hogy nem jó helyre küldtek, mert ott az Országos Központ székel, nekünk a Délmagyarországi Központnál kellett jelentkezünk. Ez az idővesztésig szinte jól esett. Nemcsak azért, mert így

több időnk volt „kiélvezni” a helyzetet, de azért is, mert csillogó szemünk szó nélkül ilyen üzeneteket küldött egymásnak: „Országos Pártközpontunk is van!” — „Helyi szervezetünk is van!” S mindezt nyíltan, mindenki szemeláttára!

Végre elérkeztünk rendeltetési helyünkre, a Kálvin térre. Ott nagy volt a sürgés-forgás. Az egész ház kommunista főhadiszállás volt. A tulajdonképpeni pártbizottságnak csak két szobája volt: az egyik a titkáré, a másik várószoba. De az emeletes ház még jó pár szobájában dolgoztak. A „gangan” túl egy kis szobácskában szerényen meghúzódva dolgozott P. György elvtárs, az agit.-prop. titkár, aki nem jött megszűröl: csak éppen átszaladt ide a Csillagbörtönből, ahol kerek kilenc évet töltött. Vele jött még néhány „Csillag”-beli elvtárs, így az alig 20 éves H. Ervin is, aki az illegális ifjúsági mozgalom egyik vezetője volt. A házban szétszórطان más kommunisták is laktak. A titkár előszobája zsúfolt volt emberekkel: munkások, parasztok és értelmiségiek vegyesen. Nekünk is várniuk kellett sorunkra. Általában a várakozás mindenkit türelmetlenné tesz, itt azonban a türelmetlenség legkisebb jele sem látszott senkin. Láthatóan mindenki élvezte a helyzet különlegesen új voltát. A szobában tisztelettudó csönd volt és csak a figyelmesen hallgatónak tűnhetett fel az a senkit sem zavaró különös zsongás, mely betöltötte a kis szobát. Itt is, ott is összehajoltak a fejek, ismerkedtek, boldogan vallottak magukról, kitérültek egymásnak. Végre testvérek között lehettek és szabadon!

En is felfedeztem egy pesti ismerős elvtársat. Örömmel üdvözöltük egymást és elmondott egy-két érdekes dolgot Szegedről. Megtudtam, hogy a magyar és német fasiszták kitakaródása után a kezdeti bizonytalanságban néhány pesti fiatalember önhatalmúlag megalakította „a Kommunisták Magyarországi Pártját”, félrevezetve a szovjet katonai parancsnokságot is. Lefoglaltak maguknak egy házat, tagsági könyveket nyomattak és azokat válogatás nélkül, boldognak, boldogtalannak osztogatták; némelyeknek csak busás „ellenérték” fejében. Plakátokat nyomattak, melynek aláírása KMP volt és bejelentették, hogy „átvették a hatalmat”. Később, amikor a Csillag-börtönből és a szovjet csapatok nyomában megjelentek a párt kipróbált vezetői, kiderült, hogy a fiatalemberek nem valami naiv csoport voltak, akik azt hitték, hogy ott kell folytatni, ahol 1919-ben abbahagytuk, hanem tudatosan romboló elemekből, trockistákból álltak. Vezetőjük egy V. Sándor nevű jobboldali szociáldemokrata volt. Amikor aztán Gerő és Révai elvtársak Szegedre jöttek, és Gerő elvtárs megtartotta nagy beszédét a Kossuth téren, majd amikor november végén megindult a Függetlenségi Front közös napilapja: a „Délmagyarország”, minden félreértés szertefoszlott. A széles tömegek is megismerték az MKP-nak irányvonalát, mely egyenes folytatása volt az illegálásban hirdetett eszméknek, a nemzeti erők legszélesebb összefogásának.

Mindezt a Pestről ismert elvtárs suttogetta el nekem. Közben az emberek jöttek-mentek a titkár szobájában. Végre mi is bejutottunk. A titkár, G. elvtárs felismerhetően parasztszármazású, 50–55 év körüli férfi volt, aki a szocdem pártból került át a kommunistákhoz. Kissé begombolkozva fogadott bennünket, de türelmesen végighallgatott és megkérdezte, mi a kívánságunk? Azt feleltük, hogy jelentkezni jöttünk és pártmunkát kérünk. Erre azonnal barátságosabb lett és elpanaszolta, hogy tömegesen jönnek hozzá mindenfajta emberek a legkülönbözőbb kérésekkel. Polgárok, sőt nem ritkán volt fasiszták is kommunistáknak vallják magukat és a párttól lakást, munkát, pozíciót követelnek. Hiába magyarázza nekik, hogy a párt nem lakás-szerző és elhelyező hivatal. Örül, hogy végre olyanok is jönnek, akik pártmunkát kérnek. Kommunistára jellemző módon most ő érdeklődött, hogy van-e lakásunk? Meg-

nyugtattuk, hogy majd magunk gondoskodunk magunkról. Feljegyezte adatainkat és addig is, amíg leigazolnak bennünket, P. elvtárshoz utasított bennünket.

P. elvtárs is kissé tartózkodó volt eleinte. Szögletes, kissé merev magatartásán nem volt nehéz a sok éves börtön nyomát felfedezni. Töviről hegyire kikérdezett bennünket, bár egyikünk-másikunkat már ismert, legalábbis névről. Ajánlotta, rendezzük el előbb dolgainkat, szerezzünk magunknak lakást és néhány nap múlva jelentkezzünk a most induló kommunista kiadóvállalatnál, a Szikránál, ahol nagy szükség van értelmiségi pártmunkásokra.

Ezután a város egyik cukrászdájába mentünk, ahol a másik csoporttal volt találkoznánk. Még nem voltak ott. A cukrászda zsúfolásig tele volt. Főleg nem szegedi lakosok gyűltek itt össze, a város legnagyobb cukrászdájában. Közönsége nagyrészt volt szerb partizánokból, hori menekültkéből, a fel nem szabadult magyar terület menekültjeiből és volt politikai foglyokból tevődött össze. Valamiféle segélyegylet is működött már, mely azok megsegítésével foglalkozott, akiknek még nem volt semmiféle keresetük. Valamelyikünk ismerős arcot fedezett fel. S. Béla elvtárs, régi kommunista, aki a harmincas években fejtett ki veszélyes és fontos párttevékenységet: a párt futára volt Bécs és Budapest között. Néhányunkat ismerte hírből. Megörült nekünk és elmondta, mit végeztünk a pártban. Kiderült, hogy ő a Szikra egyik vezetője és kijelentette, hogy másnap reggelre vár bennünket. Elmondott egyet s mást a szegedi életről. A lakással kapcsolatban megnyugtatót bennünket. A házak fele üres, elhagyott, könnyű lesz lakást szerezni. Elmondta, hogy a felszabadulást követő első napokban nagy volt a zűrzavar Szegeden. Ezt a zűrzavart használták ki kétes elemek, jobbára a börtönökből megszökött közönséges bűnözők, hogy fosztogassák a várost. A kommunisták voltak ismét azok, akik azonnal közbeléptek, megakadályozták a további rablásokat, „népőrséget” szerveztek, mely őrködött a lakosság testi és vagyoni építésén. Most már ilyen esetek régen nem fordulnak elő. Miközben Bélával beszélgettünk, másik csoportunk megérkezett a cukrászdába. Beszámoltak arról, hogy sikerült lakást szerezniük a Zerge utcában. Egy teljesen üres kétszobás lakás volt. A bérlők — magasrangú horthysta államhivatalnok és családja —, nyugatra menekültek, egyedül a házmesterné lakott a házmesterlakásban. A katonák láttára szó nélkül átadták a lakást a jól felszerelt éléskamrával együtt; a pince színültig meg volt rakva tüzelővel. A házmesterné, amikor látta, hogy nem tágitunk, arra is vállalkozott, hogy főz nekünk.

A lakás-ügy tehát megoldódott. Fel is szedelőzködtünk rögtön, és mintegy 5—6-an csekély holminkkal együtt elindultunk a Zerge utca felé.

Beköltözésünk utáni reggelen elmentünk a Szikrához. Egy két szobából álló lakásban volt a „könyvkiadó”. Ezt a házat is nagyrészt kommunisták lakták. Szoros értelemben vett könyvkiadásról az adott körülmények között természetesen nem lehetett szó. Feladata egyelőre az volt, hogy régebben a Szovjetunióban „Idegen nyelvű kiadó” magyar nyelvű könyveit újranyomassák és terjesszék a felszabadult részekben. Így kerültek először szélesebb olvasóközönség kezébe Magyarországon Rákosi, Vas, Gerő és más vezető elvtársak könyvei. A kiadóvállalat ügyeit alig két-három elvtárs intézte, főleg H. Károly, a festő és a már említett S. Béla. A most érkező és ide beszállított elvtársakra az a feladat várt, hogy a könyveket szovjet teherautókon Románia magyar lakta vidékeire vigyék és ott terjesszék. A romániai magyarok ki voltak éhezve

magyar nyelvű haladó irodalomra... Az újonnan jöttek közül hárman-négyen azonnal jelentkeztek is erre az akkori körülmények között nem éppen könnyű feladatra. A jobbára nyitott teherautókon kellett a nagy hidegben a könyvszállítmányokat meglehetősen távoli vidékekre kísélni és ott elhelyezni: ez volt a munkájuk. Sz.-Pál, a helyi (szegedi) kiadóhivatali szervezési munkára kapott beosztást. Engem P. György elvtárs kért magához és a helyi, szegedi kultúr munka megindítását bízta rám.

Szép feladat volt a fasiszta és háborús rombolás után megkezdeni az új Magyarország kulturális felépítését. Bármennyire is kezdetleges viszonyok között történhetett ez, mégis hízegő volt a feladat! De hogyan kezdjek hozzá? P. elvtárssal megbeszéltük, hogy első feladatunk egy kultúrest megrendezése, melynek célja visszavezetni az embereket a kultúrvilágba, és a kultúra nyelvén megmutatni: mit akarunk. A kultúrest helyett később a kultúrdélután fogalmával kellett megbarátkoznunk, mert a világitási, illetve szénkorlátozások miatt az esti előadások nem voltak lehetségesek. (A színházi előadásokat is 4 órákor, majd 3 órákor tartották.) A műsor összeállításával kellett kezdenem. A műsornak, véleményem szerint tükröznie kellett a széles nemzeti összefogást. Ezért nemcsak József Attila, Ady verseire gondoltam, de esetleg a Hymnus és a Szózat előadására is.

A műsor-vázlatot elvittem P. elvtárhoz, aki nagyjában helybenhagyta összeállításomat. Most megfelelő szereplőkről kellett gondoskodnom. Elmentem a helybeli színház igazgatójához, ahol már több darabból folytak a próbák. (Marica grófnő, Molnár Lilioma stb.) A kultúrdélutánon való részvételt azonban csak kevés hivatásos színész vállalta; inkább a munkásszínjátszók közül választottunk néhány tehetségszebbet, de így többet kellett velük foglalkoznunk.

Főleg tehát kulturális körben folyt tevékenységem, de azért gyakran előfordult, hogy az elvtársak mint orvost is igénybevettek. Emlékezetes marad számomra egy eset, melyet érdemesnek tartok elmondani. Karácsony előtt néhány nappal történt. A „Délmagyarország” című napilap arról adott hírt ezekben a napokban, hogy Budapest körülfárása befejeződött és megindult a főváros ostroma. Hogy ez a valóságban mit jelent, el sem tudtuk képzelni, csak aggódtunk Budapest lakosságáért, barátainkért, hozzátartozóinkért. Egy reggel P. elvtárs megkért, vizsgáljak meg egy beteg elvtársat.

A „Szikra”-ház” egyik szobájában két fiatalembert találtam: az egyik az ágyban feküdt és kipirult arca messziről is mutatta, hogy lázas; a másik látható aggodalommal figyelte és ápolta beteg társát. A vizsgálatból hamarosan kiderült, hogy tüdőgyulladása van, láza 40 fok körül mozgott. Szerencsére tudtam Ultraseptylt szerezni (penicillin akkor még nem volt) el is hoztam és megígértem, hogy másnap újra eljövök. Ők magukról nem mondtak semmit, én meg nem kérdeztem; de nagyon barátságos, elvtársias volt a hangulat. Másnap megbeszélés szerint ismét megjelentem náluk. A beteg jobban érezte magát, láza is csökkent. Kissé közlékenyebbek voltak velem. Elmondták, hogy építómunkások és Pestről jöttek.

— Hogyan Pestről? — kérdeztem meglepetve.

— Igen — felelték a világ legtermészetesebb hangján.

További kérdéseimre aztán elmondták, hogy mindketten katonaszökevények, katonaruhában indultak Pestről, majd később polgári ruhát szereztek és a tűzvonalon keresztül, a Tiszát átúszva érkeztek meg Szegedre. Első csodálkozásom elmúltával lázasan érdeklődni kezdtem: mi van Pesten?

Szörnyű dolgokat meséltek, bár csak nagy vonásokban érintették az eseményeket. Így is a borzalom és a félelem érzése küzdött bennem. Végülis elbúcsúztam azzal, hogy harmadnap ismét feljövök... — Harmadnapra azonban az ágyat bevetve találtam és csak az egészségeset találtam ott. Kérdésemre elmondta, hogy társa, bár még láza volt, minden kapacitálás ellenére is elutazott.

Hová? — kérdeztem.

— Vissza Pestre — felelte a világ legtermészetesebb hangján, de azért rosszul titkolt büszkeség csillogott a szemében. Mi már a szabadság országában éltünk, de ők ketten még ki-bejártak a nyilas pesti pokolba, rájuk még az illegalitás konspirációjának szigorú törvényei vonatkoztak. Tudtam, vagy csak inkább sejtettem, hogy a legmélyebb illegalitásban dolgozó pesti elvtársaknak vitt utasítást a szegedi központból. Később, évekkel később tudtam meg, hogy A. elvtárs feladatát sikeresen végrehajtotta, csodálatosképpen semmi baja sem történt, és ma a párt egyik vezető embere.

Alig két nappal később egy másik nagy élményben volt részem. Meghívót kaptam a taggyűlésre. (Mindannyiunkat, akik akkor jelentkeztünk, J. P. kivételével leigazoltak a pártban, de tagkönyvünk még nem volt. Ezért külön meghívót kaptunk a taggyűlésre.) Ez volt az első taggyűlés, melyen résztvettem. Az ünnepi hangulatból, az elvtársak megilletődött arcából láttam, hogy nem állok egyedül meghatottságommal. A tagság nagyrészen régi, börtönviselt elvtársakból, a munkásmozgalom kisebb-nagyobb hőseiből tevődött össze. Felszóltat a taggyűlésen a Pestre visszaindult elvtárs barátja is, és röviden, egyszerű szavakkal beszámolt a terrorról, mely Pesten dúl. Szavai óriási hatással voltak a jelenlévőkre. Majd más hozzászólók következtek és a teendők megvitatása. Mindannyian mélyen meg voltunk indulva. Csak ezzel magyarázhatom, hogy a pártért, a meggyőződésükért a legkegyetlenebb üldöztetést, verést, kínzást, börtönt kiállt kipróbált elvtársak szeméből könnyek törtek elő, amikor az Internacionálét énekeltük.

Mi négyen is, akik együtt laktunk, a taggyűlés hatása alatt álltunk. Szótlatlan bandukoltunk hazafelé. Otthon újabb meglepetés várt bennünket. H. Tibor és L. András barátaink vártak ránk, akiket még Temesvárott láttunk utoljára.

Ők Temesvárott csak néhány napig tartózkodtak, azonnal tovább mentek a felszabadított területre. Szegeden keresztül Szentésre utaztak. A város Szegeddel egy napon, október közepe felé szabadult fel. Tibor és két társa október végén érkeztek Szentésre. Itt V. Bálint elvtárs, régi munkásmozgalmi harcos örömmel fogadta őket, különösen Tibort, akinek régi illegális múltja volt. Felszólította Tibort, menjenek Csongrádra, mely már 10 napja felszabadult, de még nem volt kommunista pártszervezete. Csongrádon első dolguk az volt, hogy összehívják a régi mozgalmi embereket, 19-es harcosokat, szocdempártiakat, szakszervezetieket. Egy hétig tartó szervezés után megalakult a csongrádi pártszervezet. A pártszervezet a 19-es proletárdiktatúra direktóriumú elnökéből, egy öreg kubikusból, néhány 19-ben szerepet vállalt idősebb parasztból és egy csomó volt szocdem. párttagból állt. Tibor ekkor bement Szegedre a Délterületi Titkárságra, ahol leigazolták, beszámolt az elvégzett munkáról és hivatalos megbízást kapott Csongrád és környékének megszervezésére. Visszatérve Csongrádra, megválasztották a pártvezetőséget, melynek titkára T. István, volt földmunkás lett, a helyi szocdem. párt volt titkára. Tibort magát agit. prop. titkárnak választották. Átszervezték a helyi rendőrséget, megalakították a Nemzeti Bizottságot és az egységes szakszervezetet, maguk köré gyűjtötték az ifjúságot. Hasonló módon szervezték meg

Csongrád környékét is Végül segítettek létrehozni a függetlenségi front többi pártját is: a Kisgazdapártot, Parasztpártot, Demokrata-pártot. A szocdem. pártot egyelőre nem sikerült megalakítani, annyira ellenezték az a volt szocdemek. Ezek közül nem egy, híven jobboldali beállítottságához, igyekezett nehézséget okozni az új kommunista szervezetnek. Álhatalommal jelszavakkal operáltak (pl. azzal a jelszóval, hogy nincs szükség szocdem pártra), és ugyanakkor Szegedre és más városokba is utazgattak a volt szocdem korifeusok és megpróbálták újra összekovácsolni a régi kommunista-ellenes jobboldali szocdem pártot — illegálisan. Amikor ez kitudódott, T. Istvánt lemondásra kényszerítették és néhány hívével együtt kizárták a pártból. H. Tibort megválasztották titkárnak.

Nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgattuk Tibor szavait, hiszen akkor még csak nem is sejtettük, hogy kicsiben és első ízben az játszódott le, ami nagyban és később az egész országban megismétlődött.

Másnap barátaink már el is utaztak. Mi ketten egyedül maradtunk Sz. Pállal. A „Délmagyarország” másnap reggeli számában olvastuk, hogy Budapest körül bezárult a gyűrű és megkezdődött a főváros ostroma. Ugyanez a szám hírül adta azt is, hogy Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, melynek három kommunista minisztere van.

4.

Elmúlt Újév napja és 1945-öt kezdtünk írni. Sz. Pállal szorgalmasan készültünk a kultúrdélutánra. Naponta jártunk a próbákra, csiszoltuk a jobbára tanulatlan színészek és szavalók munkáját. Legtehetségesebbnek N. Mária textilmunkáshoz bonyult, aki sok ösztönös átérzéssel szavalta József Attila: Levegőt! című versét. (Ma a szegedi kenderfonógyár igazgatója.) A délután megrendezése sok adminisztrációs munkával is járt és sok volt az akkor nehezen megoldható feladat is. Például: a helyiség, a zengedély megszerzése, a megfelelő propaganda stb. Helyiségnek sikerült megkapni az egyik mozi szombat délutánra és a szovjet városparancsnoktól is az előadás engedélyét. A kultúrdélután propagálására a még gyermekcipőkben járó tömegszervezeteket felhasználni nem lehetett. A sajtót kellett igénybe venni erre a célra. Éppen a műsorvázlatot vittem P. elvtárhoz, amikor a falakra kifüggesztett öles plakátok hívták fel figyelmemet. B. Oszkárnak, valamikor divatos pesti drámai színész és vejenek, az operaénekesnek a városba érkezését hirdették. Az az ötletem támadt, hogy B.-t kell megkérni a Szózat és Himnusz elszavalására. P.-nek meg is említettem, aki az ötletet jónak találta.

B.-t fel is kerestem szállodai szobájában. Csak pózai emlékeztették a régi divatos bonvivánra, akibe néhány évtizedig a főváros tekintélyes számú lánya, asszonya szerelmes volt. Megöregedett, megkopaszodott, járni is alig tudott. Kiszínezett, felnagyolt történeteket mesélt arról, hogyan sikerült neki jóakarói segítségével kiszabadulnia a nyilas világból. Budapestről borzalmakat mesélt. Szerinte Budapest megszűnt főváros lenni, 40–50 év sem elég felépíteni. Szerinte Szeged lesz az új főváros.

Amikor bemutatkoztam és előadtam kívánságomat, bizalmatlanul nézett végig rajtam. Nem értette azt, hogy ha az MKP megbízásából vagyok itt, akkor miért jöhetnek olyan kéréssel, hogy a Szózatot és a Himnuszt szavalja? Ezeket sohase fogja többé szavalni! Tud ő forradalmi verseket is!... Hiába próbáltam neki a nemzeti összefogásról beszélni, nem értette meg. Dolgomvégezetlenül távoztam. Nem tudtam mihez kezdeni: szerettem volna B.-t megnyerni terveimhez. Visszamentem P. elvtárs-

hoz, elmondtam neki a történeteket, jóízűen kinevettük magunkat és elhatároztuk, hogy együtt visszamegyünk B.-hez. Nyélbe is ütöttük az újabb találkozást. Akkor se ment könnyen a dolog, B. mindenképpen „forradalmibbnak” akart mutatkozni nálunk.

Végül mégis beleegyezett.

Néhány nappal később meg is tartottuk a kultúrdélutánt. A mozi annak ellenére, hogy fűtetlen volt, zsúfolásig megtelt. A teljes műsor előző reggel megjelent az újságban. A zsúfolt nézőtér azt bizonyította, hogy a kulturális igényeken túl a lakosság feleletet vár egy csomó kérdésre, felvilágosítást arról, hogy milyen lesz az új élet. És megadta a feleletet József Attila, Ady, Radnóti, de a Szózat és a Himnusz is. Nagy sikerünk volt, teljes mértékben elértük azt, amire törekedtünk.

Előadás után mindannyiunkat, szereplőket és rendezőket egy fiatalokból álló küldöttség várt. Az akkor alakult MADISZ helyi vezetősége volt. Szerencsekívánataikat, hálájukat fejezték ki és meghívtak bennünket helyiségükbe egy kis eszmeeserére. Nem fogytak ki a kérdésekből a jövőre vonatkozólag. Tőlünk, idősebbektől vártak minden problémájukra választ. Kedves és tanulságos is volt ez a meghitt beszélgetés a fiatalokkal. Amikor már elfogytak a kérdések és még nem akaródzott hazamenni, valamelyik fiatal azt javasolta, hogy játsszunk valami társasjátékot. A „Szembekötösdí” mellett döntöttünk, és ebben, a tréfás hangulat kedvéért mi idősebbek is részt vettünk. Gondtalanul nevetgélünk, futkostunk, ügyetlenül, esetlenül tapogatódtunk.

De játék közben hirtelen elszomorodtam. A gyerekes játékról tizenhatéves fiam jutott eszembe, aki nem játszhat ilyen játékot... És hirtelen minden eszembe jutott; Pest, sok kérdőjellel és borzalmával. Ki tudja, élnek-e hozzátartozóim, feleségem, fiam? Van-e mit enniök? Egyik szomorú gondolat a másikat kergette és már elképzéltem hogy fiamat a nációk valamilyen ismeretlen kegyetlen táborba hurcolják... Amikor két héttel később Pestre hazaértem, megtudtam a szomorú valót. Pontosan úgy, ahogy azt a „Szembekötösdí”-játék közben szomorúan elgondoltam...

IVAN BAUKOV

Ifjúságom napjai . . .

Emlékeim egymást űzve keringnek,
Az emlékezés napja e mai.
S kezem nyomán lassacskán leperegnek
Ifjúságomnak régi lapjai . . .

Gondolataim úgy nőttek serényen,
Ahogy a ház nőtt fel kezünk nyomán.
Elbeszélem, hogyan tanultunk régen,
Míg téglánként raktuk fel iskolánk.
Munkaruhánkon

malter és mézs száradt
téglat tégllára raktunk, építettünk.

S este, törődünk is mi azzal

Fáradt

A kar, derék — ugyan! —

Tanulni mentünk.

Asztalhoz ültünk.

Könyv fölé hajoltunk

Az új utak vig kövezői, mi.

S a tegnapi törvényeit tanultuk:

Könnyebb legyen

A holnapra menni!

Télen a hó

belepte a szobánkat.

A fejünk fölött nem volt kész a ház.

Deszkával fedtük be az iskolánkat

De könyvhöz vont a tudni-vágyó láz

Az új életbe

Mi még félve léptünk.

Késő talán . . .

— Hisz sok év elrepült.

Nem igen hittük,

Hogy egymásra néztünk:

Végre hát mi is „diákok” lettünk.

Ma már könnyű:

Nincs amit le ne győzzünk.

Munkánk nyomán

Az új élet fakad.

Marx, Mendelejev

ismertek

előtünk,

Hogy mivel kezdjük

Jól tudjuk mi azt.

Reménykedően

Néznek ránk a népek:

A föld hajnala mi vagyunk! De rég

Volt, hogy Rjazánból elhivott az élet

Az építéshez

Ma már csak emlék.

Sokféle nép

Gyűlt össze seregünkben:

Volt ott városi, volt ott falusi.

Csákány,

lapát után

este kezünkben

Oly furcsa volt a ceruzát tartani . . .

Elszunnyadtunk a könyv fölött nem egyszer.

Gyötört

az éhség

és hideg szoba:

De szép álmaink

nem adtuk sosem fel,

a jövőnktől —

nem rettegtünk soha!

Minden új nap új boldogságot sejtett

Győzelmeinket nem egykönnyen adták!

Es büszke szívvel

nyújthatjuk át nektek

Utódok: —

a kommunizmus alapját.

A. TVARDOVSZKIJ

Vallomás

Régóta már egy sort sem írok

A rövid tavaszról, mi szép,

A bimbóról, amely kirajlott,

S most vakin a világba néz.

A virágborult világról,

S mit el nem felelhetsz soha:

A napról, midőn illatáról

Erzed, kinyílt az orgona.

A verseimben nem találod,

Hogy múlandó a földi szép,

A sarjú széna illatát, s hogy

Felhőszoknyácskát ölt az ég.

Hogy oly jó a réten kószálni

Míg csattog a fülemile.

Hogy mily jó lenne szállni, szállni

A madarakkal messzire . . .

Hogy szép a rózsaujjú hajnal.

Hogy e földet, hogy szeretem.

Hogy míg küzdök a jajjal-bajjal

Szépséges vigaszom nekem;

Hogy más az utam, más a vágyam,

Hogy nem ifjú már sorom —

Mindezt versekbe minek zárjam

Hisz egyre fiatalodom.

Mert rég megírták ezt — úgy hírlik

Es himni benne nem nehéz:

Evek múltával újra nyílik

Az ifjúság.

Es az egész.

SZERGEJ MIHALKOV

Ku-ku-ri-ku

Két kakas — mind a kettő jótorkú
Hős tarajos — régóta harcban állott
Nem volt a hétnek egyetlen egy áldott
Napja; hogy ott ne lett vón háború.
S az udvarban folyt a találgatás . . .
Mondták, talán valami Bóbitás
Miatt van ez — előbb egyikkel élt,
Am hamarosan új férjet cserélt.
Mások szerint csak annyi az egész,
Egy gyöngyszemet találtak — így történt a vész:
Megosztolni nem tudtak; megorroltak.
A legvadabb elképzelések voltak,
Mig Vakkancs az eb nem kérdezte meg,
Az egyik kakastól, hogy esett mindez
(Amíg a hős a szemétdombon állott):
„Miért van az komám, hogy egymást gyilkoljátok?
Hogy hol te vered őt, hol téged ver amaz?”
„Mert meglopott engem” — válaszol a kakas.
„Mit lopott el ugyan; ilyen világ se látott . . .”
„Dalomból, mit reggel hallgathattál te meg
E tolvaj ellopta az egyetlen „ri”-met . . .”

* * *

Zenészek, költők közt nem egy olyan akad,
Aki olyan mint e két kakas.

Zánthó Róbert fordítása

MARIN FRANICSEVICS

jugoszláv költő

Beszélgetés Majakovszkijjal*

... Magas,
szinte az eget súrolja fejével,
Harcoló ember,
ember-óriás.
Hegyek felett,
óceánok felett,
csaták felett lépdel
Új csatákba;
míg a kort lépi át.
Útjába a kommün útlevelével kezdett,
Szemében az osztály ereje ragyogón.
Új öntudata emeli egyre feljebb
Bórszíneken
és emberfajokon.
Élő költő,
Majakovszkij,
nézz fel!

*Részletek egy hosszabb poémából

*LITYERATURNAJA GAZETA, 1955. VI. 14.

Ez nem önagyonülésezés!
Nem zárt ablakok mögött folyik
éjjel

Ures fecsegés.
Nem varázslók, nem boszorkányok
Lopakodnak az éji ködben itt ...
Élő költő,

nézd:

e szobában látod
A felkelés növekvő jeleit.
E szobában a hajnal érik —
A helyi tanács
tart gyűlést itt.

Figyeld a sürgést,
Szavuk figyeljed,
Kék cigarettafüst között
Sugárzó arcok fényesednek —
Fáradtság nem von itt ködöt.

Kis falunkra a hold korongja
Mint sima, tar kobak, úgy néz le ...
Bárkát ringat a folyó sodra ...
Sortűz — a felkelés dicsére!

Meleg és tiszta a májusi éjjél.
Mit mondasz? Ahá, értem, node ...
Hogy mifelénk

te sohase néztél?

Kérlek,
nézz minél többet ide!
Megbeszéljük a hajnalt ... Gyere csak!
Megbeszéljük a hajnalt
meg a napokat.

A mi felkelésünk
számodra nem lehet
szürke,

És kellenek a verssor-lövegek
Nekünk éppúgy,
mint mindenkinek,
Ki sisakot hord, vagy
munkásföveget.

Gurszky István fordítása

Dér Endre: Az első próba.

Dér Endre első regénye műfaját tekintve tulajdonképpen ifjúsági regény. Az a történelmi közelmúlt, amelynek problémáit az olvasó elé idézi, nemcsak az idősebbek tudatában él elevenen, hanem a javakorabeliekben is, mint a gyermekkor keserves-küzdelmes emléke kísért. A műnek nagy értéke, hogy az író a szemünk előtt kialakuló egyéni sorokban ki tudja fejezni a Horthy-Magyarország társadalmának fontos összefüggéseit, lényeges ismérveit. A 30-as évek sivár, munkanélküliségtől sorvadó, csendőrszuronyos világa tárul szemünk elé a könyvből.

A regény központi problémája egy gimnáziumból kimaradt 14—15 éves diáktípus válságos életszakaszának alakulása. Bánszki Andris szegény falusi munkásszülők gyermeke. Apja ácssegéd: Liptai „úr”, az építési vállalkozónál dolgozik. A Bánszki-család — atyafisága és saját tevékenysége révén — szoros kapcsolatban van a parasztsággal, a paraszti munkával. Andris egy ideig a munkásszülők szerencsésebb gyermekének tarthatja magát, hiszen ügyvel-bajjal ugyan, de tanulhat, gimnáziumba jár. Az iskola azonban nem távolítja el övétől és földjétől: a munkágyerekek korán-próbáltóságával meglátja azt a nagy áldozatot, amelyet szülei hoznak továbbtanulásáért. A nyári vakáció idején nem rest segíteni édesapjának az uradalmi fácánház építkezéseinél. Itt ismeri fel, hogy a nehéz fizikai munkához még párosul egy másik komoly feladat is: a harcos helytállás, a munkásszolidaritás vállalása. Mikor apját Liptai „úr” elbocsátja, mert bátran vallja 19-es éveit és mert kiáll egyik munkatársa védelmében, Andris szívfájdalommal ugyan, de lemond a továbbtanulásról. Asztalosinasnak szegődik el apja egy fiatalkori barátjához. A szülői háztól és az iskolától elszakadva nyílik igazán alkalma megismerni a munkássorsot legkiszolgáltatottabb formájában. Élete első, igazi, nagy próbáját itt kell kiállnia. Andris becsülettel és szívósan dolgozik, jóllehet mestere kép-

mutató furlanggal alaposan kihasználja. Talán fel is szabadulna az asztalos-szakmában Csepkónál, ha az kegyetlenül nem bántalmazná egy alkalommal. A fájdalom elmúlik, de a gyalázatot nem tudja elviselni. Andris megszökik. Természetesen a szökés még nem mentené meg az inas-sorstól. De szüleinek, rokonainak és egyik tanárának mindent megmozgató áldozata megteremtí a minimális feltételeket továbbtanulásához.

Az írónak arra kellett törekednie, hogy Andris válságos életszakaszának elsősorban azokat a főbb mozzanatait ábrázolja, amelyekben legtípusosabban kifejeződnek a fejlődését meghatározó tényezők. Ez az eljárás szükségképpen megköveteli, hogy a főcselekményhez az író olyan epizódokat kapcsoljon, amelyek azt szervesen kiegészítik, s a tipikus jelenségek kibontásának eszközei lehetnek. Az ilyen, időben rövid, de a jellem fejlődése szempontjából döntő jelentőségű életszakasz művészi bemutatása szükségképpen igényli az események, a cselekmény koncentrációját. „Az első próba”-nak éppen azok a legsikerültebb részei, amelyekben Dér Endre be tudja mutatni néhány hónap ábrázolása során a Bánszki Andris jellemét formáló legfontosabb hatásokat. (Ilyen pl. az uradalmi építkezés, az asztalosműhely, a magyar tanárral való találkozás, a családi tanácskozás stb.)

Az író azonban nem mindenütt tudta megvalósítani a regény jellegéből fakadó követelményt: a lényeg koncentrált ábrázolását. Általában azokat az epizódokat nem sikerült szervesen beépítenie a mű kompozíciójába, amelyek elsősorban nem a fő problematikát fejlesztik tovább, hanem azzal csak laza összefüggésben Andris életének valamelyik — egyébként érdekes — mozzanatát idézik.

Elhibázottnak érezzük mindjárt a regény első szerelmi epizódját. Az Andris és Tuca, Jani és Bazsa szerelmi párhuzam mesterkélt szimmetrikus: Andris Tucával különbözik össze, nemkülönben bátyja, Jani is a csokolózás „áldozata” lesz, mert Bazsa alaposan összekarmolássza a serénykedő fiatal-

embert. Az író ezt a sematikus párhuzamot nem tudja feloldani a regény cselekményébe szervesen beépülő szerelmi epizóddá, hanem kiegészíti egy másik, hasonló párhuzamba állított szerelmi történettel. A fácánházi építkezések során mindkét fiúnak alkalma nyílik a csökolózás kudarcát enyhíteni: Jani az öreg Nyéki nagyobbik lányának, Andris pedig a kisebbiknek a kegyeit igyekszik megnyerni. Az író ezzel a mozzanattal nyilván a serdülő Andris kialakuló, forrongó érzelmi világát akarta érzékeltetni. De mivel ezt az epizódot laza cselekménybeli és lélektani szálakkal fűzte a regény döntő problematikájához, nem kiegészítő elemévé vált annak, hanem idilli önállóságra tett szert, megbontotta a regény jelleg-diktálta sűrítő kompozícióját. Természetesen nem arról van szó, hogy a lényeg széles skálájú kifejtése nem ölelheti fel a főcselekmény távolabbi, kiegészítő momentumait. Eppen Tolsztoj művésze a legjobb példa arra, hogy egy összefüggő művészi koncepciót ki lehet teljesíteni olyan epizódikus mozzanatokból is, amelyek az egészeknek, a lényegnek tartalmi és formai elemeit magukba foglalják és mint egységgé olvadó részek valósítják meg a szerves összefüggést, kizárva azonban a kompozícióból minden bántó és azt megbontó idegen elemet.

A fácánházi építkezésnél találkozunk először Andris a jellemét kialakító első döntő elemekkel. Itt ismerkedik meg a fizikai munka nehezevel és a munkásszolidaritás szép példáival is. Itt érik az első osztályharcos élmények, amelyek fejlődő öntudatának elemeivé válnak. Kínéses bácsi alattomosan előkészített baleset megvillantja előtte az osztályharc társadalmi és politikai vonatkozásait. A fácánházi építkezés Andris jellemének fejlődése szempontjából fontos része a regénynek: a író ezt sikeresen érzékelteti. De ennek a résznek művészi mélységét — azon túlmenően, hogy a fiú fejlődését alakító közvetlen tényezőket elénk tárja, — a társadalmi-politikai összefüggések ábrázolása adja meg. Ezeknek az összefüggéseknek a feltárása azért művészi, mert konkrét jelenségekbe és történetekbe ágyazva jelennek meg mindvégig. Csak egy momentumot emeljünk ki ennek bizonyosságul. Azt a társadalmi tényt, hogy a 30-as évek kapitalista Magyarországa a feudalizmus súlyos csökevényeivel terhes, hogy a magyar nagybirtokok urai a legkegyetlenebb kizsákmányolók közé tartoztak. Dér Endre ki tudja fejezni itt az ispán mélyen tipikus figurájával és azzal a konkrét, de konkrétságában is az általános legjellemzőbb jegyeit kifejező fordulattal, hogy egy uradalmi fácánház építésénél nyitja fel az összefutó társadalmi és politikai problémák zsilipjét. A társadalmi

kérdések művészi kibontására azért alkalmas az író által kiválasztott konkrét esemény, mert lehetőséget biztosít az egymással szembenálló kibékíthetetlen erők (földesúr, somnások, vállalkozó, munkások) összeütközésének ábrázolására, ezzel pedig olyan összefüggések érzékeltetésére, amelyeket e kompozíciós megoldás alkalmazása nélkül csupán a társadalmi jelenségek extenzív, értekezésszerű kifejtésével, vagy számos további epizód beiktatásával tudna elélni vetíteni. Az írónak a fácánházi összeütközés ábrázolása során lehetősége nyílt arra, hogy olyan típusokat is felsorakoztasson, amelyek a társadalmi problematikát nemcsak jellemük szélsőségségével fejezik ki, hanem bonyolultabb, nem sematikus összetettségével is. Nemesak az uradalmi ispán kegyetlen alakjával és a forradalmár munkás, Janota Pali bácsi elmélyülten ábrázolt tiszta típusával találkozunk, hanem pl. Liptai „úr“ ügyesen megrajzolt figurájával is. Liptai, a munkásból lett vállalkozó, lelkében hordja múltjának és jelenének ellentmondásait. Az ő lelke már a pénz. Tetteiben és üzleti céljaiban tökéssé vált, de elveit tekintve még hiányzik belőle a teljes osztálykövetkezetesség. Az intező kívánságára elbocsátja ugyan „kompromittált” múltú és lázongó munkásait, de parolázni akar velük még akkor is, amikor azok szemébe vágják, hogy silány, gerinctelen alaknak tartják.

A regény legjobb, realiztikus igényű részleteinek művészi hatását is rontja a többször indoktalan versszavalgatás. Azt el tudnánk hinni, hogy Bánszki András szereti a költészetet, sőt, azt is, hogy a versmondás a vesszőparipája, ha az író ezt a jelenséget jellemzően, tipizáltnan ábrázolná. Dér Endre regénye kétségkívül nagy számban tartalmaz életrajzi motívumokat. Sajnos, az az érzésünk, hogy Bánszki Andrisnak a kultúra iránti általános szeretete, okkal — ok nélkül való versmondási szenvedélye a szerző életrajzi motívumainak nem tipizált átültetése Andris jellemébe. (Nem beszélve arról, hogy a regény több alakjának is szokatlanul nagy a verskultúrája.) Ez a jelenség szorosan összefügg Dér Endre idilli szemléletével, amely sokszor teremt önmagukért való epizódokat, s gyakran a realista képek hitelét is csökkent. Nem tarthatjuk véletlennek, hogy a forradalmi agitátor Kelen Gyuzsi is mint versmondó tűnik fel először a regényben. A továbbiak során Gyuzsi több realiztikus megnyilvánulásával találkozunk: ilyen pl. Andris érdekében történő kiállása Csepkónál, vagy tiltakozása a műhely kettéválasztásakor. Sajnos, az író nem ismerte fel kellőképpen e realiztikus megnyilvánulások ábrázolási és tipizálási lehetőségeit. Dér Endrének nem sikerült egészen egygyé gyúrnia a versmondó, könyvet ajándékozó,

mindig bölcs tanácsokat adó Kelen Gyusztit a mindennapok küzdelmeiben formáló, a nehézségeket önmaga is viselő, harcos ifjúmunkással. Alakjának intellektuális-humánus arca élesebb, mint munkás-forradalmi arca. Követelményünk megvalósítása nem azt jelentené, hogy a forradalmi munkás-egyéniségben szükségképpen meglévő intellektuális-humánus vonásokat ne fesse meg, hanem mindössze azt kívánnánk, hogy ne idealizáljan, hanem tipizálva ábrázolja ezeket a tulajdonságokat, az egyes megnyilvánulások konkrét okok által kiváltott szerkesztési mozzanataiként.

Andris válságos életszakaszának legnehezebb próbája az inaskodás idején következik be. Mestere, Csepko Mihály, édesapjának legénykori barátja. Az író finom ábrázolási eszközre vall, hogy ezt a tényt fel tudja használni a mester jellemének alaposabb megvilágítására. Éppen ennek a ténynek a felhasználása segíti hozzá a szerzőt annak bemutatásához, hogy a pénz és a nagyzási hóbort áldozatává lett Csepko a régi, szívbéli barátságának már csak a látszatát tudja megőrizni. E látszat fenntartása arra készíti, hogy alakoskodjék a fiú előtt: bár kíméletlenül kihasználja, mégis jó embernek akar látszani. A régi barátság is kötelezi erre, de nem utolsó sorban az a lélektani megfontolás vezeti, hogy a fiú halála lehetővé teszi nagyobb fokú kihasználását. A szerző ügyesen érzékelteti ennek az ál-jóságának az ellentmondásait: Csepko a fiú kíméletlen meghajlását mint a kemény munkával való emberré-nevelést állítja be. Ennek a számára is megnyugtató elvnek a hirdetése felel az agyonhajlás kizsákmányolás-jellegét, sőt, ellenkező előjellel tünteti fel az egész kérdést. Az, hogy a 15 éves Andris tudatában sem egyértelmű tisztázottsággal jelentkezik saját kizsákmányolatlansága, csak az írói ábrázolás helyességét igazolja. De ez az ál-jóság azonnal lelepleződik Andris előtt is, amikor a polgármesteréknél bekövetkező baleset miatt gazdája kíméletlenül megveri. Csepko, a törtető iparos a saját egzisztenciáját biztosító hatalom emberének a kegyeit szinte vallásos áhitattal lesi. Inasának ügyetlenkedése megakadályozhatja a polgármester jóindulatának megnyerésében. A mester emberi silányságának leleplezése kitűnően sikerült: a régi, igazán emberi kapcsolatot feláldozza a sóvárgott, de el nem nyert talmiért. Megveri egykori legjobb barátjának ártatlan gyermekét, a polgármestert ért „sérelem” miatt.

Csepko jellemében van valami artamónovi vonás: szinte az eredeti felhalmozás kapitalistájának mohóságával serénykedik. Nem a szakma szeretete fűti, hanem a meggazdagodás vágya. Jellemzőnek érezzük a módos paraszti családokkal való üzleti kapcsolatait,

nem különben a halotti torban azt a hirtelen támadt gondolatát, hogy ezután koporsókészítéssel is foglalkozzék.

Andris keményen helytálló inaskodása idején. Viselkedése szinte mindvégig példás. Az a véleményünk, hogy a szerzőnek az inasélet problémáit realizisztikusan, meggyőzően sikerült ábrázolnia. Mégis azt érezzük, hogy ezek a problémák önmagukban tipikusak ugyan, de nem mint Andris sorsának reflexiói. Ha az író mélyebben ábrázolta volna a fiú lelkében összeütköző múlt és jelen, a tanulás és inaskodás folyamatait, a próbán helytálló Andris akkori megszűletett volna, de elsősorban az iskolát oly nagyon szerető, kitűnőrendű volt gimnazista alakjának szükségszerű belső válságain keresztül. A jó tanulónak az iskolától való elszakadása tragikus jellegű probléma: az utána következő sivár inas-sors még inkább azzá teszi. Ha nem vág mindennap kíméletlen élességgel a lelkébe a múltjától és társaitól való elszakadás fájdalma, akkor a tanuló nem éli át ezt az ellentmondást, és nem alkalmas arra, hogy e probléma tipikus kifejezője legyen. „A szeptemberi emlék” gimnáziumból kimaradt Móra Ferencé átszenvedi a pokol minden kínját, reggelenként szorongó szívvel lesi iskolában szerencsésebb társait, és a gimnázium folyosóján, az ajtó mögött gyűjti tovább a tudást, melyet megtagadtak tőle. Andris álma a tőle elérhetetlen magasságban lévő katedrálról (egyébként lélektanilag is kitűnően megrajzolt jelenet) érzékelteti ugyan, mi ment a fiú lelkében végbe, de kissé eredményeszerűen és nem kialakuló folyamatában. Legtöbbet Andris új élményeinek szomorúságáról Balázs Lajival való első találkozására fejez ki. A maga sivárságával még a környezet is festi a kis inas lelkiállapotát. Arról van tehát szó, hogy az inasélet időszakában csak időnként, csak nosztalgikusan villan fel a tanulás korszakának emléke, de nem húzódik végig mint állandó, belső, mindegyre éleződő tragikus motívum.

A regény egyik legsikerültebb része a Jani lakodalmát előkészítő jelenet. Ez a rész — eseményeit tekintve — nem Andris élet-történetének továbbfűzése: az külső cselekményeiben a szökössel mintegy le is zárult. De mégis döntő jelentőségű a fiú további sorsának alakulása szempontjából ez az összejövetel. Az író művészetét dicséri, hogy a regény problémáinak fontos szálait fel tudta vezetni az Andris sorsa fölött határozó családi és baráti ítélőszékig. A továbbtanulás kérdését megvitató rokonok gondolatait azt is megmutatják, hogy a régi világban a szegény szülők gyermekének iskoláztatása nemcsak anyagi, hanem elvi kérdés is volt. Van-e értelme az áldozatnak? Dér Endre művészién ábrázolja azt a dilemmát, amely

elé az osztálytársadalom állítja azokat a szegény szülőket, akik tudással akarják felvértezni gyermekeiket. A rokoni tanács mégis bölcsen határoz: Andris tovább tanulhat. Szerencséjét nemcsak szüleinek és rokonainak köszönhetné, hanem magyar-tanárának is, aki megértette nehéz helyzetét és fáradozott problémáinak megoldásán. Az öreg Udvari alakjában az író élő tanár-típust állít az olvasó elé.

A lakodalmat előkészítő részben nagyszerűen kifejeződik a kétkézi munkásemberek szolidaritása és az optimizmus, amellyel a küzdelmes, a mindennapi kenyeret illetően is kilátástalan jövőt bátran vállalni tudják. Szépen színezi e befejező részt egy mélysegesen emberi motívum sikeres beillesztése. Az öreg Kincses bácsi nagynehezen megvásárolt egyetlen birkáját, melynek megszerzése egész életének állandó rögeszméje volt, a fiataloknak ajándékozza. Ez a gesztus az ajándékozás pusztá tényénél mélyebbre mutat: az egyszerű munkás emberségének alapvonásaira, az osztály- és baráti humanitás szép jegyeire. Kár, hogy az író a regényt befejező lakodalmi jelenetet elnagyolta, pedig épp az előkészületek nagyszerű rajza adott volna neki alkalmat arra, hogy a befejező részt monumentálisra emelje.

„Az első próba“ az ifjúsági regénynek ahhoz a ritka típusához tartozik, amely a gyermeki fantáziát nem irreális kalandokkal akarja csigázni, hanem az élet művészen

ábrázolt, tanulságos történeteivel neveli. Az író érdeme, hogy a bemutatott valóságot nem szűkítette össze ún. „ifjúsági“ szempontok szerint, hanem Bánszki Andris útjával mindvégig azt igazolja, hogy a gyermeki élet szorosan össze van nőve a felnőttek sorsával és az ifjúsági írónak ezt a tényt nem szabad figyelmen kívül hagynia. Dér Endre regényének nem utolsó sorban az ad irodalmi értéket, hogy a gyermeki élet problémáinak ábrázolása kapcsán eljut fontos társadalmi összefüggések helyes érzékeltetéséig. Újszerű és üdvözlendő a regény társadalmi tematikája, mely problémáival nem menekül a mesék színes világába, sem pedig tőlünk távol eső, messzi múltba. Dér Endre művészetének nagy ereje választékos, szép stílusa is. Egyelőre e stílus még erősen mesélő jellegű, s nem mindig a realista ábrázolás adekvát nyelvi kifejezőeszköze. Hogy „Az első próba“-jának komoly eredményeit az író tovább tudja fejleszteni, elsősorban valóságismeretét és kompozíciós készségét kell elmélyítenie.

Elismerést érdemel a „Tiszatúji Magvető“ kiadó azért, hogy egy fiatal szegedi író első komolyabb, igen aktuális témájú alkotását a szélesebb olvasóközönség kezébe adta, — nem utolsó sorban pedig az olcsó és mégis ízléses kiállításért.

Kiss Lajos

Tanulságok és útravaló az új színházi évad előtt

Még néhány nap s újra kitáruznak a Szegedi Nemzeti Színház kapui. Színészek és közönség egyaránt nagy várakozással tekintenek az új évad elé, amely új nagy feladatokat, s új nagy élményeket ígér.

A közérdeklődés tehát természetesen már az új évad felé fordul, — mi most egy kicsit visszatekintünk az elmúlt évre. Persze, ez a visszatekintés is tulajdonképp nem az elmúlt színiévadnak, hanem a most következőnek szól. Vizsgáljuk meg röviden az elmúlt év műsorpolitikájának, rendezői és színészi munkájának néhány kérdését, hogy az 1954-55-ös év tanulságait gyümölcsöztetni tudjuk a következő 1955-56-os évadban.

*

A színház, ha be akarja tölteni hivatását, nemcsak mulattatója, hanem elsősorban nevelője kell, hogy legyen a közönségnek, a kor problémáit kell felvetnie, valóságát ábrázolnia, a haladás céljait és utait kell, hogy keresse.

Drámaíró és színház, ha eleget akar tenni ennek a követelménynek, művészetével esz-

mét kell, hogy kifejezzen. Persze, a maga módján, semmi esetre sem úgy, mint szónoklatokban, vezércikkben, harci indulókban, vagy tudományos igazságok szakszerű fejtegetések formáiban szokták, hanem csak a saját eszközeivel, a maga törvényei szerint, a megelevenítéssel, a jellemábrázolással.

Ha mérleget akarunk készíteni a Szegedi Nemzeti Színház 1954-55. évi munkájáról, azt kell megvizsgáljunk: milyen eszme szolgáltatára és kifejezésére törekedett a színház? Mert nem akármilyen eszme művészi hirdetését várjuk a színházról, hanem a marxizmus-leninizmus, a szocializmus építésének, a párt eszméinek és igazságainak hirdetését. Egyszerűen azt kérjük számon: a színház együttese a maga munkáját az egyetemes pártmunka részének, csavarjának tekintette-e, a műsor összcállításában, az egyes darabok rendezői megoldásában, szereposztásában, a szereplők felfogásában érvényesült-e a pártosság elve, határozottan haladt-e a színház a szocialista-realista színjátszás megvalósításának nagy útján, vagy időnként megtorpa-

nások, elhajlások lassították ezt a haladást?

Nehéz lenne igennel vagy nemmel felelni ezekre a kérdésekre. Bonyolult, problématerhes évad volt az idei, mindazok az elvi bizonytalanságok, a kispolgári ízlésnek tett engedmények, — amelyek az országos kultúrpolitikát is jellemezték, a Központi Vezetőség márciusi határozatai előtti hónapokban, a szegedi Nemzeti Színház vezetésében és munkájában is megtalálhatók, — de ugyanakkor éppen ebben az évadban kezdett kialakulni az a kollektív művészi összmunka, amely a Sztaniszlavszkij megmutatott szocialista-realista színjátszás alapja.

1.

A műsorpolitika legnagyobb hibájának én nem azt tartom, hogy a vidám, szórakoztató vígjátékok nagyobbságú hangsúlyt kaptak, mint az szükséges lenne. Az idei évad műsorpolitikájának legnagyobb hibáját én a túlzott múltbafordulásban látom, a ma problémáitól való csaknem teljes elszakadásban. A Shakespeare kerestetik kivételével egyetlen darab sem ad közvetlen feleletet a ma kérdéseire (s ez sem magyar darab, bár a benne érintett problémák a mi viszonyainkra is jellemzőek!) s a Kamara Színház három bemutatója közül is csak egy a mai tárgyú, a „Bolond vasárnap“. De Katajev színműve is vígjátéki oldalról közelíti meg a valóságot, s ha a mai témájú darabokat tesszük a mérlegre, még kirívóbban jelentkezik a könnyű műfajnak az a túltengése, amelyről Ökrös László a Délmagyarország május 22-i számában írt. A bemutatott két — egyébként önmagában véve kedves és szellemes bohózat nem alkalmas arra, hogy megmutassa hatalmas változásokat hozó korunk gigászi munkáját, erőfeszítéseit. A bemutatott művek közül csak a „Kispolgárok“ segít eligazodni korunk hatalmas sorskérdéseiben.

Érdekes az elmúlt év műsorpolitikájában az, hogy külön-külön talán egyik bemutatott műről sem mondhatjuk azt, hogy hiba volt bemutatni (egyedül a Szép Juhászné bemutatását mellőztük volna szívesen, a „Vannak még kísértek“ a maga nemében érdekes színházi vállalkozás) s egészében mégis el kell marasztalnunk a műsort. A színház ez évi műsora nem volt segítője, szerves része az egyetemes pártmunkának, elszakadt napjaink kérdéseitől. Kirívó bizonyítéka ennek az, hogy egyetlen új mai drámát sem mutatott be egész évben a színház, pedig — ha nem is volt olyan gazdag az országos termés sem, mint az előző években — akadt a fővárosi színházak bemutatói közül olyan magyar darab, amelyet szívesen megnézett volna a szegedi közönség is.

A „Kispolgárok“ és a „Shakespeare kerestetik“ bemutatójáért azonban a legnagyobb dicséret illeti a színházat. A „Kispolgárok“ nemcsak mint színészi feladat volt jó alkalom, hanem időben jött azért is, mert éppen akkor mondott vadbeszédet Gorkij lenyűgöző művészetével a kispolgári életforma ellen, amikor az már előzönléssel veszélyeztette új életünket.

Milyen tanulságokat szűrhetünk le az elmúlt év műsorpolitikai hibáiból? Főként azt, hogy a műsorszervi összeállításánál és megvalósításánál elsősorban a színház népszerűségi feladatát kell szem előtt tartani. Nem a szórakoztatás a fő feladata a színháznak, hanem a nevelés. S ez nem valami újkeletű tétele, — az igazi színház, minden valóban művészi fokon álló, haladó színház nevelni akart, — a görögök idejében épp úgy, mint Shakespeare vagy Moliere korában, Schiller és Goethe színháza épp úgy, mint Gogolé, vagy a reformkor magyarjaié.

A műsor gerincét — ha az meg akar felelni a kulturális építés követelményeinek a — szocialista-realizmus útját járó, vagy afelé lépéseket tevő magyar drámáknak s az elmúlt éveknelőnyesen több szovjetdrámának kell képeznie. Üres dolog volna valamilyen arányszámot megszabni a bemutatandó új magyar, haladó magyar, szovjet és világirodalom klasszikus drámái között. De az évi műsorszervi mondanivalójában a szocialista-realista drámának kell dominálni. Ez azt jelenti, hogy nem akármilyen szovjet, vagy új magyar darabok bemutatására van szükség, — hanem a lehető legjobb színművek bemutatására.

Sokkal több bátorságot és kezdeményezést várunk a színházról az idén az új magyar színművekkel való foglalkozás terén. Adjon a színház dramaturgiája több segítséget a fiatal szegedi íróknak. Nem azt kívánjuk, hogy mutassa be a színház az összes benyújtott színdarabot, de foglalkozzon velük, akarja, hogy a benyújtott színművekből színházi előadás legyen.

2.

A rendezői munka igen sokat fejlődött az elmúlt évadban. Ha fellapozzuk az elmúlt év színházi kritikáit, de az emlékezetünket is, a rendező csaknem egyöntetű elismerésével találkozunk.

Csupán a Trubadur és a Vízkereszt rendezői megoldásával nem értettünk egyet, más darabok — különösen a Kispolgárok, Volpone, Vannak még kísértek rendezése kitűnő. Ádám Ottó és Sallós Gábor mindhárom darab előadását egységessé, egésszé tették.

Az évad legjobb előadása kétségtelenül a Kispolgárok volt, méltán váltotta ki a budapesti színházi fesztivál résztvevőinek és szakértőinek elismerését.

Ádám Ottó rendezése emberi lényege felől közelíti meg Gorkij művét, s éppen ezért a „játék“, amely a színpadon történik, az eszmét, a valóságot tükrözi vissza, s nem az élettől elvonatkoztatott „tételt“ látjuk magunk előtt. A Kispolgárok úgy válik a szegedi színház előadásában politikai irányművé, hogy emberi dráma marad, — s ezért jó az előadás. Emberi dráma, ahol a néző idegei együtt feszülnek a szereplőkével, magával ragad a felfokozott forró drámai légkör, az emberi létnek hatalmas küzdelme, teljesen azonosulnak azzal, ami a színpadon történik, s csak az előadás után, hazafelé menet kezd gondolkodni az ember azon, hogy itt tulajdonképp miről is van szó.

A fesztiválon újra megcsodáltuk ezt a kitűnő előadást. Érdeemes volt megnézni ahól a szempontból is, hogy mennyit fejlődött az együttes az évad során. Októberben is együttes benyomását tette a szegedi gárda, Pesten pedig különösen egységes, egész benyomást tett az előadás, igazi együttesé nőtt a szegedi színház prózai gárdája. A színészek nem akarnak különböző és különböző hangsúlyt adni az általuk ábrázolt alakoknak, nem vonják feleslegesen magukra a figyelmet, alázatosan közelítik meg a gorkiji eszme színpadi alakokra formált egyéni és általános mondanivalóját.

Az elmúlt év legnagyobb eredménye kétségtelenül az volt, hogy a színház vezetőinek sikerült (elsősorban a prózai együttesre vonatkozik ez) a különböző színészi egyéniségek játékmodorát egy egységes stílusú játékszó együttes szolgálatába állítani, sikerült megértetni színészeinkkel, hogy a színész nemcsak saját szerepének megformálásában érdekelt, hanem minden szerep megformálásában, hiszen a maga művészi munkájának eredménye függ társai művészi munkájától, függ az előadás egészétől. S a színészi munka az elmúlt évadban — de különösen a Kispolgárok előadásában — elérte azt a magas művészi színvonalat, amikor minden alakítás a maga eszközeivel, s szerepének jelentőségéhez mérten hozzájárul az ábrázolt konfliktus bemutatásához, kielezéséhez, — s ezzel biztosítja a bemutatásra kerülő színművek eszmei mondanivalójának helyes és jó művészi kifejezését.

A Kispolgárok és a Vannak még kísérletek előadása azért jó, mert a színészek nemcsak a mesterség szabályai szerint alakítanak jól, de a hivatásukat is betöltik a drámai cselekményekben. S ez óriási eredmény,

s ez a fő oka annak, hogy a Kispolgárok olyan minden várakozást felülmúló nagy sikert aratott a fesztiválon. S ez az az út, amelyen a szegedi színház művészi munkájának tovább kell haladnia.

Ez a beszámoló elsősorban a színház prózai együttesének munkájával foglalkozik, a Tiszatáj ez év 2. számában megjelent „Szeged zenei élete“ című cikk részletesen értékelte az operai és operett részleg munkáját. Most nem kívánunk vitába szállni Szatmári Géza cikkének megállapításaival, csak azt hangsúlyozzuk, hogy a szegedi színház operai munkája sokkal pozitívabb volt az elmúlt évben, mint ahogy ő értékelte. S éppen Rubányi Vilmos munkájának eredményeként. Ezt hangsúlyozta a budapesti kritika is, a Pillangó-kisasszony emlékezetes fesztiváli előadása után.

Szatmári nagyon keveset beszélt az operett együttes munkájáról, s meg kell mondanunk, hogy a kulturális szervek, a sajtó, de maga a színházvezetés sem fordított annyi gondot az operett-részleg újítusú együttesé váló kialakítására, mint az operára, vagy prózára. Az operett előadásokon kísérte leginkább a régi, még nem sikerült kialakítani az új operett játéktípust. Belátjuk, hogy ez nem olyan egyszerű dolog, az operett stílusvitája évek óta tart, nincsenek kidolgozott módszerek, de az már bizonyos, hogy a klasszikus és az úgynevezett „békebeli“ operettek ma már másképpen kell játszanunk, mint régen, s egészen új játéktípusra van szükség az úgynevezett hősi operettek (pl. Dohányonvett kapitány, Szabad szél, Szabadság, szerelem, s ilyesmi akart lenni a Szép Juhászné is) előadásánál.

A békebeli operettek előadása szatirikus él, parodizáló hajlam nélkül paradoxonként hat, a rendező nem közeledhet komolyan a témához, csak azzal a gondolattal, hogy itt most paródiáról, játékról lesz szó (mint ahogy az operett hősi korszakának szövegeknyvei; Gerolsteini nagyhercegnő, Szép Heléna stb. paródiák voltak, fricskák a múlt rendszer orrára.)

Ádám Ottó Csárdás királynő rendezése ezen az elven alapult, — de néhány színész játéka még nem tudott ehhez a rendezői elgondoláshoz felőlni. A Szép Juhászné-nál nem is kísérletezhetett az új operett játéktípussal a rendező, mert a szerzők úgy akartak hősi operettet írni, hogy beleszótták a régi, szirupos operett minden megunt fogását. Az operett pozitív hősét játékos Katona András pedig sem szerepe miatt, sem a maga adottságai miatt nem tudta elhíttetni velünk szerepének hősi jellegét.

A következő év komoly feladatai közé tartozik tehát az operett előadások színvonalának emelése. Káros az a szektáns (vagy arisztokratikus!) nézet, amely megveti az operettet, rangján alólinak tartja a vele való kultúrpolitikai, kritikai foglalkozást, s mint művészi feladatot lenézi. Igaza van Háy Gyulának az Irodalmi Újság augusztus 6-i számában írt Műsorgondok című cikkében, hogy „némelyek mélyen megvetik az operettet, ezt a legnagyobb tömeget vonzó műfajt, de elvárják tőle, hogy anyagilag eltartsa a többit, (s egy remek irodalmi hasonlatot használ:) pontosan úgy, ahogy az „erkölcstelen“ Tündérlaki lány eltartja „erkölcsös hugait“.

A Csárdáskirálynő-dömping a kulturális életben elburjázó kispolgári ideológiának volt a megnyilvánulása, s helyes, ha „a szírupos múltnak, a múlt-nosztalgianak, a múlt kritikamentes, zenével édesített képének“ színpadjainkon való feltűnése ellen harcolunk, de ha ezt a harcot egyértelműnek tartanánk az operett-műfaj elleni általános harccal, úgy járnánk, mint a bába, aki a fürdővízzel együtt kiöntötte a csecsemőt is.

3.

A színészek munkájáról is szólanunk kell, sőt elsősorban róluk kell beszélnünk, ha a színház évi munkájáról a mérleget el akarjuk készíteni. Nincs szándékunk most a színészeket egyenként a kritika mikroszkópja elé tartani, ezt megtették esetenként a Délmagyarország színházi beszámolói.

A rendezői munkáról szólva megállapítottuk, hogy komoly eredmények mutatkoznak a színészi játék fejlődése terén, s nemcsak egyes színészeink fejlődésében, hanem elsősorban a művészi össz munkában.

Anélkül, hogy a színház „belügyeibe“ még csak látszatra is bele akarnánk szólni, három problémát fel kell vetnünk, éppen a jövő évad érdekében. Az első kettő látszólag „belügy“, — a harmadik semmiképpen sem az.

Az egyik: a kollektív művészi össz munka további fejlődésének akadályozója lehet, — azért szólunk róla. Ha polgári, kapitalista színházról lenne szó, fel sem vetnénk, — de a szocialista színház viszonyai között beszélnünk kell róla. A társulat szelleme korántsem egészséges, — egymás ellen acsarkodó klikkek gátolják az elvtársias, baráti szellem kialakulását, a még tökéletesebb művészi együttes megvalósítását. A klikk-szellem, az intrika, a fúrás-faragás a burzsoá színház maradványai közé tartozik, — s fel kell ellene vennünk a harcot, s nemcsak

a színházi pártszervezetnek, de a színház minden kommunisztájának, sőt úgy gondoljuk — minden becsületes művészenek.

A művészi színvonal további fejlődésének másik kerékkötője: a válogatás nélküli sok „maszek“ fellépés. Népi demokráciánk a színészi fizetések rendezésével, a felléptidjakszabályozásával is kifejezésre juttatta a művészi munka megbecsülését. Mégis, szinte izléstelen pénzhajhászás tapasztalható, a különböző brigádműsorok valósággal elburjázottak. A munkaerkölcs fokú bomlását bizonyítja az, hogy egyesek szerint — a színház hivatalos tájszínházi előadásain résztvenni fáradságot s a művészi munka halálát jelenti, — ugyanakkor egymást érik az eszeileg és művészileg ellenőrizhetetlen maszek tájelőadások. Félreértés ne essék, — mi nem általában a színészek színházon kívüli fellépése ellen szólunk, az állami és tömegszervek kulturális rendezvényein közreműködni, azoknak művészi színvonalát emelni megtisztelő feladat, — ha ez nem akadályozza a színház tervszerű művészi munkáját, de a maszek szervezéseket végre szabályozni kell!

Szólanunk kell színészeink művelődési viszonyairól és műveltségi színvonaláról is.

Sztaniszlavszkij a színészi hívatás elengedhetetlen feltételének tartotta a műveltséget, — „műveltség nélkül a színész nem lehet képes magas szoros feladatára, önmaga és mások tanítására“ — mondotta. De milyen mohón szívták magukba a legkorszerűbb műveltséget színháztörténetünk legnagyobb alakjai is. Lendvay Márton nem sok iskolát járt, de kitartó szorgalommal mégis hatalmas műveltségre tett szert, — ahogy Szigligeti írta róla „amit a magyar irodalom nyújthatott, nem hagyott olvasatlanul. Pesten a német nyelvet is sajátjává tette, Lessing és Tieck munkáit alaposan ismerte.“ Egressy műveltsége közmondásszerű volt. Vagy a cseléd lányból tragikává lett Jászai Marié. Vagy példálózunk Somlayval, aki egyformán járatos volt a művészetek történetében és a természettudományok legújabb kérdéseiben.

Egy társulati ülésen a színház egyik tagja arra hivatkozott, hogy nincs elég ideje és alkalmja olvasni és művelni magát. Ez csak részizgazság és csak kifogás.

A színház vezetőinek a következő évben több gondot kell fordítaniok a színészek művelődési lehetőségeire, — fokozni kell a színházon belől az elvi munkát, vitákat kellene rendezni a művészet, a filozófia kérdéseiről, — minden erővel rajta kell lenni, —

hogy színészeink műveltsége túllépjen a polgári humanizmus színvonalán, s korszerrő, marxista-leninista műveltséggel telítődjenek meg. Ez az alapfeltétele a színház művészi színvonala további emelésének.

*

A szegedi Nemzeti Színház gárdája az ország egyik legjobb együttesévé forrott az elmúlt évben. Büszkék vagyunk a sikereikre, örömmel tölt el bennünket a fesztivál részt-

vevőinek, szakértőknek, kritikáknak elismerése.

Hiszszük, hogy a következő évben még több sikert, még nagyobb eredményt ér el majd a színház. Szívükből kívánjuk, hogy sikerrel küzdjön a művészet eszközeivel azért, hogy az emberiség történelmének az a legnagyobb vállalkozása, amelyről a „Shakespeare kerestetik“ egyik hőse Amadeus Färbel dramaturg beszél: a szocializmus dalra jusson, teljes győzelmet arasson az emberek tudatában itt, Szegeden is.

Osváth Béla

Thomas Mann halála

Még alig halkultak el az ünnepségek hangjai, melyek ez év június 6-án Thomas Mann 80. születésnapját ünnepelték. Nemcsak a német, hanem a világirodalomnak is egyik legnagyobb regényírója volt. Nyolcvanadik születésnapját az életerő teljében és frissességében érte meg az író, akinek nevét az egész világon ismerik, műveit a világnak csaknem minden nyelvére lefordították. Az irodalom történetében szinte ritkaságszámba megy az élő alkotó nagyságának a minden oldalról jövő elismerése és értékelése, amely személyét akkor körülvette.

Es kilenc héttel a lelkes ünneplés után meglepetésként hatott az a hír, hogy Thomas Mann nincs többé, hogy a zürichi kórházban ez év augusztus 12-én megszűnt dobogni az a szív, melynek minden legkisebb dobbanása a német nép és azon túl az egész emberiség sorsáért vállalt felelősséget hangoztatta. Nem él többé az az író, aki magas kora ellenére életének utolsó percéig a művészi alkotó munka lázában égve serényen dolgozott hatalmas alkotásain. Ennek bizonyossága, hogy számos hátrahagyott írásai között megtalálták a „Felix Krull“ című regény második kötetét és az író több kötetre terjedő naplóját.

Ki volt Thomas Mann és melyek legismertebb művei?

Az északnémetországi Lübeck városában született 1875. június 6-án német kereskedő családból. Első nagy sikerét a 26 éves korában írt „A Buddenbrook-ház“ című regénye hozta meg, melyet 23 évvel a megjelenése után, — amikor már világhírű regényíró lett, — 1929-ben a Nobel-díjjal tüntettek ki. Ez a regény egy régi német kereskedő-családnak a pusztulását írja le négy nemzedéken keresztül. Az író leplezetlen lírai fájdalommal ecseteli a régi patriarchalis

életforma felbomlását és hajlamos a schopenhaueri filozófia sötét szemüvegén keresztül az egész emberi élet végzetes elfajzását látni az élet természetességétől és egyszerűségétől elrugaskodott, finomkodó polgári család sorsában. Az a mód azonban, ahogyan leírja a Buddenbrook-család pusztulását, ahogyan szembeállítja a szellemi élet, a művészet felé hajló kulturáltabb tagjait az anyagi érdekek körforgásában megrekedt polgári világgal, — a valóságnak olyan élethű, jellegzetes ábrázolását jelenti, hogy művében a klasszikus kapitalizmusból az imperialista fejlődés kíméletlenebb korszakába áthajló polgári társadalom hiteles képét adja. És ebben rejlik „A Buddenbrook-ház“ ma is időszerű értéke, mert az emberi történelem egyik szakaszának örökbecsű krónikája.

„A Buddenbrook-ház“ cselekményének végső kicsengése két nagy kérdést hagy nyitva. Az egyik kérdés a polgár és művész életformájának ellentéte, mely végigvonul az író „Tonio Kröger“, „A halál Velencében“ című világhírű novelláin és más művein, valamint a „Doctor Faustus“ című regényén. Itt is az történik, hogy a valóság aprólékosan hű, művészi ábrázolása mutatja meg a polgár és a művész ellentétének bensejében az egészséges ember idegenkedését a természet diadalmas szépségétől elszakadt, mesterkéltné penészvirágnak, a kővárosok rengetegében, a kőházak árnyékában felnövő polgári művészetnek az elfajulásával, az elkorcsosodásával szemben. A kötelességét teljesítő polgár és a polgári életformára képtelen művész ellentétéből így bontakozik ki magának az öncélú polgári művészetnek a belső ellentmondása. Thomas Mannál a művész nemcsak az alkotót jelenti, hanem az emberi élet teljességét és szépségét kere-

ső embert is, aki azonban a maga életkép-
telenségében szánalmas figurává válik és a
Faust-regényben, — a fasizmus uralomra
jutásának külső eseményei között, — a pol-
gári művészet öncélúságának tökéletes zsák-
utcájába jut.

Az író nagyságának igazolása az a tény is,
hogy ő maga ebből a zsákutcából sikeresen ki-
siklott akkor, amikor „A Bundenbrook-ház-
ban“ felvetett másik kérdést éppen legnagyobb
alkotásaiban tovább fejtegeti. Így „A va-
rázshegy“ (1924.) című világhírű regényé-
ben a két világháború között bemutatta,
hogy milyen hatalmas erők küzdöttek a régi
patriarchális polgári életforma pusztulása
után az imperializmus korszakában Német-
ország megnyerésért. Settembrinének, a
regény olasz demokratájának a szavai szer-
int: „... két principium harcolt a világot:
a hatalom és a jog, a zsarnokság és a sza-
badság, a babona és a tudás...“ Es ennek
a harcnak a célja a regényben a német
polgár megnyerése volt. A német polgárság
politikai tisztánlátásának a hiányosságára
mutat, hogy ezt a harcot a regény megírá-
sakor még maga Thomas Mann sem tudta
eldönteni. Hiába sorakoztat fel a demokra-
tikus haladás mellett olyan érveket, hogy:
„Az emberi nem homályból, félelemből és
gyűlöletből ered, de ragyogó úton halad
előre és föléle a rokonérzés, a belső vilá-
gosság és boldogság végső állapota felé...“
Mindez hiába. „A varázshegyben“ a nagy
harc eldöntetlenül végződik. De csak látszó-
lag, mert meg kell jegyezni, hogy a regényt
minden tárgyilagos objektívítása ellenére
inkább vehetjük a demokrácia igenlésének,
mint elvetésének. Sok olyan példát hozhat-
nánk fel ennek igazolására, mint Settembri-
nének egyik figyelmeztetését a német nép-
hez, mely a későbbi történelmi fejlődés fo-
lyamán különös jelentőséget nyert: „Jó
lenne, ha nem gúnyolná az emberiséget
amiatt, hogy társadalmi tökéletesbbülésre
vágyik. Annak a népnek, amely keresztezi
ezeket a törekvéseket, kétségtelenül erköl-
csi számkivetésben lesz része.“

Thomas Mann írói fejlődésében hatalmas
lépést jelentett előre ez a jelentős alkotása.
Még a második világháború kitörése előtt
sikerült legyőzni magában a schopenhaueri
és nietzschei filozófia sötétenlátását, a ha-
lállal, a betegséggel való rokonszenvét, és
a József-regények hőseiben, — a bibliai Jó-
zsef alakjában, — megteremt a harmónikus
emberi nagyság hőst. Bár igaz, hogy még
itt is a „felülről“ jövő szociális gondolkodás
tipikusan német formájával találkozunk.

Thomas Mann fejlődése és írói nagysága
nem mentes a belső ellentmondásoktól. Ezt
igazolják nemcsak szépirodalmi alkotásai,
hanem kifejezetten politikai jellegű írásai,

tanulmányai is. Az első világháború alatti
„politikai eltévelyedése“ logikus következmé-
nye volt annak, hogy fiatal korában
a tipikusan német idealista filozófia hatása
alatt állott. Lukács György szerint Thomas
Mannak ez a tevékenysége: „mint a német
ideológia végzetes összfejlődésének nem vé-
letlen mozzanata értelmezendő.“ Az az út,
melyet írói és világnézeti fejlődésében az
első és a második világháború közötti idő-
ben megtett, eredményezte azt, hogy cse-
lekvően állást foglaljon a fasizmus ideoló-
giája ellen és hogy nevét még az iroda-
lommal nem foglalkozó emberek is elsősor-
ban úgy ismerjék meg világszerte, mint a
barcos antifasizista német író nevét, aki az
„emberi méltóság“ nevében emelte fel tiltakozó
szavát a német fasizmus ellen és
aki nemcsak tiltakozott, hanem mindenre el-
szántan harcolt azért: „amiért a legkülönb
koponyák fáradoztak: a szocialista humanizmus
útjáért, a béke, a munka és az emberi méltóság
útjáért.“ Szenvedélyesen tiltakozott
az ellen, hogy a világ közvéleménye a né-
metséget azonosítsa a fasizmussal, mert
ahogy mondta: „Akár megérdemlem, akár
nem, nevem a világ szemében összekepcso-
lódott egy olyan németiség fogalmával,
amelyet a világ szeret és tisztel.“

Fiatalkori álláspontjával ellentétben a
politikai jellegű harcot életének utolsó kor-
szakában is fontosnak és minden író szá-
mára szinte kötelezőnek tartotta. A másod-
dik világháború utáni években a tartós béke
megteremtéséért és a német egység helyre-
állításáért hallatta szavát. Szinte ma is idő-
szerűek azok a sorok, melyekkel hasonlóan
nehéz történelmi korszakban „A varázs-
hegy“ című regényében a demokráta Set-
tembrini szavával figyelmeztette a németse-
get: „Döntéseket kell hozni, — Európa bol-
dogságára és jövőjére nézve végtelenül
fontos döntéseket és az ön hazájának a fel-
adata lesz az, az ő lelkében kell ezeknek
kiérlelődniük.“

Utolsó éveiben írt művei is azt bizonyít-
ják, hogy életútját örökös fejlődés, örökös
tökéletesezés jelezte. Míg a szíve dobogott,
addig élni, fejlődni, alkotni akart. Egyik
legújabb művében leszámolt azokkal az en-
gedményekkel, melyeket korábban itt-ott a
miszticizmus irányában tett. (A megtévesz-
tett, 1952.) Más műveiben a sötétenlátás
helyett az élet derűs igenlése felé hajlik.
(A szélhámos Félix Krull kalandjai, 1954)
És ez év májusában a weimari Schiller-ün-
nepségen mondott beszédében az ún. párt-
atlan tárgyilagosság nemlétező magaslatá-
ról szemlélte is napjaink nagy ellentéteit,
— mégis figyelemre méltó, hogy Schillert,
mint „a szocialista materializmus“ egyik
legelső hirdetőjét, úgy ünnepelte.

Thomas Mann nemcsak az elbeszélő irodalomban és politikai jellegű írásaiban alkotott nagyot, hanem esztétikai és irodalomtörténeti tanulmányai is ugyanolyan értékesek. (Goethéről, Tolsztojról, Csehovról stb.)

Nem volt szocialista, vagy kommunista. A polgári korszak egyik legnagyobb kritikai realistája távozott el vele az élkör sorából. Ebben vannak értékei és korlátjai. De olyan polgári író volt, aki tisztán látta, hogy a polgári világ önmagával meghasonlott

válságaiból csakis a szocializmus felé vezethet az emberiség útja. Ennek a nézetének adott hangot többek között Goethéről írott tanulmányában is: „Az új, a szocialista világ, a szervezett egység- és terfvilág, mely szükségtelen, az ész becsületérsését sértő szenvedéseitől, — ez a világ el fog jönni. És a nagy józanság műve lesz, amely mellett rothadt és kispolgárian fojtott lelkeségtől ma már minden tekintetbe jövő, minden idegenkedő szellem hitet tesz.“

Bellyei László

Aristophanes*

Az osztály nélküli ősközösségnek, a törzsi-nemzeti társadalomnak a föld legnagyobb részén akkor lehet, de egyben kell is átalakulnia az államba szervezett osztálytársadalom első, legrimitívebb formájává, midőn a termelőerők fejlődése elérkezik a vashasználathoz: midőn a vasszerszámok, főleg a vasélű eke állandó jelenséggé teszi, hogy egy ember munkája többet termel, mint amennyit maga elfogyaszt, s így a társadalom tagjainak egy része kikapcsolódhat a közvetlen termelő munkából. Az így megszülető első osztálytársadalom, a rabszolgatartó társadalom a maga idején haladó jelenség volt. „Világos — írja Engels — mindaddig, amíg az emberi munka oly kevés volt termelékeny, hogy a szükséges létfenntartási eszközökön felül csak kevés fölösleget szolgáltatott, a termelőerők fokozása, a közlekedés kiterjesztése, az állam és a jog fejlesztése, a művészet és a tudomány megalapozása csakis fokozott munkamegosztás útján volt lehetséges. . . S e munkamegosztás legegyszerűbb, legtermészetesebb formája éppen a rabszolgaság volt. Az ókori, különösen a görög világ történelmi adottságai mellett egy osztályellentéteken alapuló társadalomhoz való előrehaladás csakis a rabszolgaság formájában mehetett végbe.“ A görögöknél a vashasználat általánossá válása alapján indult homlásnak az ősközösségi társadalom, és szökött virágba a rabszolgatartó állam (nem előbb, mint pl. az ún. potamikus civilizációk, Egyiptom, Mezopotámia népeinél és nem jóval később, mint pl. Európa északabbra lakó népeinél). Innen van, amit Marx állapít meg a görögökről az emberiség gyermekkorának, az ókorának többi népeivel szembeállítva őket: „Vannak neveletlen gyermekek és koránvén gyermekek. A régi népek közül sokan tartoznak ebbe a kategóriába. Normális gyermekek a görögök voltak. Művészetük varázsa

nem áll ellentétben a fejletlen társadalmi fokkal amelyen létrejött... inkább annak eredménye és elválaszthatatlanul azzal függ össze...“ Aristophanes művészeete része, és pedig egyik legértékesebb része az emberiség gyermekora utólrhetetlen varázsát lehelő görög művészetnek; mint ilyen, természetesen tartja és érzi a rabszolgaságot, amely akkor a haladást szolgálta. Semmi sem volna elhibázottabb, mint azon megütközni, hogy, amidőn a vagyoni egyenlőtlenség megszüntetésének kísérleteiről ír, magától értetődően csak a rabszolgatartók egyenlősége lebeg szemé előtt:

„Akarom hát, hogy mindenki egész vagyonát
[közjóra bocsássa,
S éljen kiki a közalapról, és ne legyen dús ez,
[nyomorult az;
S ne szántson amáz sok földet, amíg ennek
[még sírhelye sincsen;
S ne tartson egyik nagy szolgálhadat, míg más
[egy inasgyereket sem;
Hanem egy legyen a közös életmód,
s mindenkire nézve hasonló.“

Csak látszólag mond ellent ennek az alapfel-fogásnak az, ha költőnk helyesli, hogy a peloponnesosi háború egyik utolsó nagy tengeri csatájában (az Arginussai szigeteknél) hősiésen küzdő rabszolgáknak Athén jutalmul szabadságot és polgárjogot adott: ez a kivételes eljárás ugyanis nem gyengítette, ellenkezőleg erősítette a rabszolgatartó demokráciát, mert arra ösztönözte a rabszolgákat, hogy válságos pillanatokban ne hagyják cserbe uraikat.

Aristophanes azonban nemcsak az emberiség gyermekkorának, a maga idején haladó rabszolgatartó-társadalomnak a költője, nemcsak a normális gyermekkor báját sugárzó görög művészetnek egyik kiemelkedő alkotója —, hanem ezenkívül az athéni demokrá-

*A Szeged Városi Békebizottság Aristophanes emlékünnepején elhangzott megemlékezés.

cia társadalmának poétája is. Az ókorban elkerülhetetlen volt, hogy jogtalan rabszolgák verejtékes munkája vigye előbbre az emberi fejlődést, de az már nem volt mindig elkerülhetetlen, hogy a rabszolgatartók körén belül is ég és föld különbség válassza el egyfelől az egészen szűkkörű kiváltságosokat, akik a civilizáció minden hatalmát, minden áldását monopolizálták, s másfelől a termeléstől teljesen még el nem szakadt tömegeket, akik számára nem volt ismeretlen a munka íze. A rabszolgatartó világ virágzó korszakainak fejlődésében mindig azok a társadalmak jártak az élen, ahol legalább a rabszolgatartók osztályának mentül több tagja, néha egy-egy állam egész szabad polgársága jutott a közügyekbe való beleszólás; a műveltség elsajátítása jogához, és tényleges lehetőségéhez. Az ilyen rabszolgatartó társadalom iskolapéldája az athéni demokrácia volt. S az az irodalmi műfaj, amelynek messze legkiemelkedőbb képviselője Aristophanes, éppen itt, az athéni demokrácia szabad társadalmi légkörében szökött virágba. Az irodalomtörténet ó-atikai komédiának mondja a műfajt; egyik alapvető vonása az, hogy nem egyszerűen a szórakoztatás kedvéért neveteti meg közönségét, hanem mély politikai felelősségerzettől áthatva a megjavítás, a nép (görögül demos) valódi érdekeinek szolgálata céljából tesz maró szatírával neveltség tárgyává mindent, amint az adott pillanatban károsnak lát, és mindenkit, névszerint is, bátran, pozícióra való tekintet nélkül, aki a népet rossz irányba vezet. Aristophanes félreérthetetlenül ezt tekinti írói hivatásának s ez az athéni demokrácia talajából táplálkozó felelősségteljes közügy-szolgálat, haza- és népszereget, írói nagyságának legjelentősebb eleme. Az Acharnae-beliekben mondja tréfásan: Ne engedjék át azt athéniék Aiginát az ellenségnek, hiszen az őt, a költőt szeretné minden áron megkaparintani, akinek ezen a szigeten van földje, s aki aranyat ér:

„... mert igazat mond ő ezután is

Vígjátékaiiban, s jóra tanít, és boldogságra vezérel.“

A Lovagokban így jellemzi a vígjátéki szatíra célját:

„Csuffá tenni a rossz embert, gáncsra nem [méltó dolog,

Sőt becsület a jobbaknak, ha ki helyesen [ítél.“

A Felhőkben pedig büszkén említi, hogy a mindenható demagógot, Kleont sem félt gúny tárgyává tenni: „Így Kleont, hatalma tetőpontján hasba vágtam én...“. S midőn a kippellengérezett Kleon, egyébként sikertelenül, perbefogja, zaklatja, tetleg bántalmaztatja a költőt, Aristophanes mindezt úgy tekinti, mint ami dicsőségére válik, hiszen a lehatalmasabbak bűneinek leleplezésétől sem visszariadó, bátor szokimondás a közösség érdekében, —

ez éppen a komédiaíró dolga az athéni demokráciában.

Aristophanes írói működésének társadalmi hátterét sematikusan, a valóságot meghamisítva jellemeznénk azonban, ha őt csak, mint a görög rabszolgatartó társadalom s ezen belül az athéni demokrácia költőjét mutatnánk be. Aristophanes természetesen nem általában az athéni demokráciának, hanem e demokrácia egy adott korszakának társadalmi valóságába ágyazva lett azzá a költővé, akit ma, két és fél-évezred után is élvezettel olvasunk. Athén esetében, Engels szavai szerint, egy „rendkívül magasfelettségű államforma, a demokratikus köztársaság, közvetlenül a nemzeti társadalomból fejlődött ki“. A nemzeti szervezeti intézményeinek lassú levedlése az 500-as évek végére befejeződött Athénban. E folyamat legfőbb állomásai Solon törvényhozása, Peisistratos tyrannisa, Kleisthenes reformjai mind egy-egy lépés volt nemcsak az athéni állam valódi állammá fejlődése útján, hanem demokratizálódásának irányában is. Két fenyegető akadályt kellett még elhárítani az athéni népnél, hogy tényleg ura legyen saját államának. Az egyik a görög világnál elmaradottabb társadalmi fejlődési fokot képviselő ó-keleti despota államnak, a perzsa birodalomnak nagy katonai túlerővel végrehajtott hódító kísérlete volt, amely a kisázsiai tengerpart görög városaiiban felévszázaddal előbb csírájában fojtotta el az ott korábban kibontakozó demokratikus fejlődést, s amely győzelme esetén kétségtelenül ugyanezt tette volna Athénben is. Az athéni demokráciát megteremtő nemzedék dárdái Marathon mezején szárazföldön, ugyane generáció ércorrú gyalái pedig egy évtized múlva a Salamis-i öböl két hajzáni vízi ütközetben kényszerítették csúfos visszavonulásra a perzsa államkolosszus támadó erőit. S ugyane generáció 462-ben a demokráta párt vezéreinek, köztük Periklesnek a irányításával, elszánt belpolitikai harc után megfosztotta minden befolyásától az Areiopagos elnevezésű athéni tanácsot, amelynek tagjai akkor kizárólag a legvagyonosabb polgárokból kerültek ki, s amely így gátolta az antik demokrácia alapelveinek maradéktalan érvényesülését, hogy az állam ügyeinek intézésében minden állampolgár, tekintet nélkül anyagi helyzetére, egyforma jogokkal bírjon. Ezzel a második akadály is elhárult a demokrácia teljes kibontakozása útjából. Az athéni demokrácia megteremtői dolgozó szabad emberek voltak, Eleusis búzatermő földjein, a Peiraieus kikötő műhelyeiben, kereskedelmi hajók fedélzetén edződtek: hősoikként védték hazájukat a fegyveres harcban a perzsa önkényuralom csapataival szemben, és keményen helytállottak a politikai jogokért folyó küzdelemben a vagyonos osztályok ellenében. A harcaik gyümölcsét élvező utódok méltán tekintettek úgy

vissza reájuk, mint a demokrata állam polgárainak eszményképeire; így emlékezik meg a marathoni harcosok nemzedékéről Aristophanes is, midőn a Felhőkben a megszemélyesített „Igaz beszéd” ezekkel a szavakkal hívogatja magához az athéni ifjút:

„... Hanem e nevelésmód,
Ez az én rendszerem az, mely képzé a hős
[marathoni vívókat!...
Engem válassz hát, ifjú, ne félj, az Igaz s
]jobbfele beszédet.“

A mag, amit e nemzedék elvetett, a 462-t követő évtizedekben hajtotta legszebb virágait. Az athéni állam gondoskodott róla, hogy a gazdag polgárok hatványozott mértékben vállaljanak részt a közösség terheinek viselésében, gondoskodott róla, hogy a munkája után élő egyszerű polgárt napidíj kárpótolja akkor, ha politikai jogainak gyakorlása elszólítja munkahelyéről, gondoskodott róla, hogy a kultúra legremekebb alkotásai az egyszerű athéniak tízezrei számára biztosítsanak felfrissülést, de ugyanakkor lelki nemesedést, a közös ügyért való lelkesedést is sugározzanak az egész polgárság felé. Ez utóbbi célt szolgálták az athéni Akropolis csodás képzőművészeti alkotásai, a Parthenon-templom, a Propylaia oszlopcsarnoka, az Athena-szobrok; de a demokratikus népnevelés leghatékonyabb eszköze a színpad volt, ahol az állam költségén történő előadásokat ingyen nézhette és nézete végig több napig tartó és évente kétszer sorra kerülő Dionysos-ünnep alkalmával tíz- meg tízezer athéni, az egész polgárság. S az államot magáénak tudó nézők tömegének, az egyszerű emberek tízezeinek izlése, gondolata, hazaszeretete, közüggyel törődése ihlette a kor híres tragédia- és komédiaíróit, hiszen az író mindig közönségének dolgozik. Ezt a 462–432 közötti emberöltőt vezető athéni államférfia után Perikles korának mondja a történelem, s Marx megállapítja: „Görögország belső virágzásának csúcspontja Perikles korára... esik.” A periklesi virágkor kellős közepén, feltehetőleg 446-ban i. e., tehát idén éppen 2400 esztendője született athéni szülők gyermekeként Aristophanes. Mindaz, amit a sajnós szükségzavú életrajzok és darabjai elárulnak személyéről, azt mutatja, hogy a periklesi kor klasszikus demokráciájának egészséges levegője formálta egyéniségét, adta eszményeit. Itt szívtá magába azt a széleskörű műveltséget is, amely egyebek mellett Homérosztól saját koráig létrejött értékes irodalmi alkotások hosszú sorának az ismeretében nyilvánul meg: komédiái tele vannak hol szószerinti, hol tréfásan travesztált idézetekkel. Itt szokta meg, hogy egész lelkével hazája, népe sorsán csüggyve kövesse figyelemmel a politikai s általában a közélet minden rezdülését, s próbálja a maga módján, vigjátékaival jófelé kormá-

nyozni honfitársait, bátran kigúnyolva minden visszásságot.

Mire azonban Aristophanes 427-ben i. e. első darabját megírta — s azt talán kiskorúsága miatt (mindössze 19 éves volt ekkor) nem saját, hanem másnak a neve alatt előadatta, — vége volt a periklesi aranykornak. 427-től 388-ig tartó írói munkássága, amelynek során mintegy 40 vigjátékot mutatott be (átlagban tehát minden esztendőben egyet), immár Athén hanyatlásának kezdetére esett. Ott t. i., ahol a társadalom belső struktúrájánál fogva a termelő tevékenység egyre nagyobb hányadát rabszolgák végzik, a munka előbb-utóbb lenézetté, megvetetté válik szabad emberek számára, nem is szólva arról, hogy a pusztá vegetálásra szorítva dolgozó rabszolga olcsó munkája megsemmisítő konkurrenciát jelent a létfenntartáson túli igényekkel is rendelkező szabad dolgozók számára. Mint Marx mondja, „a paraszti kisgazdaság ugyanúgy, mint a független kézműipari termelés... a gazdasági alapjai a klasszikus társadalomnak... fennállásának legvirágzóbb korszakában“, ám de Athénben erre az időre már ezek a kisexisztenciák fokozatosan tönkremennek, s a termelőeszközök rabszolgamunkával dolgoztató nagytulajdonosok kezében kezdtek koncentrálni. Az athéni nép, amely eddig túlnyomórészt dolgozókból állott, kezdett többségében munkátlan, ingyenélő lumpenproletariátussá zülteni, s ezzel az athéni demokrácia intézményei, új társadalmi tartalom kereteivé válván, sokszor kivetkőztek eredeti mivoltukból. Aristophanes a klasszikus demokráciát megteremtő és felvirágoztató két nemzedék nemes eszményei szemzőgéből teszi kritika tárgyává a hanyatlás útjáról lépett kora viszonyait, igyekszik megállítani a lejtőn az egyre mélyebbre süllyedő társadalmat, igyekszik egy csodás írói talentum egész fegyvertárát igénybevéve megsemmisítő kritikával újat állni a züllo új rend végleges meggyökeresedésének szeretett hazájában. Ilyen értelemben állapíthatja meg Engels, hogy „a vigjáték-atyja, Aristophanes... erősen irányzatos költő...“.

Magától értetődő szemében, hogy az állam feladata az egész athéni nép boldogulásának a biztosítása, s hogy evégből a hatalom legfőbb birtokosa a nép kell legyen. Azokat, akik 411-ben demokráciaellenes államesnyibe keveredtek, vétkes ballépést elkövetőknek emlegeti. De gyűlöli azt, aki a demokrata népvezér köntösében véresszájú demagógiát űz; a népet való érdekeinek ártó kalandokba viszi, miközben igazában csak saját hatalmi vágyait, anyagias önzését szolgálja. A korábbi népvezérek, Perikles is, követhettek el egyes hibákat, amiket joggal gúnyolt a komédiaíró, de a tetőtől talpig önző, a de-

mokráciát megcsúfoló demagóg típusa csak most az athéni demokráciának a hanyatlásával jelent meg a közélet színpadán, mindenekelőtt a börcserzöműhely-tulajdonos Kleon személyében. Innen érhető, hogy Aristophanes 424-ben bemutatott Lovagok című darabja az első olyan ó-attikai vígjáték, amely teljes egészében egyetlen politikus, Kleon leleplezésének van szentelve. A meg személyesített athéni népnek, az öreg Demosnak kedvenc szolgája Paphlagon (a név anynyit jelent, mint „tajtétköző, pöfögő“ és a habzó szájú demagógot, Kleont jelöli), aki aljasan hizelegve gazdájának, orránál fogva vezet s ott csalja, lopja meg, ahol éri. Demos két másik szolgája, Nikias és Demosthenes athéni hadvezérek egy minden hájjal megkent piaci hurkaárúst biztatnak fel arra, hogy hízegésben, szájkodásban Paphlagonon is túltéve, vesse ki Demos kegyeiből, s maga foglalja el a helyét. A hurkaárus — Kleon politikai ellenfeleinek, a lovagoknak (akik a vígjátéki kart alkotják) a biztatásától kisérvé — utólrhetetlen komikumú szócátáiban (az ilyeneket „agon“-nak mondja a görög irodalomtörténet) a Paphlagon fölé kerekedik. A végső érv, amely Paphlagont kegyvesztetté teszi, az, hogy a hurkaárús megnézetli a hűtlen szolga szekrényét, amelyben megtalálják a Demostól ellopottakat. A hurkaárús, Kleon legyőzése után, derék népezerként lép újra a színpadra; átfözve, megfiatalítja Demost is, aki ettől kezdve ismét (mint a demokrácia java idején) józanul dönt ügyeiben, s nem dől be semirekellő demagógoknak. A darab végső kifejlése világosan mutatja (ami különben más Aristophanes-helyek hosszú sorával volna még alátámasztható), hogy meghamisítja az aristophanesi komédia igazi politikai célzatát a polgári irodalomtörténet ama, egykor Magyarországon is széltében elterjedt, irányzata, amelyik arisztokrata-pártúnak, a demokrácia ellenfelének tünteti fel, — mintha csak napjaink valamelyik vígjáték-szerzőjét, mondjuk Urbán Ernőt, a szocializmus és a népi demokrácia ellenségének mondaná valaki, mert kíméletlenül leleplezi a népi demokratikus társadalom pórusaiban megbúvó hibákat. Aristophanes nem a demokráciát ostorozza, ellenkezőleg, feltétlenül hisz benne és szeretné egészségessé, erőssé tenni, s ezért támad gyűlölettel a népet félrevezető, önző demagógiára s az athéni demagóg prototípusaként ábrázolt Kleonra.

Aristophanes látja, hogy a demokrácia lezüllésének legfőbb tényezője az az egyre szaporodó lumpenproletariátus, amelyik a termelőmunkától teljesen elszakadt, — vagy legalább is látja e téren a főtünetet: az athéni állam adta napidíj, amely eredetileg a dolgozó állampolgár számára volt hivatott lehetővé tenni, hogy megélhetése veszélyezte-

tése nélkül otthagyhassa egy-egy napra mesterségét és gyakorolja politikai jogait, részlegesen az államügyek intézésében, — ez a napidíj most naplopók ezrei számára az ingyeneledés eszközüvé válik. S szavazataikat sem egy dolgos kismemberekből álló osztály érdekében használják a különböző demokratikus intézményekben, hanem hiú hatalmaskodási vágyuk kielégítésére s parazita életük anyagi alapjainak biztosítására. Ebben a társadalmi légkörben sokan valósággal belehabarodnak a mindenféle gyülekezetekben, mindenekelőtt az esküdtszékeken való napnap utáni ülésezésbe; ezeket teszi maró gúny tárgyává Aristophanes 422-ben előadott Darazsak c. darabjában. Philokleon (a név magyarra fordítva „Kleon-imádó“) megszállottja az esküdttbíráskodásnak. Fia, Bdelykleon (azaz „Kleon-utáló“) ki akarja gyógyítani hőbortjából s ezért egy szép napon a ház összes kijáratait elzárhatja, hogy apja ne tudjon szokása szerint már-kora reggel indulni az esküdtszékre. Erre megjelennek a ház előtt a többi megrögzött esküdttbíráskodók, a gazdag vádlottakra mérges-füllánkjukat fenő darazsak (akik a darabban a kart alkotják). Az egyik fia világit mécsessel a hajnali szürkületben s a kar és a fiú párbeszéde világosan leleplezi a közjól helyett immár csak a saját semmittevő éltük kedvéért bíráskodó athéniéket; a fiú apjától füget kér, mire a kar.

„Telik ebből a parányi napidíjból,
Ügye-, liszt, fa, paszuly s minden egyéb, har-
[madmagamnak?]

Te pedig füget kérsz!”

Bdelykleon a darazsak okvetetlenkedése ellenére otthon tartja apját, aki először egy szellemen jelenet során a ház két kuttyája közt tesz esküdtként igazságot, mert képtelen lemondani a bíráskodás szenvedélyéről; a végén azonban mégiscsak kezd rájönni, hogy okosabb dolgok is vannak a világon, mint nap-nap után törvényt ülni.

A parazita élet legelőször a városi lakosság körében kap lábra, amely közelebb van a népgyűlések, esküdtszéki ülések helyéhez s így könnyebben szokik hozzá az állami juttatások jóvoltából való semmittevéshez. A várostól távolabb eső attikai földek parasztjai még nem szoktak el a munkától; hacsak ellenség nem dúlja földjüket, dolgoznak. Ez az osztály még Aristophanes működésének idején is sokat őriz az athéni demokráciát megteremtő marathoni és az azt felvirágoztató Perikles-kori generáció dolgos józanságából. Innen van, hogy komédiaíróink minden rokonszenve az attikai parasztoké, hogy olyan szeretettel ábrázolja falusi életüket, hogy őket tartja csak képesnek az áldott béke visszahozására a görögök közt dúló testvérharc, a peloponnesosi háború esztelen vérzivatarja közepette. A Béke c. darabban (amelyre még visszatérünk), el kell hen-

geríteni egy nagy sziklát, amely mögött egy barlangban sínylődik „Béke“ istennő. A görögség egy része s az athéniék közül is sokan csak mímelik, mintha a szikla elhúzásán fáradságban valójában háborúpártiak; erre szóval meg a parasztokból álló kar

„No, emberek, fogjuk meg hát; csupán mi, a [parasztok.

Hermes.

Lám, jobban is megy a dolog, gazd' emberek, [tinéktek.

Kar.

Azt mondja, jól megy a dolog: csak rajta, [minden ember.

Hermes:

Földművesek húzák ki csak, más senki, ezt a terhet.“

S mikor aztán tényleg kiszabadul a „Béke“ s nem kell többé ellenségtől tartani a földéken, a parasztok vezetőjének, Trygaiosnak a szavai az újra lehetővé vált munka dícséretébe csapnak át.

„Hallgass reám, nép: a földművesek,

Szerszámukat felvéve, menjenek

Most azonnal a mezőre...

... fölszerelve csillog immár a kapa,

S háromágú rögtörő vas fénye játszik a napon.

Mily szépen vonulnak el, mint egy barátja.

[vagy fasor!

Úgyhogy magam is szeretnék a mezőre menni

[már

És forgatni a kapával valahára földemet.“

Aristophanes mint az igazi, az egész közönség érdekét kiszolgáló demokrácia híve lép fel: Perikles demokráciájáé, akinek népvézéri működésében (mint mondtuk) a komédiaírók kifogásolhattak egyes hibákat, meiléfogásokat, de megvesztegethetőséget, önző anyagias inkorrektséget soha!

„Gyűlölöm a' polgárt, ki városának

Használni lassú, míg gyors ártani;

Úgyes magának, a honnak tehetlen“,

olvassuk a Békákban, ahol Aristophanes a züllo athéni társadalom tipikus demagóg politikusa, a népet áldatlan kalandokba eselő, majd renegátként az ellenség táborába átálló Alkibiadesre céloz, akinek soha egyetlen önzetlen gondolata, cselekedete nem volt, aki kétségtelenül ragyogó tehetségét kizárólag a maga üres nagyravágása érdekében használta fel, mit sem törődve azzal, hogy közben tengernyi bajt zúdít hazájára.

Az önző, a társadalom más tagjainak érdekeit cinikusan lábbal tipró, a közönségi élet erkölcsét sutba vágó új nemzedék ideológiáját Athénben az ekkor divatos (részben haladó, részben, azonban romboló) sophistika nevű szellemi áramlat egyes tételei adták. Az áramlat hivatásos tanítómesterei, a sophisták egyebek mellett arra oktattak, hogyan lehet ügyes

szófacsarással egyazon dologról, valamit s egyúttal annak az ellenkezőjét is bebizonyítani, aszerint természetesen, hogy egy adott pillanatban az illető önző egyéni érdeke mit kíván. A demokrácia tette nagyhatalommá a görög világban a szónoklás művészetét, amelynek segítségével a minden fontosabb ügyben határozó népet meggyőzni lehetett; a sophistika cinikus nyíltsággal arra tanított, hogyan lehet a szónoklás-adta hatalommal a legügyesebben visszaélni, a hallgatóságot orránál fogva vezetni. — Ezért fordult szembe olyan határozottan Aristophanes a sophistika nevelési rendszerrel minden kínálkozó alkalommal; legcéltudatosabban Felhők c. darabjában, amelynek átdolgozott kiadása csonkán maradt reánk. Strepsiades, a régi vágású attikai parasztot rövidesen lejáró adósságok réme fenyegeti, amelyeket ficsur fia zúdított a nyakába, mindenféle úri paszszióval. Hogy kibújhasson az adósság megfizetésének kötelezettsége alól, előbb maga megy (a valóságtól eltérően sophistának megtett) Sokrates „gondolkozda“ nevű tanítézetébe, midőn pedig alkalmatlannak bizonyul a sophista szófacsarás művészetének elsajátítására, fiát, Pheidippidest küldi oda. Mind a régi elveket megszemélyesítő „Igaz beszéd“, aki a marathoni nemzedéket nevelte, mind az új, lezüllött ifjúságot nevelő „Hamis beszéd“ előadja, hogyan, mire tanítaná a fiút, ha gondjaira bízna. Strepsiades a „Hamis beszéd“-re bízza drágálatos csemetéjét, — vesztére, mert igaz, a hamis beszéd adta tudománnyal sikerül elkergetni a jogos követeléssel előálló hitelezőket, de aztán Pheidippides azt is bebizonyítja, hogy, miután a vénember a szólás-mondás szerint ketszer gyermek, s a gyermeket merő jóakarathból szokták megverni, neki joga van megverni öreg édesapját. És nemesak szavakkal bizonyítja ezt be, hanem szavait tetteire váltva mindjárt jól el is agyabugyálja a szerencsétlen öregembert, majd azzal fenyegetőzik, hogy anyja megverésének jogosultságát is bebizonyítja mindjárt. Strepsiades elkeseredésében elrohan és lángbaborítja a minden jóérzést sárbarántó cinizmus és szófacsarás iskoláját, a „gondolkozdat.“

Amíg az athéni demokrácia a marathoni és perikleisi nemzedék idején szabad, saját sorukat intéző dolgozó tízezrek államát jelentette, addig az emberekhez méltó jelen és az állandó anyagi és kulturális emelkedést hozó holnap elsősorban az építő, alkotó munka eredményeképpen beteljesedő valóság volt. Amint az athéni társadalom a szabad dolgozó kisexisztenciák tönkrementésével a válság szélére ért, az egyének és a közösség továbbhi haladásának, emelkedésének a társadalmon belüli előfeltételei kimerültek: valóságos emelkedés csak más görög államok elle-

ni háborúktól volt várható, de persze itt semmi sem garantálta, hogy Athén mindig felül marad; a háborún kívül pedig, tényleges továbbemelkedési lehetőség híján, nem maradt egyéb, mint a valóságtól elrugaszkodott tervezgetés, az utópia világába menekülés. Aristophanes, akit bánt a józan és tettekre váltható tervek helyébe lépő felelőtlen, illetve megvalósíthatatlan terv-faragás, szokott szellemességével próbálná jobb belátásra bírni honfitársait.

A felelőtlen háborús kalandok legjellemzőbbike — az, amelyikbe a kor már említett tipikus önző kalandorpolitika, Alkibiades segít behajszolni a munka nélkül, hadizsákmány útján való meggazdagodásról álmodó lumpenproletár tömegeket éppúgy, mint az athéni nagyvállalkozókat, — az ún. szicíliai expedíció. Az egyik leghatalmasabb görög állam, Szirakusai elfoglalása, Szicília szigetének meghódítása, a dúsgazdag afrikai kereskedőváros, Karthago megszállása, s mindez egyetlen csapásra, — ilyesmiről ábrándoztak az athéniak 416-ban, hogy aztán három év múlva egy szörnyű katasztrófa, az egész athéni és szövetséges katona veszte, illetve rabszolgaként kőfejtésre hurcolása jótanácsa ki őket hiú képzelődésükből. Aristophanes az összeomlás előtt figyelmeztette őket úgy, ahogy a komédiáirás eszközével csak tehette. 414-ben színre vitte Madarak című vígjátékát. Ebben két semmi tisztességes dologra sem jó athéni kalandor, Peisithairios és társa útnak indul, hogy valahol irtalmatlan messze hazájától s még messzebb mindattól, ami épeszű embernek valaha is eszébe juthat, keresse boldogulását. Rábeszélik a madarakat, építsenek várost az ég és föld közé. Ez a „Felhőkakukvár“ elzárja az embereket az istenektől: az emberek így ettől kezdve „Felhőkakukvár“ lakóit részesítik tiszteltesen s az égi istenek is minden követelését teljesítik az ingyenelő várossalapítónak, még a szépséges Basileia istenlányt, a legfőbb hatalom megszemélyesítőjét is hozzáadják feleségül, mert különben éhen kellene halniok; „Felhőkakukvár“ t. i. nem engedi az istenekig emelkedni az ember bemutatja égő áldozatok füstjét a földről, pedig ez a füst az istenek eledele.

Amint az athéni társadalom válságáról bebizonyosult, hogy a háború nem könnyíti, ellenkezéssel súlyosbítja (a peloponnesosi háború ugyanis Athén hatalmának összeomlásával végződik 404-ben), — úgy kezdik háborús tervek helyett inkább a társadalom átszervezésétől a dolgok jobbrafordulását várni. Képtelen utópiák gombamódon szaporodnak, mintha bizony ezek kihúzhatnák a csávából a munkától iszonyodó polgárok államát! E meddő tervezetek ragyogó paródiája Aristophanes Nőuralom c. (392-ben előadott) da-

rabja. Az athéni nők férjeik ruháit elcsenve s magukat férfiaknak álcázva, megszavazzák a népgyűlésen a törvényt, amely szerint a jövőben az asszonyoknak kell a férfiak helyett az államot vezetni. Ezzel minden jóra fordul; az asszonyuralom első tennivalója megszüntetni a magántulajdon mindenre: ennivalóra, ruhára, rabszolgákra. Mindezt az eddigi tulajdonosok közösbbe adják s onnan az állam mindenkinek juttat annyit, amennyire szüksége van. S hogy a szerelmi gyönyörök dolgában is igazságos egyenlőség uralkodjék, törvényt hoznak, mely kimondja: férfiúi erjük virágjában lévő fiatal emberek addig nem élvezhetik csinos, fiatal lányok szerelmét, amíg előzőleg erre igényt tartó csúnya vén banyák vágyait ki nem elégítették.

A most ismertetett Nőuralom s még inkább utolsó saját neve alatt színrevitt vígjátéka, a Plutos (mert ezután két darabját komédiáiró fiaik egyikének a neve alatt mutatta be) azt bizonyítja, hogy Aristophanes élete végén egyes vonatkozásokban kénytelen volt alkalmazkodni a megváltozott athéni társadalom viszonyaihoz. A közügy iránti szenvedélyes érdeklődés ellankadása mellett a napi politika szereplőinek és újdonságainak, a közélet pillanatnyi aktualitásainak a feldolgozása nem tarthatott olyan érdeklődésre igényt, mint egykor. Így témáját általánosabb társadalmi problémák adták s nem napi események. A darabok költői felépítésében is apróbb változások mutatkoztak. A kar, amely korábban a minden ügy intézésében buzgón bekapcsolódó athéni demos mintájára a közösség tevékeny részvételét szimbolizálta a vígjátékban, mostantól fogva jelentéktelen szerepet játszott csak; ugyanakkor teljesen elmaradt a régi komédia jellegzetes alkotórésze, az úgynevezett parabasis, amelyben a vígjátéki kar egy rövid időre kikapcsolódva a cselekmény menetéből, közvetlenül a közönséghez fordult, s így tolmácsolta a költő véleményét, tanácsait az időszerű kérdésekben, így gúnyolta ki a közélet visszasságait és egyes szereplőit, olyanokat is, akik éppen ott ültek a nézőseregben. Az utolsó Aristophanes-féle darab illetéknéppen már nem a java athéni demokráciát jellemző ó-attikai komédiának, hanem a hanyatlás előhaladtával megjelenő közép-, illetve új-attikai komédiának a műfaji jellegzetességeit mutatja sokhelyt. De Aristophanes a dolog lényegét illetően a változó műfaji keretben is megmarad annak, aki volt: napjai hanyatló társadalmát a java athéni demokrácia álláspontról kritizáló költőnek. Perikles kora megtalálta a módját, hogy az athéni gazdagokat fokozott mértékben megadóztatva keskenyebbre vonja a rabszolgatartók körén belül a szegény és gazdag közötti úrt. A IV. század hanyatló Athénjében a maga leplezetlen nyíltságában üt-

közik ki, hogy forma szerint lehet népuralom, valójában mégis a gazdag az úr, míg a szegény senki. Ez a végsőig éleződött ellentét ködlik fel a Plutos kómiikus cselekménye mögött. Plutos, a gazdagság istene vak; innen van, hogy sok semmirekélő ember jómódban él, míg derekabbak nyomorognak. Chremylos, egy atikái paraszt, aki fiát szeretné jobb sorsba juttatni, meggyógyíttatja Plutos szemét, mire a here életmódot folytató emberek (s mellesleg a világot rosszul kormányzó istenek is) egyszerre kicsöppennek a parazita bőségből. Persze az is kitetszik a vígjátékból, hogy Aristophanes nemcsak a tünetet, a vagyon kiáltóan egyenlőtlen elosztását látja, hanem a valódi mélyebb okot is megsejti: Penia, a szegénység istennője tiltakozik a gazdagság látóvátétele ellen, mert akkor a végén senki sem marad majd szegény, holott a szükség a legnagyobb jötevője az embereknek, ez kényszeríti munkára őket; ha mindenki meggazdagszik, még a rabszolgakereskedő munkáját folytatni is lustává válnak majd az emberek, és így még rabszolgá sem áll majd rendelkezésükre, aki a nélkülözhetetlen termelő munkát elvégezte. Penia érvelését megcáfolni nem tudja Chremylos —, amiben burkoltan benne rejlik, hogy a meglévő javak legigazságosabb elosztása sem sokat segíthet a társadalmi bajokon, ha egyszer a marathoni és periklesi idők még dolgozó polgárai eltűnnek a társadalomból, s minden szabad ember, gazdag és szegény egyként csak a munka nélkül ölebe hulló bőségre vágyik.

Mint a most elmondottakból kitetszik, Aristophanes subjektív szándéka kétségtelenül az volt, hogy egy letűnőben lévő, részben már le is tűnt periódusnak, a marathoni hősök és Perikles idejének egészségesebb viszonyait hozza vissza kora hanyatlásnak indult athéni demokráciájába. Vajon elmarasztalhatjuk-e a múltat visszakívánó tendencia miatt komédiáirónkat a haladás-ellenesség bűnében? Semmi esetre sem. Marx megállapítja: „... az egyes embert nem aszerint ítéljük meg, ahogyan önmagáról vélekedik.” Azt kell megvizsgálunk, objektíve minő történelmi folyamatot szolgált ki, segített érvényesülni kora társadalmában az aristophanesi oeuvre, s ha ezt megállapítottuk, dönthetünk megnyugtatóan abban a kérdésben, vajon a haladást elősegítette-e, avagy gátolta azt Aristophanes működése. Az athéni társadalmat, Engels megállapítása szerint, nem a demokrácia tette tönkre (miként ezt mindig újra és újra „bebizonyítani” igyekeznek polgári tudósok, akik Aristophanest a többi ó-atikai komédiáíróval egyetemben rövidlátónak mondják, mert a demokrácia intézményeit helyeshi, csak kinövéséi ellen küzd): Athént a rabszolgatartás tette tönkre. Aristophanes korában azonban az antik világ termelőerői nem tartottak

még ott, hogy a rabszolgatartó berendezkedésnek egy fejlettebb renddel, a feudálissal való felcserélése időszzerűvé válhatott volna; márpedig Marxszal szölvá „az emberiség mindig csak olyan feladatokat tűz maga elé, amelyeket meg is tud oldani”. Így nem lehetett szó arról, hogy Aristophanes a rabszolgatartó rend felszámolásának ügyét szolgálja. A rabszolgatartó társadalom fejlődésének akkori stádiumában a továbbhaladás útja csak az lehetett, hogy az elcsenevezesedő közösség minél előbb adja át helyét egy új még váltságba nem jutott rabszolgatartó társadalomnak, amely magasabb fokon megismétel az egyszer lepergett folyamatot, egy lépéssel tovább tudja fejleszteni a termelőerőket. Aristophanes elszánt támadásai a demagógok és a lumpenproletariátus athéni berendezkedés ellen objektíve oda hatottak, hogy ez a hanyatló rend nehezebben tudott akár csak ideiglenesen is konszolidálódni, „modus vivendi“-t találni; ezáltal képtelenné vált arra, hogy a feltörekvő új, bár szintén rabszolgatartó, de mégis magasabb fejlődési szakaszt jelentő makedon társadalommal sokáig dacolhasson. — Aristophanes a haladást szolgálta éppennygy, mint az az amerikai ma, aki Washingtonra vagy Jeffersonra hivatkozva fordul szembe a fasizálódással; nem mintha az Egyesült Államok számára a (maga idején haladó) múlthoz való visszatérés lenne a jövő útja; a jövő útja a szocializmus, de aki az utóbbinak legádázabban ellenfelét, a Mac-Carthismust elszántan támadja, objektíve akkor is szolgálatot tesz a haladás ügyének, ha a subjektíve szívtárványt kerget a jeffersoni demokrácia viszonyainak visszatérését várva és óhajtvá. Nem mérhetjük le években, hogy éppen Aristophanes működése eredményeképpen ennyi és ennyi idővel hamarabb kellett a válságba és csödbe jutott athéni (s általában görög polis) társadalomnak a vezetőszerepet átadnia egy új szakaszt képviselő rabszolgatartó társadalom kezébe, mint ahogy nem tudnók kiszámítani években, mennyivel gyorsította meg egy-egy kritikai realista regényíró, mondjuk Maupassant vagy Zola a polgári társadalom hitelének lejáratását, s ezzel a szocializmus hajnalpirkadását, — de hogy jelentős mértékben hozzájárult komédiáirónk a görög rabszolgatartó rend hanyatló felének gyorsabb lepergéséhez, ez nem lehet kétséges, s így az sem, hogy az emberi haladás meggyorsításában része volt.

Befejezésül lássuk Aristophanes úgynevezett békevígjátékait. Ezek saját korában ugyanabból a társadalmi alapfelfogásból, alapérzésből fakadtak, mint költőnk más alkotásai. Háborúk természetesen folytak az athéni demokrácia felemelkedő szakaszában is. De vagy honvédő és felszabadító háborúk voltak, miként a perzsák elleni hősi harcok, vagy legálább is epizódyszerű, a békés építőmunkát

hátterbe nem szorító összecsapások, amelyeknek azonnal fegyverszünettel, vagy békekötéssel vetett véget Athén, mihelyt a körülmények józan mérlegelése ezt javallotta. Perikles korát ehhez képest egészében mint békekorszakot tartja számon — és joggal — a történelem. Aristophanes ennek a korszaknak a híve, szenvedélyesen elítéli a görög világ első borzalmas krízisének, a véres peloponnesosi háborúnak athéni társadalmát, amelyben a boldogulást, emelkedést immár csak a fegyveres harctól váró elemek bizonyulnak hangadóknak: fegyvergyártó műhelytulajdonosok, kalandorpolitikuskok és tábornokok, s munka helyett mesés hadiszákmányról álmodozó lumpenproletárok. Komédiáirónk a békéért harcolva az ó-attikai vigjáték műfajának és saját csodás talentumának egész gazdag kellékárát megragyogtatja, s emellett az egyes osztálytársadalmak háborúban kiutat kereső hanyatlási szakaszai között, minden különbségük ellenére is, annyi a hasonlóság, hogy az aristophanesi békevigjátékok sok jelenete ma, közel két és fél évezred távolából is szinte a közvetlen aktualitás ízeled lép meg.

426—25 telén a spártaiak békeajánlatot tesznek Athénnek, mire Aristophanes 425 elején (a január-február hónapokban tartott Lenaia elnevezésű Dionysos-ünnepen) színe vízi Acharnaebeliék című darabját. A kar Attika egy falusi kerületének, Acharnaenak a lakóiból áll, akik szerfelett haragszanak a spártaiakra, mert azok feldúlták földjeiket, hajlékaikat. Majdnem megkövezik Dikaiopolist, aki látva az athéni tanács okatlan háborúpártiságát, magánemberként saját személyére szólóan békét köt a spártaiakkal. Dikaiopolis először Euripidestől kölcsönöz szánalmat ébresztő koldusgúnyát, amelyben ez a tragédiatíró hőseit színe szokta léptetni, s ezzel igyekszik meghatni üldözőit; majd kimutatja, hogy a háború holmi semmiségeken tört ki, s egyáltalán nincs köze a nép érdekeihez. Erre az Acharnaebeliék (tehát a kar) egyik fele Dikaiopolis pártjára áll, míg a másik fele továbbra is kitart a háború folytatásának szükségessége mellett és a különbékét kötni merészeli Dikaiopolis ellen a kardcsörtető generálist, Lamachost hívja a színe. Midőn azonban Dikaiopolis fejére olvassa, hogy ő és a hasonszóru szájhősök fizetést kapnak nagyképű sürgölődésükért, míg a háború veszedelmeinek, szenvedéseinek javát a parasztokból lett katonák kénytelenek viselni, a kar másik fele is kezd Dikaiopolis pártjára állani. Hát még, mikor Dikaiopolishoz kezdik vásárra hozni a többi görög városok finom áruit, esemegeit, amelyeknek a háború miatt színét sem látta más Athénben! Betetőzi aztán Dikaiopolis sikerét, midőn ő maga vidám, igazi békebeli ünnepet megy megülni sok jó étellel, pajzán széplányok társaságában, míg ugyan-

akkor Lamachos, a hirtelen betörő ellenség elé kénytelen vonulni s aztán sérülve, jajgatva tér vissza.

421-ben (a Nagy-Dionysianak nevezett márciusi ünnepen) mutatta be Aristophanes Béke című darabját s röviddel rá, áprilisban létre is jött a béke Athén és Spárta között; nem Aristophanesen múlt, hogy a megegyezést rövidke idő után felrúgták a felek, s az ádáz vérontás tovább dúlt Hellas földjén és tengerén. Trygaios, a derék, szorgalmas attikai paraszt elhatározza, hogy az égbe száll visszahozni a földre a békét. Szolgáival paripául egy ganajtró bogarat tarttat jól, s aggódó gyermekeinek elmagyarázza, miért választotta éppen ezt a hátasállatot az utazáshoz. Az égben a házörzőnek hátrahagyott Hermestől hallja, hogy az istenek nem tudták tovább nézni azt az esztelenséget, amivel a görögök egymást mérszárolták, s ezért elköltöztek az ég magasabb régióiba. Csak „Háború“ maradt vissza, aki „Béke“ istennőt „Szürettel“ és „Ünnepélyel“, két kísérő szép leánnyal egy barlangba zárta, óriási sziklát hengerítve a bejárat elé. Szerencsére a „Háború“, aki éppen egy mozsárban szeretne porrá zúzni egy sor görög várost, kénytelen e művelethez új mozsárütőt keresni, mert a régiék, Kleon, az athéni és Brasidas a spártai háborús párt vezetői nemrég elestek. Trygaios az összes görögöket hívja: segítsenek elhúzni a „Békét“ elzáró sziklát, míg „Háború“ távol van; de bizony becsületesen csak az athéni parasztok dolgoznak a kő elhengerítésén, míg mások csak ímmel-ámmal húzzák a kötelet, vagy éppen séggel ellenkező irányban húznak. Mikor végre kiszabadul a „Béke“, a parasztok örömjongva indulnak földjeiket megművelni; Trygaios feleségül veszi a „Szüret“ leányt, s csak azok a fegyvergyártó műhelytulajdonosok járnak pórul, akik eddig a görögök vére hullásán gazdagodtak, és akiknek most nyakán maradt a sok háborús áru.

Miután a szicíliai expedícióban az athéni haderő színe-virága megsemmisült, s Athén szövetségeseinek egyrésze is elpártolt, minden józan ész azt diktálta, hogy Athén sietve kössön békét. Ezt a lépést kívánta elősegíteni Aristophanes 411-ben előadott Lysistrate c. darabjával (Lysistrate annyit jelent, mint „háborúbontó nő“). Míg a görög férfiak elvakultan vívják immár két álló évtizede harcaikat, az elszánt athéni menyecske, Lysistrate kezdeményezésére a hadban álló koalíciók vezető államainak, Athénnek és Spártának az asszonyai megállapodnak abban, hogy sztrájkba lépnek, nem fognak addig házastársaikat életet élni, míg férjeik végét nem vetik az áldatlan háborúnak. Eljárásuk hatékonyabbá tételére az athéni nők a fellegvárat, az Akropoliszt is megszállják, hogy a férfiak ne juthassanak az ott őrzött állami tartalékpénzekhez és ne

használhassák azokat hadi célokra. A férfiak végül sem állják a kielégítetlen vágyak kínjait, amiket a nők maguk-kelletésével s aztán az utolsó pillanatban való visszavonulásukkal a végsőkig fokoznak: megkötik a békét, a marathoni időkét, a perzsák ellen válllvetve vívott honvédő harcaikat idézve emlékeztetbe.

Közel két és fél évezrede már, hogy (egy ókori epigramma-író, a thessalonikei Antipater szavai szerint)

„Sűrűn hinti le zöld lombját az acharnai rep-
[kény,
Rátok, Aristophanes könyvei, égi művek!“

s, mégis a rengeteg évszázad távolából ma is tisztán szól a haladást elősegítő, a békét propagáló Aristophanes szava minden hecsületes dolgozó emberhez szerte a földön. De talán olyan közvetlenül, olyan élvezhetően senkihez sem szól, mint hozzánk magyarokhoz. Nekünk t. i. a magyar nyelv és stílus legnagyobb mestere, Arany János remek fordítása tolmácsolja s teszi mintegy nemzeti irodalmunk egy darabjává a 11 fennmaradt aristophanesi komédiát. Ennek köszönhető, hogy a görög szöveg ezerrétű szépsége teljes gazdagságában hathat a magyar olvasóra. A kardalok itt-ott szóhoz jutó meleg líraisága, a pergő, mindig feszült figyelmet ébrentartó drámai párbeszéd, a komikum változatos stílusesszke-zei: esküdözések és káromkodások, beszélő nevek és tréfás szóképzések, kétértelmű kifejezések és szójátékok, nevetető jelzők és a komoly tragédiát parodizáló dörgelemek, metaforák és megszemélyesítések, a művelt társalgási nyelvhez vegyített finomkodó, régieskedő, vagy rusztikus tájszólási nyelvezet alkalmazásai, — mindez többnyire olyan mesterkéletlen, eleven Arany fordításában, mintha eleve magyarul íródott volna. S Arany megvalósítja azt is, ami talán legnehezebb napjaink Aristophanes-fordítójának: a komikum olyan durva és obszcén elemeinek lényegében csonkítatlan és mégis a mai ember számára is olvashatóvá tompított visszaadását, amelyek hangfogyó nélkül ránk művésziellenül hatnának, de amé-

lyek elhagyása torzová silányítaná a görög eredetét. A gyermeknek sok minden jól áll, ami a meglett embernél neveltlenség; innen van, hogy a Marx szerint az emberiség gyermekkorát képviselő görög művészet ó-atikai komédiája, amely költőnk idején mindössze 50 éve vált irodalmi műfajjá, telítve van még az ősközösségi világ maradványait őrző parasztünnepek vaskos, földszagú tréfacsinálásával, mosdatlan szájú gúnyolódásával; s bár Aristophanes kétségtelenül joggal dicsekedhetett azzal, hogy a tudatos politikai nevelő törekvés központba állítása mellett sok öncélú trágárság kiküszöbölésével is hozzájárult a vígjáték megneveléséhez, — a mi szemünkkel, az emberiség felnőtt korából visszanézve ő sem egyéb, mint akinek Geothe mondta: „A Gráciák neveletlen kedvence“.

Mit mond a messzi évezredek távolából a ma is tisztán felénk csengő aristophanesi szó? Először azt, hogy időállót, nagyot, igazán értékeset csak az alkothat, aki úgy él együtt az őt körülvevő közösséggel, aki olyan felelősnek érzi magát a társadalom élete alakulásáért, — mint komédiaírónk egykor. Másodszor azt, hogy a közügy szolgálatában csak akkor járunk helyes úton, ha ez az út a haladás, a jövő irányába mutat, — mint ahogy objektíve a haladás útján segítette előrejutni a rabszolgatartó társadalmat Aristophanes valaha. Harmadszor azt, hogy a tömegek uralma, a demokrácia a haladás nagy előrelendítője, — mint amilyen java idején, Aristophanes nevelkedésekor a szabad polgárok számára az athéni demokrácia volt. Negyedszer azt, hogy igazi demokráciát s így lendületes haladást is hiába várni egy társadalomban, amely lenézi a munkát és dologtalanul szeretne boldogulni, — miként az Aristophanestól olyan kíméletlenül leleplezett hanyatló athéni világ hangadóit tették. Végül azt, hogy az emberi boldogság, a munka életeleme a béke; minden erővel alkotó békéért harcolni a háború vér-és kintengerén élősködők ellenében a legszen-
tebb emberi kötelesség, — amelyet olyan híven teljesített 2400 esztendeje az Akropolis márványcsodái tövében Aristophanes.

Szádeczky-Kardoss Samu

Móra Ferenc szülőháza

Móra Ferenc jeles írónkról, Kiskunfélegyháza szülöttéről 1927-ben Juhász Gyula rövid életrajzot írt a *Literatúra* c. szépirodalmi lapban. Megírta, hogy 1879. július 19-én „nagy volt az öröm Félegyházán a Daru-uccában, mert Móra Mártonnak a felesége, Juhász Anna egészséges fiúgyermeket szült, akit Ferenc névre kereszteltek”.

A lap a cikk mellékleteként egy nádtetős, magas héjazatú ház fényképét is közölte. Az udvarban készült fénykép népes családot, asszonyokat, gyereket is ábrázol, s még egy szemelgető jókora süldő és malacka is a fényképész lencséje elé került. A kép alatt ezt olvassuk: „Móra Ferenc szülőháza Kiskunfélegyházán a Daru-uccában. (Ma már nem áll.)”¹

Néhány évvel a *Literatúra* Móra-számának megjelenése után, 1932-ben, Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára emlékkönyvet adtak ki. Ez írónkról szóló emlékezését, jellemzését így kezdi:

„Amikor Móra Ferenc 1927-ben nézegette egy folyóiratban azt a képet, amelyik alatt ez olvasható: „Móra Ferenc szülőháza Kiskunfélegyházán a Daru-uccában” megjegyezte, hogy dehogy is született ő ilyen úri házban. Pedig a ház a legszerényebb nádfedeles házikó, az udvar felőli ajtó előtt népes család látható, az előtérben pedig egy disznó túr . . .

— Ha nekünk valaha ilyen disznók lett volna! — sóhajtotta Móra.”²

A fenti szövegből, idézetből mindenki azt gondolhatja, hogy Móra Ferenc csupán azért töprengött, nem akarta elismerni szülőházában a fényképen közölt „úri házat” — bár csak nádtetős volt — mert a fényképre került malacok nagyobb jólétről tanuskodtak, mint amilyenben az ő családja élt. Mórának azonban más oka is volt, hogy szerényen óvást emeljen a közölt „szülőház” hitelessége ellen, mégpedig az, hogy Mórának Daru utcai háza nem is ilyen nádtetős ház volt, mint amilyent a *Literatúra* szülőházként bemutatott, hanem előbb deszkatetős, majd újjáépítése után szindelytetős ház.

Ezt a legmegbízhatóbb szemtanú, Móra István bizonyítja. A Daru utcai Móra-ház hitelesebb leírását mástól nem is várhatnánk. Midőn szülei 1878-ban a Daru utcai házat megvették, akkor ő már 14 éves volt, elvégezte a gimnázium IV. osztályát. Utána két évig Kecskeméten tanult, majd ebben a házban lakott, mint kiskunfélegyházi tanítóképzős növendék, 1881.—1885-ben. Móra István a Daru utcai házokról így emlékezett meg:

„Azt a mostani Móra Ferenc uccai, akkor még Daru uccai házat régebben megvette édesapám, öregapám javallatával, még 78-ban . . .” — Móra István 1879-ben ment Kecskemétre a piaristákhoz kredenciális diáknak, s 1881 nyarán, a gimnázium VI. osztálya után határozta el, hogy nem lesz piarista, hanem a kiskunfélegyházi tanítóképzőben folytatja tanulmányait.

A ház eredeti állapotáról Móra István így ír: „Én Kecskemét előtt láttam kétszer azt a házat, voltaképp félházat. Deszkateteje volt. Görög ács is alkalmasint ideigvalónak szánta szegény a deszkatetőt s úgy spórolta össze innen-onnan. Mikor én először láttam, akkor már minden deszka két széle összeperdült és engedelmet adott hónakesőnek be a padlásra”. Elmondja még, hogy a házat egy kolerában meghalt, Görög nevű ács hagyatékából vették licitáción.³

A deszketőt már Móra Márton bontatta le, s mindjárt zsindeletet rakattak rá: „Édesapánknak édesanyánknak öregapánktól öröklött minden szándéka az volt, hogy egy kicsit föl is emeltetik a tetőt, *sindelre* is veszik... Én nem láttam a sindelezést, se a beköltözést az új fészekbe...” — írja tovább Móra István. Időközben volt ugyanis kecskeméti diák. Később Móra István így folytatja: „Nyolcvan nyarára hogy hazamentem, zsindeyre volt véve az új ház. Félház, mert a belső vége nem a mienk volt.”⁴

Móra István kétségkívül hiteltérdemlő előadása szerint tehát a Daru utcai Móra-ház sohasem volt nádtetős. Ezért a *Literatúrában* közölt „szülőház” nem lehet hiteles. Egyébként a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban ma is megvan az a fénykép, amelyről a *Literatúrában* megjelent „szülőház” kliséje készült, csak olyan felirat nincs rajta, amely arra utalna, hogy ez lett volna Móra Ferenc szülőháza. A Daru utcai Móra-házat egyébként is már az 1900-as évek elején lebontották, a mai utcára kifordított ház épült a helyén. Kinek jutott volna eszébe, hogy Móra Ferenc jövődó írói nagysága érdekében a régi házat lefényképezze? Valami tévedés folytán állíthatták tehát a Kiskun Múzeum egyik fényképéről, hogy az Móra Ferenc szülőháza, s jelenhetett meg ebben a minőségben nyomtatásban is.

A régi Móra-ház lebontását természetesen minden Móra-tisztelő és irodalombarát mélyen fájlalja. Bizonyára az a vágy kerített elő egy olyan fényképet, amelyről állíthatták, ez Móra Ferenc szülőháza. hogyha már a házat le is bontották, legalább fényképünk legyen róla.

Juhász Gyula is keserűen szól a magyar írók szülőházának szomorú sorsáról, lebontásukról, megnebecsülésükről:

„A szülőház, amelytől Móra Ferenc a középiskola után búcsút vett, ma már csak emlékhely. Lebontották, mint ahogy nálunk általában a nemzeti sportok közé tartozik a költők szülőházának lebontása. Pindarosét még az ellenség is megkímélte, de nálunk félnek tőle, hogy a példa vonz és még egy költőnek kedve támad, hogy megszüllessék benne...”

Móra Istvának mélyen élt az emlékében a Daru utcai kéttablakos, zöld zsalugátéros, zsindeletetős régi Móra-ház. Helyén a mai négyablakos, polgári ízlésű lak épült. Azóta is, hogy Mórának eladták, változtak a gazdái. Volt koresma és más egyéb. Szomorúan kellett belenyugodni abba, hogy a régi ház már nem támasztható fel. Legalább a helyét övezzé tisztelet és kegyelet.

A régi Daru utcai Móra-ház helyén épült házon helyezték el 1929-ben, Móra Ferenc kiskunfélegyházi díszpolgárrá történt megválasztása alkalmából, az író születése esztendejének 50. évfordulóján az alábbi szövegű emléktáblát:

A város lakosságának megbízásából
örök emlékezetül ezen úton tudatjuk mindenkivel,
hogy 1879 július 19-én e házban született

M Ó R A F E R E N C

kiváló író és hírlapíró

Kiskunfélegyháza város díszpolgára.

Kiskunfélegyházán, 1929 június 9.

A városi Tanács.

A lebontott szülőházak nem szoktak poraikból megéledni. A nagy mesemondó szülőházával azonban valami hasonló történik az alábbiakban, mégpedig nem mesében, hanem rideg tények, okmányadatok alapján, a kutató tudomány segítségével.

Előbb azonban nézzük meg, mit tudhatunk meg a Daru utcai Móra-házról.

Ez a félház hosszú ideig volt a Móra-család tulajdona, lakóhelye. Móra István tudósít róla, hogy 1878-ban vették meg. — 1896-ban, Kiskunfélegyháza város *Beü-*

spros Lakjegyzéke még Móra Márton és Juhász Anna tulajdonaként tüntette fel ezt a III. tized, Daru utca 1194. sz. házat.⁵ A figyelmet már itt fel kell hívnom: jól jegyezzük meg, a Daru utca a III. tizedben volt. „Tized”-nek régen a városkerületeket nevezték. — Néhány évvel későbbi, 1901-ből való névjegyzék szerint a Daru utcai 1194. sz. ház már Szabó Fülöp és Solymosi Eszter tulajdona.⁶ Ez az összeírás a régi utcánév és házszám mellett már az utcák új neveit, a házak új számait is feltünteti. A Daru utcából Kinizsi utca lett, az 1194. sz. házszámból 37-es szám. A Daru utca tehát, mielőtt Móra Ferenc utca lett, mintegy három évtizedig Kinizsi utca is volt. Amíg azonban Mórának ott laktak, mindig Daru utca volt a neve.

A kiskunfélegyházi telekkönyv irattára a háborús években megsemmisült, így a Daru utcai Móra-ház adásvételével kapcsolatos kérdések egész pontosan nem tisztázhatók. A ház telekkönyvi betétlapja már Szabó Fülöp és neje tulajdonosokkal kezdődik.⁷ Ők 1913-ban Kovács Bertalannak adták el a házat, tőle pedig 1917-ben Weber Efraim és társai vették meg. A ház ma is a Weber-család tulajdona. Kovács Bertalan asztalosmestertől nyert értesülesem szerint ő 1913-ban már az újjáépített házat vette meg. Úgy emlékszik, hogy a házat 1906 táján építették újjá.⁸

Móra István „Hazaemlékezései”-ből tudjuk, hogy a Daru utcai ház 1880 nyarán már zsindeletetős volt, szülei itt laktak. Ennek, hogy a Móra-család az 1880-as évek elején ide költözött 1881-ből okmánybizonyítéka is van: 1881. szept. 28-án itt született Mórának Mária nevű gyermeke. A keresztelési anyakönyvi bejegyzés szerint a szülők ekkor a III. tized 1162. sz. házában laktak.⁹ Ez a későbbi III. tized 1194. sz. házzal azonos. A házszámozás ugyanis ekkor még Kiskunfélegyházán is úgy történt, hogy elkezdték az I. tized szélén (az ú. n. Kalvária-soron), és folytatódott a II., III. és IV. tizeden át, a város másik széléig. Az egyes években időközben új házak épültek, s ezért, különösen a magas számú házak számozásában lényeges változások álltak elő. Kiskunfélegyházán 1896-ban még nem volt utcák szerinti házszámozás. 1901-ből származó névjegyzék viszont a régi, 1-től 1840-ig haladó számozással párhuzamosan a házak új, utcák szerint történt számozását is feltünteti. A házak később megint új számot kaptak, amikor az utcák mindkét oldalán külön, páros és páratlan számokkal történt a megjelölés.

A továbbiak szempontjából szükség volt erre a kis városrendészeti tájékoztatásra. Szükség van még különösen annak kiemelésére, hogy *Móra Ferenc születése idején Kiskunfélegyháza négy „tized”-ből állott, a Daru utca pedig a III. tizedben volt.*

Ennek ismeretében Móra Ferenc életrajzának kutatójára nagy meglepetést tarogat az ő keresztelési anyakönyvi bejegyzése!

E szerint *Móra Ferenc*, Móra Márton iparos és Juhász Anna 1879. július 19-én született és még aznap megkeresztelt gyermeke születésekor a „Lakhely, házszám: I. t. 52.”¹⁰ Móra Mártonéknak ez a lakása tehát, ahol a keresztelési anyakönyv bizonyága szerint Móra Ferencnek születnie kellett, semmiképpen sem azonos a III. tizedben volt, Daru utcai házzal! Márpedig abban az időben nem voltak szülőotthonok, a dolog rendje-módja az volt, hogy a születés a szülők lakásán történt.

Arra gondolhatnánk, hogy talán az anyakönyvi bejegyzés téves, Mórának az abban a következő év elején, 1880. február 28-án meghalt egy kisgyermekük, László difteritiszben. Másnap temették. *A szülők lakhelye és lakásuk házszáma ekkor is: „I. t. 52.”*¹¹ A temetés miatt pedig szükség volt a lakás, házszám pontos feljegyzésére.

Két okmánybejegyzés is bizonyítja tehát, hogy Móra Mártonék az 1879. július és 1880. februárja közti időben, vagyis legalább 8 hónapig *Ferenc születésekor, illetőleg László nevű kisfiuk halálózásakor még nem laktak a III. tized Daru utcájában, hanem az I. tized 52. sz. ház volt a lakásuk.* 1881-ben, azonban, amikor Mária nevű gyermekük született, lakásuk már kétségkívül a Daru utcában volt.

Móra István emlékezése szerint 1880 nyarán szülei már a Daru utcai házban laktak, sőt ekkor már a ház zsindeletű volt. *Ferenc tehát még egy éves sem lehetett, midőn szülei az I. tized 52. sz. házból a III. tizedbeli Daru utcai házba költöztek.*

A legközelebbi teendő ezután természetesen ennek az I. tizedbeli 52. sz. háznak a felkutatása, hiteles megállapítása, azonosítása volt. Ebbeli fáradozásom nem maradt eredménytelen. A régi I. tized 52. sz. ház mai megfelelőjét kétséget kizáróan sikerült megállapítanom. Az eredmény jelentőségét fokozza az, hogy a régi I. tized 52. sz. házat nem bontották le, az fennáll eredeti állapotában. Csupán építettek hozzá. Régen ugyanis a ház nem nyúlt ki az utca vonalára, hanem az udvar belső részében volt csak lakóépület. Utóbb ezt megtoldották, ki az utca vonaláig.

Móra Ferenc lebontottnak vélt szülőházát így lehetett feltámasztani.

Ez az állítás szinte hihetetlennek tűnik fel, annyira köztudattá vált, nemcsak Kiskunfélegyházán, de szerte az országban, Móra Ferenc műveinek, életrajzának ismerői körében, hogy ő a Daru utcában született. Móra Ferencnek a *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* c. könyve is ebben a tudatban erősítette meg az olvasót, bár tudnunk kell, hogy ez a munka már csak Móra halála után, 1935-ben jelent meg. A Móra-család köztudatában is az él, hogy Ferenc a Daru utcában született. Így tudja ezt Móra Ferenc 15 évvel idősebb bátyja, *Móra István* is. A most 90 éves Móra Istvánhoz személyesen fordultam, vele ismételt levelet váltottam ebben a kérdésben. Arra, hogy Ferenc másutt, és nem a Daru utcában született, nem tudott visszaemlékezni. A Móra-családból egyedül *Móra Ferenc húga, Tóth Istvánné Móra Juliska* közölte velem, midőn 1955. március havában Szolnokon felkerestem: „úgy emlékszem, édesanyám azt mondta, hogy mikor a Daru utcába költöztek, Feri már megvolt“.

A kérdés megvilágítása érdekében röviden érintenünk kell a *Móra-család félegyházi életét, lakásváltoztatásait*. Erről *Móra Istvánnak* vannak értékes tudósításai. A múlt század végén megjelent *Atyjámfiai* c. novelláskötetében kiskunfélegyházi lakásaikról pl. így emlékezett meg:

„Le-föl az utcákon jövök-mék. Sorra veszem a tizedeket... s ha csak azokon az utcákon megyek is végig, a hol valaha laktunk — bejárom a java várost. Itt kegyelemből laktunk, emitt árendában, ez a ház meg itt, ez, az aranykéz-utcai, már majdnem egészen a mienk volt, mikor a kezünkről letudta Kislaczi-varga.

Néhol megtévedek; nem tudom egész bizonyossággal megmondani, harmadik voltunk-e a sarokhoz vagy a negyedik. De meg ki is vették ezeket a házakat a régi jegyükből egészen. Egyiket fölemelték, a másikat meggörbítették, lefölvéggel fordították, — van, a kit meg egészen lebontottak, elhordtak s csináltak a helyén kertet, új utcát, térséget.”

Egy házról Móra István csak gyanítja, „hogy az az, a hol csak egy télen laktunk, mert borzasztó hideg volt a szobája. Bekukucskálok a kapuján s csalódba kapom el a szememet.

— Nem az... ez sem az, nem...”¹²

Móra Istvántól tudtam mégis legtöbbet a Móra-család félegyházi lakásairól, házairól, részint személyes látogatásom alkalmával, részint pedig a *Félegyházi Közlöny* c. újságban, 1929—1930-ban közölt *Hatvan év után* c. visszaemlékezéseiből.

Másrészt fontos támpontok, források az anyakönyvi bejegyzések. A szegény Móra-család örömeinek, gyermekáldásainak és nagy csapásainak, gyászainak, emlékei ezek. Móra Mártonéknak tíz gyermekük született, s közülük hét kiskorában meghalt. Mindezekről feljegyzések maradtak az anyakönyvekben. Egy eset kivételével az anyakönyvekben mindig feljegyezték a szülők lakásának házszámát, legtöbbször a tized számát is. A Móra-család kiskunfélegyházi lakásairól így, a szülők házassági anya-

könyvének bejegyzésével együtt, különböző évekből (1861—1884-ből) *17 okmányadat* áll rendelkezésünkre. Ezek összegezéséből a következők állapíthatók meg:

1. A Móra-szülők házasságkötése idején, 1861-ben lakásuk a *II. tized 522. sz.* ház volt. Ez volt a Juhász-nagyszülők háza. Itt született 1863-ban Anna, 1864-ben István, 1867-ben Róza, 1868-ban az első János, 1869-ben a második János nevű gyermekük. Közülük Annát, Rózát és az első Jánost ebből a házból is temették el. 1861—1896-ben tehát Mórának lakása, családi háza ez az 552. sz. ház volt. Az utcát akkor Széles utcának nevezték. Később Deák Ferenc utca lett. Ma Kilián György utca a neve. A régi 522. sz. háznak a mai 18. sz. ház felel meg (Mallár István kádár háza, az első köz sarkán). — Móra István több gyermekkori emlékéiről szól e házzal kapcsolatban, midőn „*lelke földrajza szerint*” bejárja a régi Félegyházát, leírja lakásaikat. Azt is megemlíti, hogy innen 1870-ben költöztek el.

2. Mikor Mórának László nevű gyermeke 1871-ben megszületett, akkor már valóban máshol, az *1300-as házban* laktak. Ez a ház a III. tizedben volt. *Hatvan év után c.* visszaemlékezéseinek ciklusában Móra István erről a „Kompektor-utcájában” lévő házukról is apró gyermekkori élmények elmondásával emlékezett meg. — Az utca valódi neve Könyök utca volt. Később Szapáry utca lett, ma Héderi Antal utca. Mórának háza az utca végén lévő szögletnél volt. Nem sokáig laktak itt, mert a házat az egyik örökös visszaperelte tőlük.

3. A következő anyakönyvi bejegyzések már a *II. tized 443. sz.* házat tüntetik fel Mórának lakásaként. Itt született az első Ferenc nevű gyermekük 1874-ben, itt is halt meg 4 éves korában 1878-ban. Ugyancsak itt halt meg a 9 éves János, szintén 1878 tavaszán. Mindkettő halálát „*rencsolék*”, vagyis difterisz okozta. — Móra István ezt a félházukat is részletesen leírta, a 443. házszámot is megemlítette. Mikor itt laktak, az utcát még Szent János utcának nevezték. Később Andrássy utca lett belőle, ma pedig a József Attila utca. Az övék azonban a ház belső vége volt. Ennek a kiskapuja az akkori Céhház utcára (ma Mártírok u.) nyílt.

4. Amint már arról fentebb is szóltunk, 1879-ben és 1880-ban két anyakönyvi bejegyzés az *I. tized 52. sz.* házat jelölte meg Mórának lakásaként. Az anyakönyvi adat tanúsága szerint itt született frónk, a szülők második Ferenc nevű gyermeke, s alig fél évvel az ő születése után itt halt meg 8 éves korában Móra László, szintén difteritiszben. Ez a ház még ma is fennáll a *Szarvas utcában*. Az utca neve is a régi idők-től kezdve napjainkig változatlan.

5. Végül a *III. tizedi 1162.*, illetőleg más bejegyzések szerint 1158. sz. házban született 1881-ben Mária, 1884-ben Julianna nevű gyermekük. Itt halt meg Mária 1883-ban. Ez a nevezetese Daru utcai, ma Móra Ferenc utcai ház.

Móra István visszaemlékezései, közlései mindenben megegyeznek az anyakönyvi adatokkal. Csupán az *I. tized 52. sz.* házban való lakásukról, az ezzel összefüggő eseményekről nem közöl adatokat. Ennek azonban az a természetes magyarázata, hogy éppen *1879—1880-ban*, amely időből az anyakönyvi bejegyzések az *I. tized 52. sz.* házat jegyezték be Mórának lakásául, *Móra István a kecskeméti piaristáknál volt bentlakó kredenciális diák*. Arról azonban, hogy szülei az *I. tizedben*, a *Szarvas utca egy másik házában is laktak*, közvetlenül azelőtt, hogy ő Kecskemétre ment tanulni, Móra István is részletesebben szólott.

A Móra-szülők ugyanis másutt is laktak, nemcsak azokban a házakban, amelyekben gyermekük született vagy halt meg. Így kétségtávolan *laktak az I. tized 60. számú házban is*. Móra Istvánnak erről szóló közléseit alább ismertetjük.

Amikor Móra István *Hatvan év után c.* visszaemlékezéseit írta, egyik félegyházi öreg barátja, Csillag József, félegyházi közismert nevén „Piktor Jóska”, Móra István

közléseire néhány ellenvetést tett. Kedélyes, baráti hangon és nem lényeges kérdésekben, hanem csak olyanokban, hogy melyik esztendőben volt jó bortermés, melyikben a mindent elpusztító májusi fagy. A Móra Istvánnal való hírlapi levélváltást, a régi Félégyházára való visszaemlékezéseit Csillag József utóbb külön füzetben is kiadta, mégpedig *Móra Ferenc előszavával*.¹³ A meghatóan kedves kis vita, emlékezetpróba során Móra István ezt írta „Piktor Jóskának”: „Közös ránkmaradt örökségünk... a hűség: a mi időnkhez. Nem a pontosság, hanem a hűség ahhoz a földhöz, aki nekünk a Betlehemünk.”

Tovább azt írja: olyan rég volt a gyermekkoruk, hogy „elegendő ok van hozzá, az emlékezetünk *múterja* már szalajtson”¹⁴

Az 1878. esztendőre azonban Móra István pontosan visszaemlékezett: „Bezzeg, emlékszek én a Te bőved 78-adra is. Már akkor ott laktunk a Bakos uccájában, Tarjányi Deme Antalnál. Már akkor öregapám nem élt... Ketten voltunk Lacikával... Fehér szíjjártó volt a végső lakócimboránk.”

Fontos tudnunk, hogy ez a *Bakos utcája az I. tizedbeli Szarvas utca volt!* Ennek az utcának a sarkán állt Bakos Imre kovácmester jeles háza. Erre még ma is többen emlékeznek.¹⁵ Az 1896. évi kiskunfélegyházi „Betűsoros lakjegyzék” szerint is Bakos Imre háza az I. tized, Szarvas u. 61. sz. ház, Tarjányi Deme Antal háza pedig a sarok utáni első ház, az I. tized, Szarvas u. 60. sz. ház.¹⁶ Ma már ez a ház sem áll fönn régi állapotában. Telkén két ház is épült, a mai Szarvas u. 1. és 3. sz. ház. Móra István közli, hogy szülei ide 1878-ban költöztek, mivel a megvett Daru u. házba még nem tudtak beköltözni. Itt laktak még az 1879. év első felében is. Erről Móra István a következőket írta:

„Elég az hozzá, hogy én még a Bakos uccájából, a Tarjányi Deme Antal házából mentem el Kecskemétre 79-ben. Édesapám vitt át Kecskemétre... Ez pedig augusztusi mi vásárunk után történt...”¹⁷ Móra István úgy tudta, hogy Lacika nevű testvérét is „még Tarjányi Antal házából temették”, s Lacika akkor „egyetlen testvére volt.”¹⁸ Pedig az anyakönyvi bejegyzések tanúsága szerint Móra Ferenc 1879. július 19-én született, Lacika pedig 1880. február 28-án halt meg. Mikor tehát Lacika meghalt, Móra Istvánnak már volt egy másik kisöccse is, *Ferenc!* Csakhogy István erről, Ferenc születéséről, születése helyéről akkor már nem értesült, mert szüleivel megszakadt a szoros kapcsolata, mióta Kecskeméten bentlakó, kredenciális diák lett. Azt sem tudhatta, hogy Lacika öccsét nem a Tarjányi Deme Antal házából temették el 1880. feb. 29-én, hanem nyolc házzal lejjebb lévő házból, a Szarvas u. akkor 52. sz. házból. Azt sem tudhatta, hogy ide, ahol már Ferenc is született, a szülei mikor költöztek. A szülők nem is közölték Kecskeméten tanuló-diák fiukkal Ferenc fiúk megszületését. Meglepetésnek tartogatták számára, ha majd a szünidőre hazatér. Erről Móra István így emlékezett meg:

„Kredenciálisokat nem volt szokás vakációra hazaereszteni, könyörgésre, hogy nagyon szeretném már édesanyámat látni, s hogy a karácsonyi értesítőm is ember-séges volt, áldott piarista rektorom, Illésházy János, hazaeresztett 79 karácsonyára. — Karácsony estéjén érkeztem haza a Daru-uccai házba, kit csak kívül láttam még ez-előtt...” Mikor a szobába lépett: „csak láttam, hogy bölcső van a nagyágy előtt. — Néztem. Megcsókoltam Feri öcsémet szóltan. S akkor tört ki a szó édesanyánk kebeliből:

— Visszaadta az Isten a Fercsike fiamat, fiam...”¹⁹

A fenti adatok szerint azonban ez a karácsonyi találkozás 1879-ben nem történt a Daru utcában, mert még Móra Lacikát is az I. tized 52. sz. házból temették el 1880. február 29-én. Ha a találkozás 1879. karácsonykor volt, akkor még a Szarvas

u. 52. sz. házban kellett történnie. Vagy ha István Feri öccsét először a Daru utcában látta meg, akkor ez nem lehetett 1879 karácsonyakor.²⁰

Móra Istvántól: kedves Pista Bátyámtól, aki mint félegyházi embert olyan nagy szeretettel fogadott, készséggel állt rendelkezésemre, hogy családja félegyházi életéről adatokat közöljön, s akinek itt is köszönetet mondok, hogy az adatgyűjtésben olyan nagy segítségemre volt, bocsánatot kell kérnem, amiért Móra Ferenc szülőházának kutatásában az okmányadatoknak elsőbbségi jogot kell adnom. Hogy ő szüleinek a Szarvas utcában volt, I. tized 52. sz. lakásukra nem emlékszik, annak teljesen elegendő magyarázata, hogy 1879–1881-ben két évig távol volt Kiskunfélegyházától, bentlakó kredenciális diák volt a kecskeméti piaristáknál. Még Feri öccse születéséről is csak akkor szerzett tudomást, amikor szünidőre hazaengedték.

Azt tehát, amit az anyakönyvek feltüntetnek, hogy a Móra-szülők nemcsak a Szarvas utca 60. számú Tarjányi Deme Antal-féle házban, hanem ettől nyolc házzal lejjebb lévő másik Szarvas utcai házban, az I. tized 52. sz. házban is laktak, itt született Móra Ferenc 1879-ben, és itt halt meg Móra László 1880-ban: végeredményben *okmányokkal bizonyított ténynek kell elfogadnunk.*

Végül lássuk *e ház felkutatását*, az I. tized 52. sz. háznak megfelelő mai ház megállapítását. Ezt részint régi összeírások, kataszteri térkép, telekkönyvi adatok segítségével, részint a helyszínen végzett tájékozódás, érdeklődések révén sikerült elvégez-nem. Olyan idős ember természetesen már nem él a környéken, de egész Kiskunfélegyházán sem, aki arra emlékeznék, hogy Móraék 1879-ben az I. tized 52. sz. házban laktak. Élő személyek csak a ház későbbi sorsáról tudtak felvilágosítást adni.

A ház volt gazdájáról megállapítható, hogy a Szarvas u. 52. sz. ház 1896-ban Juhász Urbán s Kiss Márton és felesége tulajdona volt.²¹ Feles ház volt tehát, két gazdáé. Az ó-plébániai bejegyzések szerint 1879-ben lakott itt még egy Trombitás János nevű ember is, feleségével, Tarjányi Máriával. Ebben az évben ugyanis az I. tized 52. sz. házban nekik is gyermekük született.

Az 1901-es kiskunfélegyházi névjegyzék közli, hogy az 52. sz. ház új házszáma *a 15. szám lett.* A tulajdonosa ekkor már Juhász István és neje, Czákó Franciska. Egy 1886-ból származó kataszteri várostérkép alapján a helyszínen is meg lehetett állapítani, hogy a régi I. tized 52. sz. háznak a későbbi Szarvas u. 15. sz. ház felel meg. A telek helyrajzi száma: 984.

A telekkönyvi adatok a régi 52. sz., majd Szarvas u. 15. sz. ház mai megfelelőjét teljesen hitelesítik.

A 984. hr. sz. Szarvas u. 15. sz. házat 1901-ben Vereb Ignác és rokonsága vette meg. A ház tulajdonjoga 1937-ben Vereb Ignác leányára Vereb Máriára szállt. Itt már azt is közlik, hogy a régi 15. sz. ház az utca házainak páros és páratlan oldalon történt megszámozása után a *Szarvas u. 19. sz. házszámát* kapta.²² Végül Vereb Mária 1952-ben a házat Kiss Jánosnak és felesége, Papp Zsuzsannának adta el. Ők a ház jelenlegi tulajdonosai.²³

A volt I. tized 52. sz., majd Szarvas u. 15. sz. ház kétségtelen megfelelője tehát a mai Szarvas u. 19. sz. ház.

Vereb Mária volt tulajdonos erről a házról a következőket közölte velem: ők a házat Juhász Istvántól vették meg, aki gazdálkodó, tanyán lakó ember, távoli rokonuk volt. Mikor a házat megvették, akkor annak még csak *a belső része, a mai régi épület* volt meg és egy kis keresztépület az utcára. Ez utóbbi nem lakásul, hanem melléképületnek szolgált. A házat az 1900-as évek elején ők építették ki az utca vonaláig. Később is, mikor ők már az újonnan épült házrészben laktak, az alsó épületet lakók-

nak adták ki. Lakás volt egészen addig, amíg a jelenlegi tulajdonosa meg nem vette.

Ebben a régi épületben két szoba volt, közöttük szabadkéményes konyha, továbbá egy nagyobb és egy kisebb kamra. Jelenleg azonban ez a régi, I. tized 52. sz. alacsony, rossz nádtetős ház, amelyben az anyakönyvi adat szerint Móra Ferenc született, nem lakóépület, hanem egyrésze istálló, a többi része kamra, gazdasági épület. (A fényképét a Tiszatáj címlapján közöljük.)

Kiskunfélegyháza városának és Móra Ferenc tisztelőinek kegyeletes érzésén, az ebből várható elhatározásokon, áldozatkészségen múlik, hogy Móra Ferenc felkutatott, poraiból feltámasztott szülőháza méltó megbecsülésben részesüljön. A régi Daru utca természetesen tovább is Móra Ferenc utca maradjon, hiszen Móra Ferenc csecsemő korától felnőtt gimnazista koráig itt élt. Szülővárosáról első emlékei ide kapcsolják, s ezt az utcát tette halhatatlanná nőveiben. Az öreg, nevét még soha sem változtató Szarvas utca is megérdemli azonban, hogy ezentúl olyan nevet kapjon, amely a Móra-család itteni lakásaira, Móra Ferenc itteni születésére emlékeztet.

Mezősi Károly

JEGYZETEK:

1. Móra Ferenc ezeregy élete címen. *Literatura*, 1927. novemberi szám, 332. l.
2. Emlékkönyv Móra Ferenc 30 éves írói jubileumára. Budapesti, 1932. 3. l.
3. Móra István: Hatvan év után. Hazaemlékezések. — 9 sz. közlése a *Félegyházi Közlöny* 1930. febr. 24-i (10.) számában.
4. Uo., 11. sz. közlés, márc. 30-i (14.) sz.
5. *Betűsoros lakjegyzék a Kún-Félegyházára adózó városi és pusztai polgárokról. Összeállította Politzer Vilmos. 1896. 95. lapon.*
6. *Kiskún-Félegyháza város ház- tanya- és szőlőtulajdonosainak névjegyzéke. — Kiadta Vesszősi József, Kiskunfélegyháza, 1901. 36. l.*
7. A kiskunfélegyházi járásbírótság telekkönyvi hivatalában a 2227. sz. betétlap. A Daru utcai Móra-ház helyrajzi számai: 1725/1 és 1725/2.
8. Kiskunfélegyháza város 1906-ból származó részletes térképe a Daru u. 1725/2. hr. sz. házat már a mai állapotában, az utcára elfordított háznak rajzolja. (A térkép a Kiskun Múzeumban.)
9. A kiskunfélegyházi ó-plébánia ker. anyakönyve, XIII. köt., 1881. évi 1021. sz. bejegyzés (416. l.).
10. Uo., keresztielési anyakönyv, XIII. köt. (1876—1882.), az 1879. évi 739. sz. bejegyzés, a 262. lapon.
11. Uo. halotti anyakönyv, VII. köt. (1874—1882.), 1880. évi 246. sz. bejegyzés, 363. l.
12. Móra István: *Atyámfiai. Elbeszélések. B.-pest, év nélk. — Dajkám c. elbeszélésében, 23. l.*
13. *Csillag József: Régi szelek szárnyán. Emlékezések. Móra Ferenc előszavával. Kiskunfélegyháza, 1934. — Móra ezt az előszót néhány héttel halála előtt, 1933. karácsony estéjén írta. Szeretettel ír szülővárosáról: „Gyermekkorom derűs, békés város, amelyikbe minden éjszaka hazajárok álmomba...”*
14. A *Félegyházi Közlöny* 1930. febr. 16-i (8.) számában.
15. Bakos Imre unokája, Bakos Antal is tájékoztatott erről a házról. Apja is itt lakott még. Mézesbábsi volt, Móra Ferenc is gyakran eljárt hozzájuk gyermekkorában mézeskalács-olvasót fűzni.
16. Id. lakjegyzék, 8. és 134. l.
17. *Félegyházi Közlöny*, 1830. febr. 23-i (10.) sz., Móra István 9. sz. közlésében.
18. Uo.
19. Uo., márc. 30-i (14.) sz., 11. közlésben.
20. Móra István a közelmúltban (1955. máj. 16.) levélben közölte velem: „A születési adatokból rájöttem, hogy én nem 1879., hanem 1880. decemberében jártam otthon. Ez azonban nem változtat a hitemen és emlékemben, hogy mint láttam én Feri öcsém bölcsőjét a Daru utcai házban.”
21. Id. *Betűsoros lakjegyzék*, 68. és 77. l.
22. Kiskunfélegyházi járásbírótság telekkönyvi hivatala, 6256. sz. betétlap.
23. Telekkönyvi betétlapjuk száma: 859.

Búcsú az ifjúságtól

Boda István verseskötetéről

„Féltem a világot.“ Ezzel a címmel jelent meg Boda István fiatal debreceni költő verseinek kötete az Alföldi Magvetőnél. Nem nagyképű kijelentés-e ez egy fiatal költőtől? — kérdezhetné valaki. Attól függ persze, miért, mitől félt a költő a világot. Fölapozva a címadó verset, mindjárt e sorokra találunk:

*„Féltem a világot ma már,
féltem az életet nagyon,
hogy egyszer majd az őrulet
hidrogénbomba és atom
a bolygók útját széttöri,
mint szél a viráglevelet,
s vergődő értelműkkel itt
meghalnak mind az emberek.“*

Mit félt tehát a költő a földön? Az életet, az emberi életet. Hogy ne lenne ehhez joga az embernek, különösen pedig ha fiatal és sokat vár még az élettől? Kétszeresen joga van hozzá.

Mégis mindezt így elmondani — folytatná az akadémikusok — csak egyszerű megverselése, versbeszedése egy aktuális témának, mert milyen indoka, miféle élménye lenne rá a fiatal költőnek? En pedig azt mondom: igenis, van indoka, van közvetlenül is élménye. Élménye is van, de nem abban a köznapiságban, amely e fogalommal a közvetlen érzéki benyomásokat, az élet simogatásait és tövisszúrásait érti. Mert van ennél mélyebb élmény is, amely ugyancsak benyomásokból táplálkozik, de ezek fölé emelkedik, s ezekkel összesíti. S ezt az élményt, ha utána kutatunk, meg is találjuk: „Változik az ember“ — mondja egyik vers címe: „Lassan mélyebbülnek a vágyak, (és megszorodnak az árnyak) és nyugtalanabb lesz az éjjel sok nyármélységű szenvedélytel.“ Íme, itt valami belső változásról vall a költő. Mi ez? Kutassunk tovább, hátha helyes úton járunk. Elérkezünk a „Búcsú az ifjúságtól“ című vershez:

*„Huszonöt év az is a múlté,
bőlcsebbedem, szavam is józan,
hangom is érettebben cseng már,
— — — — —
s éveimen hökkenten állok,
örizni lelkemben ma mindent,
magamat, téged, a világot.“*

Mit jelent a „Búcsú az ifjúságtól“? Leszámol a költő az ifjúkori elképzeléseivel? Más úton megy tovább? Nem. Megy tovább a maga útján, de komolyabban, felelősséget érezve az életért. Most érik igazán férfivé, pontosabban: emberré, abban az értelemben, hogy vállalja az élet iránti kötelességeket. Ez a változás. S ez nem könnyű, nem gyors, nem felszínes. Erről vall ez a szép, emelkedő lendületű költemény. Es erről beszél az egész kötet.

Ez adja tehát a versek egységét, így lehet nézni a bennük kibontakozó költői világot. Mit ezen belül sok mindent hallunk, ha így leszálunk e világba. Nagy társadalmi átalakulásról, mikor a költő „Jövőt dalol“, a „Szombatesté“ről énekel, vagy „Sorsukért perelve“ foglalkozik szűkebb hazája parasztjai életével, s a versben felparázslík „a nyiri világ títka, mélye“ és „parasztok izzó szenvedélye“. A „Cigányok“ című versben — tűnődve, „hogy az életnek milyen títka lap-pang e népben“ — ugyancsak a ma kérdései tárulnak elénk, éppúgy, mint a „Súlyos törvény“-ben, mikor egy munkahelyi „büfé“-ben fogant a vers. Az egyetemes emberi kérdésekről éppúgy hallunk, mint a gyerekkorról („Az esti tücsökadal“), vagy a szerelemről („Nyárvégi reggelen“ és „Nem feledheted“ stb.).

Miként a versek tartalma, formájuk is változást mutat; vajudást. Olyan képekkel és nyelvi fantáziával találkozunk, mint az „Elmondják nekem“ című versben:

*„Sír az ősz, köddel sir nekem,
didereg a tengeri-szár.
Biborba hull az alkonyat,
és reggel ezüstös a sár.“*
vagy a „Cigányok“-ban:
*„Az ősi nap sárga aranya
lobogva hull le a füvekre.“*

Sokat idézhetnénk még. De ezek mellett — mondhatnánk: természetesen — van sok konvencionális sor is, néha előcseng József Attila, és sokkal gyakrabban — Ady: Ady fiatalkori verseinek hangja. Nem baj. Mindaz, ami születik, nem a semmiből lesz, volt elődje, régi levegője. Es — szemlátomást — az új gondolat új kifejezést keres magának.

Az *Irodalmi Újság* június 11-i számában H. Noszov tollából szatirikus jegyzetek jelentek meg „Segítünk kritikuskainknak” címmel. „... A művet megdicsérjük — ajánlja a szerző — és bizonyításként néhány pozitív példát idézünk. Rögtön utána leszidjuk, amit néhány negatív példával támasztunk alá.” S hozzá teszi Noszov: ezt a sorrendet minden esetben követnünk kell, akár tehetséges alkotás a szóban forgó mű, akár nem; így ugyanis a kritikus mindenképp jól jár, s ha eljön az idő, büszkén verheti a mellét, hogy „én már akkor megmondtam”. Nos, én nem mondom — nem jóslólok — meg semmit, s e sorrendet se tartom be. Először azért, mert Boda István tehetsége nem vitatható. Másodszor pedig: miféle jögon jóslóknak róla, mikor magam sem vagyok idősebb. S végül — harmadszor — mert magam én sem szeretem, ha jóslóknak rólam. Tehát csupán a tényeket mondom el, s a benyomásaimat. A költő — amint vallja — a parasztságból jött. Versei főként a paraszti életéről szólnak, élményei alapján. Ez az élet még képeibe, hasonlataiba is beitatódott. Ez az az archimedesi pont tehát

számára — költészetének alapja, anyaga — ahonnét elindult a világot „meghódítani” — versbe foglalni. Innen verseinek élet-íze, valósága, nyelvének közvetlen — úgyszólván — kézzelfogható volta. S onnan, hogy annak a paraszti életnek az átalakulása — amelyből szakadt — mélyen foglalkoztatja is. Erről az oldalról érdeklik élményszerűen a mai problémák, ha nem is veti fel mindet. Ezért, búcsút mondva az ifjúságnak, az őt szülő nép mellett tesz hitet, aki elküldte „őrizni a világot”. Ez adja tartalmát felelősségérzetének, e felelősségérzet pedig fokozott igényességhez vezet. Ezt a érzést tán többen is érezzük magunkban fiatalok, akik az írást nem pusztán megélhetésnek, mesterségnek, de örökösnek, hivatásnak, küldetésnek érezzük. Ezért kell nekünk az ő szavai szerint „*vágyban és dalban igazolni, ki az ifjabb, ki az erősebb, s az igazabb is, ki a jövő aranypróbáját is kiállja*”, s megküzdenünk minden kérdéssel, amit élénk állít az élet, „*míg dal és vágy és csók és álmogyémántos keményre nem érnek*”. Ezért szívünket küldjük Boda Istvánnak.

Németh Ferenc

Tóth Endre: A forrás dala

(Válogatott versek 1933—1955 — Alföldi magvető)

Tóth Endrének 1936 óta ez már negyedik önálló verskötetét: a költő már nem „fiatal”. Verseiben megérezzük a keserű őszinteség erejét, amely döbbenetesen hiteti el az olvasóval, hogy a költőnek nem is volt fiataltsága. Az a világ nem engedte, hogy legyen. „Nem is voltam igazi gyermek... Rideg-hideg volt a világ hozzám” — így keresi a 25 éves költő az apját, kinek „gyilkosa egy vak puskagolyó volt.” (HALOTT APÁMHOZ 1939.) Már legkorábbi, 19 éves fejjel írott versei riasztó hűségű képek; de *csak képek*, amelyeknek reménytelenség-, kétségbeesés- és egyedüliség-sugallta sívár, „színtelen-színeit” nem bírja az együttérzés melege sem biztató hitté tüzesíteni. A költő mélyen vágyakozik, hisz; de közben a saját „sötét hite” ellen kénytelen küzdeni, — s ezt keményen, férfiasan megteszi — de vágyódása épp ezért elvont, homályos és *csak* a felhőkbe kívánczó: „Fel akarom törni a sárból az égbe”... Mert elhagyott-nak érzi magát — akaratát hiábavalónak és gyengének véli. Mindez azért, mert Tóth Endre nem találja helyét, nem tud összeforrt elvesztett gyökereivel. Azt írja: „A szegények közül jöttem és rokon — az ő tört szemükkel az éném. Mert velük együtt robotoltam. — éheztem, fáztam és szenvedtem — s a nehéz évek szörnyű tükrét — itt láthatod

sötét szememben”. De ugyanott: „Ha találkozol néha velük, — ne nézz a szegények szemébe, — mert nem lesz többé nyugodalmaid. — Kíméld magadat, fordulj félre.” (NE NÉZZ A SZEGÉNYEK SZEMÉBE — 1939.) — Vagy: „Se kint, se bent, mint a küszöb, — úgy élek két világ között. — Csak ténfergek, mint a gyarmok, — kit szülője kitagad... Száműzöttje két világnak... Attól estem a legmesszebb, — aki szült és aki nemzett, — s kivel a vér közös gyökér: — a lélek már idegen. (SE KINT, SE BENT — 1942.) — Így az önmagáért-önmagával vívott harcban is csak ritkák, rövidkek lehetnek az olyan győzelmek, mint BIZTALÓ, RABOK, GYERMEKEIM, ZSÁKUTCA — végül és általában *csak* a reménytelenség marad felül ilyen sötét, epés-gúnyos kacajjal: „Hétrét görnyedve a rangok előtt, — jó fiú légy s alázatos, — áld ha ütnek, ha kiloccsan velőd, — vagy valaki beléd tapos. — Gyenge legény vagy; ha mégse bírnád, — számodra más út nem marad: — a múzeumba add be írhad. — Oly egyszerű. Kösd fel magad. (MÉLY TANÁCS — 1940.)

A felszabadulás után is kísértének még a költő „koloncái” egyes verseiben, és általánosságban mintegy tartalmi-formai esésben, „fáradtságban” jelentkeznek. Hogy a költő egyre vastkosodó, színesedő reménységinkről

nem tud olyan tisztán, megragadóan, döbbenetesen szólni, mint ahogy tudott a reménytelenségről — ez sajnálatos, de érthető ezekben. A már kiforrott költőnek szinte újra kell kezdenie; hiszen meg kell találnia a fiatalágát, hogy *forrás* lehessen. Erre életünk és Tóth Endre kemény, nekivágó hangja a biztosíték. A költőtől természetesen lefoszlottak már az önmarcangolás legszálalabb kötelekei — s az új, nagyszerű, mindent betöltő „témát“ birtokbavette:

„Most láttam meg felém fordult orcád,
szülőföldem, édes Magyarország.
El voltam én eddig tőled zárva,
most találtam igazi hazámra.
Szépségedet mámorosan zengem,
a halál sem némithat el engem,
itt őrizlek szememben, szívemben.“

(A SZÁRNYAS EMBER — 1954.)

Nagyfalusi Tibor

Asztalos István: Jóska

— Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest —

Asztalos István romániai magyar író ismert és szeretik Magyarországon is. Főerőssége a novella és elbeszélés. Elbeszélésének tárgyát a múltból veszi, de a jelent, megváltozott életünk sokszínűségét is ugyanolyan plasztikusan eleveníti meg.

Hangja mesélő hang, amellyel a legbonyolultabb jellemet is úgy tudja ábrázolni, mintha most, szemünk előtt formálná meg, sorsuk érdekessé lesz előttünk, mert abban a valóságban élnek és mozognak, amit mi is nagyon jól ismerünk. Melyikőnk ne találkozott volna szerető édesanyával, akinek minden gondja a családja, mos, vasal értük. Egyik elbeszélésében Asztalos István egy ilyen édesanyát rajzol meg. Karácsony estén nem vágja le egyetlen kakasát, s itt mindenki igazat ad neki. De amikor meghalljuk nagyobb fia kifakadását, aki sírvafakad az ágyon, hogy rossz hallgatni, az apa, pedig bánatában ráront: — Ki vagy te, hogy ugatni mersz? — elszorul a szívünk.

„Mert önző a szegénység, elletketleníti az embert, akár a gazdagodás,“ — mondja egy másik elbeszélésében, amikor 2 testvér összevész a kabáton, mert nem tudják eldönteni kié legyen. A szegény gyerekek nem a szerezése áll az útjában. Ha nincs kabátja, meg kell dolgoznia érte. S összegyűjtött pénzét még anyjától is félti, mert hisz az elkölthi akkor is, ha nem akarja. Ebben a világban már a gyerek is érzi, hogy nem lehet boldogulni. Hinni is csak ideig-óráig tud, mert nagyon hamar vége szakad az ábrándnak.

Az író egyszerű nyelven, népi izzal mondja el a történeteket, hogy az ember szinte ott él köztük, s a figurákkal érez. Asztalos István még véletlenül sem üt meg hamis hangot, s ábrázol olyan képet és jelenetet, ami az életben nincs meg. Az elbeszélések olvasásakor úgy érezzük, hogy minden szereplőt

ismerünk már nagyon régről, de így még nem találkoztunk velük.

Asztalos emberszeretetre nevel és helytálásra fiatal és felnőttet egyaránt.

A kötet legkiemelkedőbb elbeszélése: „Jóska“.

Jóska egy ma játszódo elbeszélés főhőse, olyan, mint a legtöbb gyerek, illetve csak a körülményei olyanok. Ez az elbeszélés hangjában és mondanivalójában is különbözik a kötet többi elbeszélésétől. Nemcsak mondanivalójában, de szerkezetében és jellemábrázolásában is. Míg Asztalos múltban játszódo elbeszéléseinél az egyszerű, szomorú események csak úgy teremnek úton-útfélen, addig a ma gyermeke, Jóska előtt ott áll a lehetőségek egész sora. Terveit, ábrándjait megvalósíthatja, csak akarnia kell.

De az elbeszélésben nemcsak Jóska és szüleit ismerjük meg, jó tanárokat és hancurozó gyerekeket, megtaláljuk még azt a világot is, amely épp most van letűnőben. Emberekkel, akik táplálják magukban azt a hamis erkölcsöt, amire a múlt nevelt bennünket. Ezzel a hazug életről Jóska is megbarátkozik. Jóska is jó a látszat. Megelégszik azzal, hogy barátaival elhiteti: ő költő lesz, azért nem tanul, s megszerez minden olyan tárgyat, amivel feltűnhet társai körében. Ezeket a „látszat“ tulajdonságokat a ma embere mégis ki tudja magából irtani, mert idegen tőle, s idegen a társadalomtól.

Asztalos magasrendű művészi erővel, az irodalom igényes eszközeivel állítja szembe a látszatra tetszetős, de lényegében rothadt, az önzést, öntetszelgést, közösség-ellenességet tartalmazó erkölcsöt a szocialista erkölcsi szemlélettel. Gyermek és felnőtt, pedagógusok, szülők és úttörőpajtások egyaránt használnak és örömmel fogják forgatni az izléses kiállítású elbeszélés-kötetet.

Kaszás Györgyi

Madarász Emil: Tegnap és tegnapelőtt

Mégha lokálpatriotizmus is illet valaki, mégiscsak azzal kezdem, hogy mi, szegediek, különös örömmel vettük kezünkbe Madarász Emilnek a Magvető Könyvkiadó ízléses kiadásában megjelent két poemáját „Tegnap és tegnapelőtt“ összefoglaló címmel. Ez a friss, mondhatnánk — elcsépelte kifejezéssel — léleken örökifjú író-költő egyéniség ugyanis hetven esztendővel ezelőtt itt a mi Tiszatájunkon, Szeged környékén pillantott először a világba, amelynek később tudatos szemlélőjévé vált. Most közzéadott egyik poemája is a szegedi tanyavilágban játszódik, itt bújdozik Csorba Mária, kommunista parasztasszony a csendőrök elől.

Hetven esztendő és ebből ötven éven át alkotó író semmiképpen sem tartozik a fiatalok sorába. Madarász Emil mégis mainak, fiatalnak érezzük. Hangjának frissesége, a múltból és a múlttól is mának, sőt a jövőnek szóló elbeszélőkedve teszi ezt elsősorban. Sorait olvasva egyre jobban megszeretjük, s az író egybeolvad hőseivel, akiket a maguk emberei közvetlenségükkel, harcos emberségükkel föltétlenül a szívünkbe zárunk.

A „Tegnap és tegnapelőtt“ két poemája a fény, árnyék eleven kontrasztja. A „tegnap“ — az árnyék, a sötétség ideje, a Horthy-korszak rút világa — a „Még a csendőr Csorba után“ költeményben elevenedik meg, a „tegnapelőtt“, — a fény napjai, a dicsőség ragyogó világa — pedig 1919 nagyszerű eseményei, amelyből fölillantja Csihajda, az egyszerű vöröskatonára és társai alakját. Két különböző kor, de összekapcsolja hőseinek jellege: Csorba Mária és Csihajda — vagy hozzátéhetjük, hogy a Csorba Máriák és Csihajdák — ugyanabból az anyagból gyúrt hús-vér alakok, meggyőződésükért bátran harcoló, a hatalomban és bújdosásban is tudatosan célratörő, a győzelmükben biztos emberek, — kommunisták.

Az író művészetét dicséri, hogy ilyen világos összefüggést tud teremteni s ezen túlmenően valóban típusokat alkot. Nem titkolt írói szándék ez, kimondva is megtaláljuk a költeményben:

...hősök ők; a kósza Csorbák,
névtelen sok harcos anyák,
pásztortüzek, lámpafények,
köröskörül alsó tanyák,

— — — — —
... Van, ki villanyszéken hull el,
van, ki bitón s ki vadonban,
de a névtelen sok Csorba
minden fele jár-ke, ott van...

Az „ismeretlen, néma harcos, ismeretlen Csorba Mária“ alakjában sikerült megraj-

zolni és a legjellemzőbb vonásait egyesíteni „véres Horthy-emberöltő“ bújdosásba taszított pártmunkásának.

A típusnak ugyanezt a kitűnő egyénitását találjuk a „Csihajda-Legenda 1919-ből“ című poemában is. Csihajda Pál vörös matrózparancsnok a főhőse ennek az üde, derűsen egyszerű és közvetlenhangú költeménynek. Megkapó szeretettel ábrázolja Csihajda alakja révén a 19-es vörös katonák nyers erejében rejlő vágyat a tanulás, a nagyobb tudás, a műveltség iránt. „Puskát s oskolát!“ — szövegezi meg az egyszerű katonák nyelvén a forradalom győzelmének legfőbb alapját. „Első parancs a revolúcióban: tanulj tovaris s fogd a fegyvered!...“ — így figyelmezteti társait egy matróz, aki „Lenin hadában harcolt odaát“.

Példaként áll előttünk az a mohó tudásvágy, amellyel ezek a harcdeztette emberek fordulnak a tanulás felé. Ezt a vágyat a kultúra, a tudás, a magasabb műveltség iránt s ezt a harcokban érlelődő tanulási szenvedélyt, a tanulmányok iránti tiszteletet pőmpás képekben vázolja föl Madarász Emil. Könnyed, lendületes és sodró a poéma meseszövege s szereplőit igazi emberi közelségükben tudja nagyon melegen belopni az olvasó szívébe. Közvetlen harcostársainknak, barátainknak érezzük Csihajdát és tengerészeit, akik leszámolnak a burzsuáll nemcsak két öklük, jó fegyverük erejével, hanem mihamarabb a tudás hatalmával is. Szépen rajzolja meg közöttük a néphez fél értelmiségi, a tanár alakját, aki Marx gazdasági tanaira meg a többi hasznos tudományra oktatja a matrózokat, de amikor kell, ő is felölti a matróz bőrkabátot s browningjával siet segítségre.

A típusalkotás, emberi közelség, a meleg színek jellemzők Madarász e két poemájára, amelyek eredetileg elbeszélésnek készültek. Mindezek mellett művésziék a két költemény leíró részei is, amelyek híven a költői célkitűzéshez, nem öncélúak scholsem, hanem tükrözők, mintegy kivetítői hőse belső hangulatának, és aláfestői a komor vagy derűsen megkapó helyzeteknek.

Ragad a föld, térgyig sáros,
ritka erdők őszi gyászban.
Még a csendőr Csorba után,
Kakastolla tövig ázva...

A közelgő tragédia komorsága érzik ebből a leírásból, mint ahogyan a friss erő magabiztossága, fölszabadult öröme a „Csihajda“ alábbi soraiból:

A hajnal lányos-szép mosollyal
Száz csókját szórta szerete-szét,
Végig becézte száz virágon
Harmatos, rózsaszín kezét.
Táncolt a rügyző hársfa-sorban,
A vén kaszárnán fürdőzött,
S ott ült Csihajda Pál szívében
Mikor rapportra öltözött.

Igaz értéke irodalmunknak Madarász Emil
e két népballadai hangon megírt elbeszélő
költeménye. Szép és tanulságos emlék a
múltból, s művészi erejével nemcsak gyö-
nyörködteti, hanem helytállásra buzdítja a
Csorba Máriaék és Csihajdák mai utódait, akik
már a „napos, szebb holnap“ útját járják.

Lőkös Zoltán

Szelesi Zoltán: Nyilasy Sándor

Irodalom- és művészettörténeiszecinknek egyik legfontosabb feladata, hogy minél szé-
lesebb körben ismertessék meg helyi értéke-
inket, a haladást, népünk fejlődését szolgáló
művészi hagyományainkat. Sajnos e téren
bőven akad tenni-, pótolnivaló. Ezért üdvö-
zöljük szívesen a Csongrád megyei füzetek 14.
számát, amely Szelesi Zoltán muzeológus Nyi-
lasy Sándorról írt tanulmányát teszi közzé.

A füzet célja elsősorban ismeretterjesztés.
Ennek megfelelően kell értékelnünk Szelesi
Zoltán munkáját is, amely célját dicséretesen
eléri. Elvezetes, színes stílusban, népszerű ke-
retek között mutatja be a szegedi táj és em-
ber, különösen Tápé népe festőjének munkás-
ságát. A legszükségesebb életrajzi adatok

mellett kiemelkedő műveinek elemzésével,
bemutatásával foglalkozik. A bemutatást meg-
könnyíti és még eredményesebbé teszi tíz re-
produkción, amely Molnár László fényképei
alapján készült.

Nyilasy életműve megérdemelné, hogy e
kezdeti és kétségtelenül jólsikerült bemutatás
részletes ábrázolása. Szelesi Zoltán jelen mun-
rüljön. Hasznos lenne művészi fejlődésének
után alaposabban is feltárára, értékelésre ke-
kája alapján alkalmas lehetne ennek az el-
gondolásnak megvalósítására, amely értékes
hagyományaink megbecsülését, Szeged dolgo-
zóit kultúrájának, műveltségének szélesítését
egyaránt szolgálja.

A Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja és a MSZT Csongrád
megyei szervezete által meghirdetett IRODALMI PÁLYÁZAT be-
küldési határideje 1954. október 20. napjáig
MEGHOSSZABBÍTÓDIK.

Megjelent 2001 példányban

Szegedi Nyomda V. 55-4005

Felelős vezető: Vincze György